

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ สันติศึกษาในพื้นที่ความขัดแย้งและความรุนแรง: กรณีศึกษาความเป็นไปได้ของ

พิพิธภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

Education for Peace in Violence Conflict: Exploring Possibility of Peace Museum in

Southern Frontier Provinces of Thailand

โดย นางสาวภัทรกร ภูทอง และคณะ

พฤษภาคม 2563

สัญญาเลขที่ SRI6111305

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ สันติศึกษาในพื้นที่ความขัดแย้งและความรุนแรง: กรณีศึกษาความเป็นไปได้ของ
พิพิธภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

Education for Peace in Violence Conflict: Exploring Possibility of Peace Museum in
Southern Frontier Provinces of Thailand

คณะผู้วิจัย

1. นางสาวภัทรภร ภูทอง
2. นายเอกราช ชาบุรู่
3. นางสาวจุฑามาศ สุกใส
4. นางสาวรอฮานี คาโอ๊ะ

ชุดโครงการ งานวิจัยประเด็นวิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดชายแดนใต้ (SRI 13)

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

เราเริ่มต้นทำความรู้จักพิพิธภัณฑ์สันติภาพในคำคืนฤดูหนาวที่อาจารย์ฟรานซิส แดฮุน ลี พานักศึกษาสามคนเดินลัดเลาะตึกน้อยใหญ่ในย่านจงกัก กรุงโซลเพื่อไปพิพิธภัณฑ์สันติภาพเล็กๆ แห่งในหนึ่งเมื่อสิบกว่าปีก่อน ทุกครั้งที่ทำงานเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพ เราระลึกถึงอาจารย์ที่ปรึกษาคนนี้ด้วยความขอบคุณเสมอมา จากนั้นไม่นาน เอกราช ซาบูร์ ซึ่งเป็นทั้งน้องชายและเพื่อนรักแนะนำพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ชื่อ Kyoto Museum for World Peace ที่ที่เราได้พบกับอาจารย์คาซุโยะ ยามาเนะ ซึ่งอาจารย์ช่วยเปิดโลกพิพิธภัณฑ์สันติภาพในญี่ปุ่นและในประเทศอื่นๆ จนถึงทุกวันนี้ และเราระลึกถึงเอลมา ดีเมียร์เพื่อนรักชาวบอสเนียสำหรับช่วงฤดูหนาวหนึ่งที่เราใช้เวลากับพิพิธภัณฑ์และอนุสรณ์สถานในกรุงซาราเยโวซึ่งเป็นช่วงเวลาของความคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพและอนุสรณ์สถาน

มีผู้คนจำนวนมากที่มีส่วนสำคัญให้งานศึกษานี้เสร็จสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ให้ข้อมูลทุกๆ ท่าน หากปราศจากความไว้วางใจ การใช้เวลา การยินดีพูดคุยและการแบ่งปันบอกเล่าถึงความในใจ งานศึกษานี้คงไม่สามารถเสร็จสิ้นลงได้

ขอขอบคุณชุดโครงการงานวิจัยประเด็นวิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดชายแดนใต้ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์อิสรา ศานติศาสน์ อาจารย์แพรว ศิริศักดิ์ คำเก็ง อาจารย์สุกานดา ลูอิส อาจารย์ธรรณจักร สัตยานุรักษ์ อาจารย์ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ คุณฉัตร ชมะวรรณ มุกดาวิจิตร คุณเมธีศ อนุวัตรอุดม คุณฮาซัน ยามาดีบุ คุณรพีพร สิทธิ คุณสาธิตา พงษ์สว่าง รวมทั้งคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้ร่วมทีมวิจัย ได้แก่คุณเอกราช ซาบูร์ คุณจุฑามาศ สุกใสและคุณรอฮานี คาโอ๊ะ ซึ่งได้ร่วมออกแบบคำถาม เก็บข้อมูลและแลกเปลี่ยนงานเสร็จสิ้น และที่สำคัญที่สุดคือผู้ช่วยวิจัยภาคสนามคือ คุณนิการิมะ หะยีนีเลาะและคุณซุฮาดา เจะโซะที่ไม่เพียงช่วยติดต่อประสานงานและช่วยเก็บข้อมูลสนาม แต่ยังสามารถใช้เครือข่ายครอบครัวและญาติมิตรบนพื้นฐานความไว้วางใจให้เราได้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อีกทั้งยังเอื้อเพื่อให้เราได้พักกับครอบครัวตลอดช่วงการทำงานภาคสนาม ซึ่งช่วยให้เรา “ได้เห็นชีวิต” ของผู้คนและชุมชนจังหวัดชายแดนใต้มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณอาจารย์ธงชัย วินิจจะกูลและอาจารย์ชัชวัฒน์ สถาอานันท์ สำหรับคำแนะนำที่มีคุณค่าอย่างยิ่งตั้งแต่การตั้งคำถาม การตั้งข้อสังเกต การ “อ่าน” ข้อมูลตลอดจนการเรียบเรียงรายงาน เพื่อให้งาน “clean and lean” มากที่สุด ด้วยการ “ตัดสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องออกไปเสีย” เพื่อให้คำตอบของงานคมชัดขึ้น

ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับคุณนวนน้อย ธรรมเสถียร คุณณายิบ อาแวบือซา อาจารย์พัทธีรา นาคอุไรรัตน์ อาจารย์งามศุภร์ รัตนเสถียร คุณสมักร์ กอเข้ม ที่ “ปูพื้น” ความรู้ความเข้าใจต่อสถานการณ์ วิถีชีวิต ความคิด มุมมองและ “ชีวิต” ของพื้นที่และ “การเข้าถึง” พื้นที่ และขอขอบคุณบังยีและน้องๆ ชมรมนักศึกษามุสลิม มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ให้ความไว้วางใจในการแลกเปลี่ยนและพูดคุยหลายต่อหลายครั้งซึ่งทำให้เราได้เห็น ความหวังต่อปัจจุบันและอนาคตของเยาวชนมากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคุณหทัยรัตน์ มณเฑียรสำหรับข้อคิดที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการมองพื้นที่พิพธิภณท์ในฐานะ สะพานข้ามพรมแดนและขั้นตอนที่จะสร้างความเป็นไปได้ในสำหรับพิพธิภณท์สันติภาพ

ขอขอบคุณอาจารย์อรอนงค์ ทิพย์พิมลและคุณศจี กองสุวรรณสำหรับกำลังใจในช่วงเวลาการเขียนรายงาน

ขอขอบคุณครอบครัวที่อยู่เคียงข้างเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไหม่อน เบเกอร์ที่ให้การสนับสนุนงานศึกษาขึ้นนี้ในทุกด้าน คำแนะนำที่มีคุณค่าและกำลังใจที่ไม่มีขีดจำกัด

ภัทรภร ภู่ทอง

พฤษภาคม 2563

บทคัดย่อ

คำถามสำคัญของการศึกษานี้คือ ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น แนวคิดพิพิธภัณฑศาสตร์ซึ่งทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านสันติภาพและส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพแก่สาธารณะจะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมได้หรือไม่ การศึกษานี้ศึกษาผ่านการทำความเข้าใจประสบการณ์ ความรู้สึก มุมมอง ความต้องการและความหวังของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลและชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง และกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และบันทึกประจำวัน ข้อเสนอจากการศึกษานี้คือ พิพิธภัณฑศาสตร์สร้างในพื้นที่ส่วนกลาง ได้แก่กรุงเทพฯ โดยมีทรศการและกิจกรรมเคลื่อนที่ไปยังภูมิภาคอื่น เพื่อสร้างความเข้าใจแก่สังคมถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของรัฐรวมศูนย์ที่เป็นรากเหง้าของวิกฤติทางการเมืองไทย เพราะนโยบายที่ไม่เป็นธรรมดำรงอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนจากส่วนกลางและภาคส่วนอื่นๆ และเพื่อเปิดพื้นที่การรณรงค์การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายเช่น งบประมาณ การรวมศูนย์ นโยบายทหาร รวมทั้งเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบเชิงความรู้สึกและอคติ เป็นพื้นที่ปลอดภัยในการสื่อสารนอกพื้นที่ในประเด็นละเอียดอ่อน ขณะเดียวกัน พิพิธภัณฑศาสตร์มีกิจกรรมเชิงจดหมายเพื่อการจัดเก็บข้อมูลและเอกสารหลักฐานอย่างเป็นระบบสำหรับการเรียนรู้และช่วงเวลาของความยุติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่าน และมีพื้นที่ความทรงจำร่วมและหมุดหมายแห่งการรำลึกในพื้นที่เหตุการณ์ เพื่อที่ชุมชนจะสามารถเป็นผู้สถาปนาความทรงจำและต่อสู้กับการพยายามทำให้ลืมของรัฐ

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ.....	iii
บทคัดย่อ.....	v
บทที่ 1: บทนำ	1
1.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.2 ระเบียบวิธีวิจัย.....	3
1.3 การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์.....	4
1.4 ข้อค้นพบสำคัญ.....	7
1.5 ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพ	7
บทที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม.....	9
2.1 บทบาทและการใช้พิพิธภัณฑ์สันติภาพในกระบวนการสร้างสันติภาพ	9
2.1.1 พิพิธภัณฑ์สันติภาพคืออะไร: แนวคิด เป้าหมายและการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สันติภาพ	10
2.1.2 มีอะไรในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ: การนำเสนอสันติภาพ ความทรงจำและผู้คน และกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ	12
2.1.3 กิจกรรมในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ	23
2.1.4 พิพิธภัณฑ์สันติภาพมีการบริหารจัดการอย่างไร	29
2.1.5 ปัจจัยด้านสังคมการเมืองที่ส่งผลต่อการสร้างพิพิธภัณฑ์สันติภาพ	31
2.1.6 สรุป: พิพิธภัณฑ์สันติภาพมีส่วนสร้างสันติภาพอย่างไร	34
2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่.....	35
2.2.1 องค์ความรู้ช่วงสงครามเย็นและการแก้ไขปัญหาการต่อต้านรัฐแบบรวมศูนย์ (ครอบคลุมงานวิจัยก่อนปี 2534)	37
2.2.2 องค์ความรู้ช่วงก่อร่างสร้างประชาธิปไตยไทย พ.ศ. 2535-2549	42

2.2.3 สรุป: บริบททางสังคมการเมืองและการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการประเมินความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพอย่างไร	50
บทที่ 3: อารมณ์และความรู้สึกของพื้นที่: ตำแหน่งแห่งที่ของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ	53
3.1 แผนที่อารมณ์ความรู้สึก	54
3.1.1 ความคลุมเครือ	55
3.1.2 ความคับข้องใจ.....	60
3.1.3 ความกลัว.....	71
3.1.4 ความหวัง.....	73
3.2 สรุป.....	75
บทที่ 4: เรื่องที่อยากพูด คนที่อยากให้ฟัง: ความต้องการของชุมชนกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพ.....	76
4.1 ชุมชน พิพิธภัณฑ์และพื้นที่สาธารณะ	76
4.2 พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ชุมชนต้องการ	78
4.3 เนื้อหาที่ชุมชนต้องการสื่อสาร	82
4.3.1 ความเป็นมนุษย์.....	82
4.3.2 ข้อเท็จจริง	83
4.3.3 สันติภาพ	84
4.3.4 ความสูญเสีย.....	85
4.3.5 คุณค่าของชีวิต.....	85
4.3.6 ประวัติศาสตร์ป่าตानी	86
4.3.7 ไม่มีแพ้ ไม่มีชนะ	87
4.4 พิพิธภัณฑ์สันติภาพท่ามกลางความขัดแย้ง	88
4.4.1 พิพิธภัณฑ์สันติภาพควรอยู่นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	88
4.4.2 พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ตั้งอยู่ในพื้นที่.....	93

4.4.3 รูปแบบและกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ.....	95
4.5 สรุป.....	96
บทที่ 5: ทรัพยากร: อุปสรรค ความท้าทายและปัจจัยสนับสนุน.....	98
5.1 การวิเคราะห์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี.....	99
5.2 สรุป.....	108
บทที่ 6: บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	111
6.1 ข้อค้นพบสำคัญ.....	111
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	112
บรรณานุกรม.....	117
ภาคผนวก.....	122
1. การเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	123
2. รายนามพิพิธภัณฑ์สันติภาพ.....	126

บทที่ 1: บทนำ

พิพิธภัณฑ์สันติภาพ (museum for peace) เป็นพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการสันติศึกษาโดยเฉพาะ กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ได้แก่ ‘การรวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดง’ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างบทสนทนาถึงอดีต ปัจจุบันและอนาคตที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์รุนแรง ถึงผู้คนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับเหตุการณ์ และปัญหาเชิงโครงสร้างและทางออกของปัญหา นั่นคือ พิพิธภัณฑ์พยายามมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพด้วยการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมผ่านการปะทะกับแนวคิดอำนาจนิยม การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อความสัมพันธ์และการทำงานระหว่างความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมโอกาสและความสามารถในการมองเห็นผู้เสียหาย การทำหน้าที่เป็นพื้นที่เปิดให้ความทรงจำจากหลายฝ่ายสามารถปะทะสังสรรค์ รวมทั้งทำหน้าที่ต่อต้านและยับยั้งต่อผู้ก่อวัฒนธรรมลายนวลพันผิด¹

หากพิจารณาเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ บทบาทของพิพิธภัณฑ์สันติภาพต่างไปจากความหมายของพิพิธภัณฑ์ตามท้องถื่นการพิพิธภัณฑ์นานาชาติ (International Council of Museums-ICOM) ได้นิยามไว้ในปี 2007 ที่ว่า “พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรซึ่งเปิดเป็นสถานที่สาธารณะ เป็นสถาบันถาวรในการให้บริการแก่สังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เพื่อจุดประสงค์ทางการค้นคว้า การศึกษาและความเพลิดเพลิน”² เนื่องจากพิพิธภัณฑ์สันติภาพพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ปัญหาความท้าทายด้านความเท่าเทียม กระบวนการประชาธิปไตย ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน การวิพากษ์อดีตและสร้างพื้นที่ของเสียงและประสบการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้

¹ จากการรวบรวมบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สันติภาพจาก Peace Museum Worldwide ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1995, Museums for Peace Worldwide ตีพิมพ์ในปี 2008, List of Peace Museums for Peace Worldwide จากเว็บไซต์ <http://asap-anzai.com> ซึ่งปรับปรุงข้อมูลล่าสุด ปี 2017, The Peace and War Museum Guidebook ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2000 และจากการค้นข้อมูลจากเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์

² ICOM สร้างคำนิยามพิพิธภัณฑ์ครั้งแรกในปี 1946 และมีการปรับเปลี่ยนหลังจากนั้นอีกห้าครั้งให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ปัจจุบัน ICOM กำลังดำเนินการปรับเปลี่ยนนิยามพิพิธภัณฑ์ใหม่ โดยได้เสนอนิยามใหม่ในการประชุมสามัญครั้งที่ 25 ในเดือนกันยายน ปี 2019 ณ กรุงเกียวโต ปัจจุบันยังไม่มีข้อสรุปเกี่ยวกับนิยามใหม่

สอดคล้องกับนิยามใหม่ของพิพิธภัณฑ์ที่เสนอให้มีการปรับแก้ไขในการประชุมสามัญครั้งที่ 25 ของ ICOM ในเดือนกันยายน ปี 2019 ที่ผ่านมา ณ กรุงเกียวโต ประเทศญี่ปุ่นและยังเป็นประเด็นถกเถียงจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ

“Museums are **democratising, inclusive and polyphonic spaces for critical dialogue** about the **pasts** and the **futures**.³ Acknowledging and addressing the conflicts and challenges of the present, they hold artefacts and specimens in trust for society, safeguard **diverse memories** for future generations and guarantee **equal rights** and **equal access** to heritage for all people. Museums are not for profit. They are **participatory** and **transparent**, and work in **active partnership** with and for **diverse communities** to collect, preserve, research, interpret, exhibit, and enhance **understandings of the world**, aiming to contribute to **human dignity and social justice, global equality and planetary wellbeing**.” (การเน้นตัวหนังสือทำโดยผู้เขียน)

(พิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ขับเคลื่อนประชาธิปไตย นักร่วมผู้คนทุกกลุ่มและให้พื้นที่แก่เสียงและความเห็นอันหลากหลายเพื่อการสนทนาแลกเปลี่ยนเชิงวิพากษ์ถึงเรื่องราวทั้งในอดีตและอนาคต ในการรับรู้และการจัดการความขัดแย้งและความท้าทายของปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์เก็บรักษาและจัดแสดงวัตถุบนฐานความไว้วางใจของสังคม ปกป้องรักษาความทรงจำที่หลากหลายสำหรับชนรุ่นหลังในอนาคตและรับประกันสิทธิอันเสมอภาคและสิทธิในการเข้าถึงมรดกวัฒนธรรมสำหรับปวงชน พิพิธภัณฑ์ไม่แสวงหาผลประโยชน์หรือกำไร แต่ขับเคลื่อนด้วยการมีส่วนร่วมและความโปร่งใสนบนฐานของความเสมอภาคระหว่างชุมชนที่หลากหลายในการจัดเก็บ รักษา วิจัย ตีความ จัดแสดงและส่งเสริมความเข้าใจต่อโลก โดยมุ่งส่งเสริมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมในสังคม ความเสมอภาคและความอยู่ดีกินดีในทุกอนุของ โลกใบนี้)

ปัจจุบัน นิยามใหม่นี้ยังเป็นประเด็นถกเถียงและยังไม่มิมติเป็นเอกฉันท์ ผู้ไม่เห็นด้วยแย้งว่า นิยามใหม่นี้ละเลยหน้าที่ดั้งเดิมของพิพิธภัณฑ์ในแง่การเป็นสถาบันความรู้ ทั้งยังมีความเป็นการเมืองและอุดมคติมากเกินไป (Haynes, 2019) แต่โครงการศึกษานี้เห็นว่า นิยามที่เสนอขึ้นมาใหม่สามารถสะท้อนความคาดหวังต่อบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 ได้มากกว่าและยังสะท้อนถึงการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่จะต้องเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

³ น่าสังเกตว่า คำว่า past และ future มี s เพราะอดีตและอนาคตไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่ละคนย่อมมีอดีตและอนาคตของตัวเอง

1.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนมู่งตอบคำถามสำคัญที่ว่า ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศและท่ามกลางวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทยที่มีข้อจำกัดในการจัดรวบรวม จัดแสดง และจัดกิจกรรมเพื่ออภิปราย วิพากษ์หรือเรียกร้องเชิงสังคมการเมืองนั้น แนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่สอดคล้องกับความหมายของพิพิธภัณฑ์ที่เสนอขึ้นมาใหม่นั้นจะสามารถเกิดขึ้นได้จริงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือไม่ จะมีประโยชน์อย่างไร และที่สำคัญผู้คนที่ในพื้นที่ต้องการหรือไม่

เพื่อที่จะตอบคำถามข้างต้น การศึกษานี้ดำเนินการสืบค้น ดังนี้ 1) สสำรวจความหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพและการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สันติภาพทั่วโลก 2) สสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 3) สสำรวจอารมณ์ความรู้สึก ความต้องการพิพิธภัณฑ์สันติภาพของผู้คนในพื้นที่และ 4) สสำรวจทรัพยากรสนับสนุนและปัจจัยที่จะเป็นอุปสรรคความท้าทายของแนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

1.2 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้อยู่บนฐานของการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมและการเก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการศึกษานี้เลือกใช้ 1) วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมผ่านการใช้ชีวิตในพื้นที่ 2) ร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนที่ท้องถิ่น 3) การเขียนบันทึกประจำวันของกลุ่มเป้าหมายและ 4) การสัมภาษณ์เพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์ ความรู้สึก มุมมอง ความต้องการและความหวังของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มบุคคลและชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง เพื่อวิเคราะห์ความต้องการของพื้นที่และการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์

การเขียนบันทึกประจำวันเป็นหนึ่งในสี่เครื่องมือหลักสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามของงานศึกษานี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การเขียนบันทึกช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถให้รายละเอียดถึงชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งพิเศษในชีวิตประจำวัน มุมมองและความรู้สึกต่อเรื่องราวต่างๆ ได้ละเอียดและสะดวกใจมากขึ้น เช่น ในกรณีให้ผู้ให้ข้อมูลไม่ต้องการเปิดเผยความรู้สึกหรือความเห็นต่อผู้คนที่จำนวนมากในวงสนทนากลุ่มย่อย หรือกรณีการสัมภาษณ์เชิงลึกมีเวลาจำกัด ซึ่งนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์จำนวนหนึ่งแนะนำการใช้เครื่องมือนี้ เช่น พอลล่าเมธ (Paula Meth) ที่เขียนถึงเครื่องมือนี้ใน *Entries and Omissions: Using Solicited Diaries in Geographical Research* ว่า การเขียนบันทึกนั้น ไม่เพียงช่วยให้ผู้วิจัยสามารถได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์และมุมมองต่างๆ ในเชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนพลวัตทางอำนาจ เนื่องจากการสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่ม

ย่อนั้น ผู้วิจัยเป็นผู้ถามคำถามและผู้ให้ข้อมูลมีหน้าที่ตอบคำถามเท่านั้น แต่การเขียนบันทึกช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเลือกเล่าเรื่อง สถานที่และเวลาที่เกี่ยวข้องตามต้องการได้ (Met 2003)

ทั้งนี้ การศึกษาเห็นว่า เพื่อให้แนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาที่มีความเป็นรูปธรรม การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความต้องการของกลุ่มที่จะเป็นผู้ใช้งานหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักของพิพิธภัณฑสถานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การเก็บข้อมูลผ่านการพำนักในพื้นที่ การสังเกตวิถีชีวิตและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนจึงเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถทำความเข้าใจถึงความต้องการ เจือปนในชีวิต และความเป็นไปได้ที่จะใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งการรับมือกับความท้าทายของการดำเนินการพิพิธภัณฑสถาน

1.3 การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน

ส่วนใหญ่แล้ว ความยั่งยืนทางการเงินของพิพิธภัณฑสถานศึกษาไม่ได้มาจากรายได้จากการเข้าชม แต่มาจากการบริจาคหรืองบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานที่กำกับดูแลพิพิธภัณฑสถานแห่งนั้นหรือจากแหล่งทุนอื่น พิพิธภัณฑสถานก่อตั้งขึ้นบนฐานความต้องการของบุคคล กลุ่มหรือองค์กรที่ต้องการสื่อสารและผลักดันให้ประเด็นหรือวาระบางประการมีพื้นที่ในสาธารณะและสามารถส่งผลกระทบต่อหรือสร้างความเปลี่ยนแปลงได้

คำถามที่ตามมาคือ แล้วแผนธุรกิจของพิพิธภัณฑสถานมีความสำคัญหรือไม่สำหรับพิพิธภัณฑสถานที่ไม่แสวงผลกำไร แล้วการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานมีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน แนวทางการศึกษาที่ใช้กันทั่วไปจะสามารถปรับใช้กับการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษาได้หรือไม่ ประเด็นที่ขาดหายไปในแนวทางการศึกษาคืออะไรและการศึกษานี้จะนำไปสู่ประโยชน์อย่างไรบ้าง

การศึกษาความเป็นไปได้ (feasibility study) ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในเอกสารวิชาการหรือเอกสารธุรกิจ ให้ความสำคัญที่การศึกษา ‘ความสามารถทางการเงิน’ (financial viability) ของพิพิธภัณฑสถาน ความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑสถาน และความสามารถในการให้บริการระยะยาว นั่นคือ ระดับการเข้าชม (attendance) รายได้ (revenues) งบประมาณในการจ้างเจ้าหน้าที่และการดำเนินงาน (staffing and operating expenses) ประเด็นหลักของการศึกษาความเป็นไปได้ของพิพิธภัณฑสถานโดยทั่วไปจึงประกอบด้วย การทบทวนวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑสถาน การวิเคราะห์ทรัพยากรที่ต้องการ วิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ด้วยการวิเคราะห์พื้นที่ เป้าหมาย การศึกษาข้อมูลประชากรในพื้นที่รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑสถาน การวิเคราะห์คู่แข่งหรือพันธมิตร แนวโน้มการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้หมายถึงการตอบคำถามอย่างตรงไปตรงมาให้ได้ว่าโครงการพิพิธภัณฑสถานนี้มีความเป็นไปได้ “สูง” ที่จะมียาได้เข้ามาหรือไม่และเพียงพอในการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานในระยะยาวได้หรือไม่

จากคำอธิบายข้างต้น การศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานถึงความยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจ แล้วความยั่งยืนในเชิงการเป็นพื้นที่ทางสังคมการเมืองของพิพิธภัณฑสถานอยู่จุดไหนในการศึกษาลักษณะนี้ ซึ่งโครงการศึกษานี้เสนอว่า สำหรับพิพิธภัณฑสถานที่มีเป้าหมายเป็นพื้นที่ขับเคลื่อนประชานิยม สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยคือการฟังเสียงของผู้คนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักของพิพิธภัณฑสถาน นั่นคือ เสียงจากเจ้าของเรื่องและประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑสถานจะนำเสนอ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่จะได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานมากที่สุด รวมทั้งมุมมองของพวกเขาที่มีต่อพื้นที่ที่กำหนดว่าจะเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานก่อนการวิเคราะห์ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินพิพิธภัณฑสถาน

การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงให้ความสำคัญกับเสียงของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรและไม่มีอำนาจในกระบวนการตัดสินใจเป็นหลัก ได้แก่ ชาวบ้านในพื้นที่นอกเขตเทศบาล ชาวบ้านในพื้นที่ขัดแย้ง เยาวชนที่มีโอกาสทางการศึกษาจำกัด ผู้นำศาสนาระดับชุมชน ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความรุนแรงและข้าราชการระดับปฏิบัติงาน เป็นต้น หรืออีกแง่หนึ่ง คือการศึกษาความเป็นไปได้ผ่านมุมมองของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ไม่ใช่มุมมองของโครงการพิพิธภัณฑสถาน ไม่ใช่มุมมองหรือความต้องการของนักวิชาการ กลุ่ม หน่วยงานหรือสถาบันหรือรัฐที่มีต่อพวกเขา และเป็นการศึกษาถึงความจำเป็นและประโยชน์ของพิพิธภัณฑสถานหรือความสามารถที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑสถานศึกษาตามที่ระบุไว้ข้างต้นเป็นหลัก

คำถามที่นำไปสู่การเปิดเผยข้อเท็จจริง มุมมองและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนจริงๆ การบาดเจ็บ การสูญหาย การสูญเสีย ความหวาดระแวง ความคับข้องใจที่โยงใยกับความอ่อนไหวเชิงประวัติศาสตร์ พรหมแดน ความเชื่อ รัฐและความมั่นคง รวมทั้งคนทั้งที่มีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิตอยู่จะนำไปสู่คำตอบ หรือสามารถได้คำตอบในครั้งเดียวภายในช่วงเวลาหนึ่งหรือสองชั่วโมงที่ผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลพบกันครั้งแรกหรือไม่ และหากมีการให้ข้อมูล จะมั่นใจอย่างไรว่า เป็นข้อมูลที่มาจากความรู้สึกและความต้องการอย่างแท้จริง ผู้ให้ข้อมูลจะวางใจในผู้ให้สัมภาษณ์และยินดีให้ข้อมูลหรือไม่ พวกเขาเห็นประโยชน์ของการแบ่งปันเวลานับชั่วโมงเพื่อเปิดเผยและถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างตรงไปตรงมาอย่างไรผ่านภาษาที่สองหรือผ่านบุคคลที่สอง

ยิ่งไปกว่านั้น การออกแบบคำถามและกระบวนการไม่ได้สัมพันธ์กับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับประสบการณ์ในการให้ข้อมูลกับงานวิจัยอื่นๆ เช่นกัน ท่ามกลางความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้กลายเป็น “สนาม” ของงานศึกษาจำนวนมากและเป็น “พื้นที่โครงการ” ของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน การทำงานสนามของนักวิจัยและเจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนา

ไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับผู้คนในพื้นที่อีกต่อไป ผู้คนในพื้นที่หลายรายคุ้นเคยกับการให้ข้อมูลและชุมชนหลายแห่งเป็นพื้นที่ศึกษาซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ความท้าทายสำคัญคือการออกแบบเครื่องมือวิจัยและคำถาม รวมทั้งการฝึกอบรมทีมวิจัยสนามเพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่า ผู้ให้ข้อมูลจะไม่ต้องพูดประเด็นที่เคยพูดซ้ำและเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นคำตอบจริง โดยการถามคำถามหลักแบบปลายเปิดว่า พวกเขากำลังเผชิญกับอะไร พวกเขาต้องการพิพิธภัณฑหรือไม่ หากว่าพวกเขาสามารถออกแบบพิพิธภัณฑได้ จะทำอย่างไร ภายใต้คำถามนี้ ประกอบด้วยคำถามย่อย เช่น พวกเขาจะมีส่วนร่วมในเรื่องเล่าหรือกิจกรรมอย่างไร พวกเขาเห็นพิพิธภัณฑอยู่ที่ไหน พวกเขาเห็นตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองในพิพิธภัณฑอย่างไร และจะใช้ประโยชน์อย่างไรผ่านการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ การเขียนบันทึกประจำวันของผู้ให้ข้อมูล การอธิบายคำต่างๆ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย

ทั้งนี้ โครงการศึกษานี้ปฏิเสธการใช้แบบสอบถามเชิงปริมาณ ในระยะที่หนึ่งของงานภาคสนาม จากการออกแบบแบบสอบถามและทดลองใช้แบบสอบถามในพื้นที่ ทีมผู้วิจัยพบว่า แบบสอบถามเชิงปริมาณไม่ได้ให้อิสระกับผู้ตอบคำถาม ในการแสดงความรู้สึกหรือความเห็น เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว ผู้ตอบต้องเลือกตอบภายในตัวเลือกที่ผู้ออกแบบสอบถามกำหนดให้ และถึงแม้จะมีการตอบคำถาม โครงการวิจัยไม่ได้เห็นมิติด้านอื่นๆ ของผู้ตอบคำถาม เช่น เหตุผลในการเลือก ประสบการณ์ ความเป็นไปในชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ ทีมผู้วิจัยยังพบว่า คำถามที่อิงกับพื้นที่ เช่น “ต้องการให้พิพิธภัณฑสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างไร” เป็นการตีกรอบโดยไม่ได้ตั้งใจและทำให้ผู้ตอบคำถามไม่สามารถจินตนาการได้ถึงพิพิธภัณฑรูปแบบอื่นๆ หรือความเป็นไปได้ในการมีกิจกรรมใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือคิดถึงกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อสารที่อยู่นอกพื้นที่แต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อสถานการณ์รุนแรงที่อยู่ในพื้นที่ได้ การเก็บข้อมูลภาคสนามจึงใช้วิธีการเชิงคุณภาพเป็นหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหรือกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาพำนักในชุมชนนอกเขตเทศบาลภายในอำเภอยะหาและกะบัง จังหวัดยะลา อำเภอหนองจิก ยะหริ่ง ไม้แก่น มายอและอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี อำเภอตากใบ ยี่งอและระแงะ ในจังหวัดนราธิวาส นักศึกษาและเยาวชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มาเรียนหรือทำงานในกรุงเทพฯ โดยผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้มีทั้งชาวพุทธและมุสลิม นอกจากนี้ โครงการศึกษายังได้สัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนความเห็นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจากนักวิชาการทั้งนอกและในพื้นที่ ฝ่ายความมั่นคง ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น นักพิพิธภัณฑและผู้นำศาสนา รวมถึงเจ้าหน้าที่จากองค์กรทุนระหว่างประเทศและเจ้าของพื้นที่ศิลปะเพื่อประกอบการพิจารณาทรัพยากรสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด รวมทั้งการจัดทำข้อเสนอแนะ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก)

1.4 ข้อค้นพบสำคัญ

ชุมชนมีคำตอบชัดเจนว่า เนื่องจากพวกเขาไม่ได้เป็นผู้สร้างความรุนแรง พวกเขาจึงไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑสถานศึกษา ในทางกลับกัน พวกเขาต้องการเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการพิพิธภัณฑสถานศึกษา ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อมูล กำหนดเนื้อหาและออกแบบกิจกรรม เพื่อให้พวกเขาจะสามารถใช้พิพิธภัณฑสถานศึกษาในฐานะเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการสันติภาพ

ชุมชนไม่ต้องการสื่อสารกันเองภายในพื้นที่ พวกเขาต้องการส่งเสียง สื่อสารไปยังผู้มีอำนาจทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ รวมทั้งสื่อสารกับผู้คนที่ยอยู่นอกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถึงสถานการณ์ที่พวกเขาเผชิญในช่วงศตวรรษ และในช่วงสิบห้าปีที่ผ่านมา ดังนั้น ชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้พิพิธภัณฑสถานศึกษาจัดตั้งขึ้นนอกพื้นที่ ด้วยเหตุผลของการสื่อสารได้โดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น กองทัพ ข้าราชการ และสังคมในวงกว้าง รวมทั้งลดทอนผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัย เพื่อคงความเป็นอิสระของพิพิธภัณฑสถานศึกษา

ชุมชนต้องการสื่อสารถึงอารมณ์ความรู้สึก ความต้องการและเป้าหมายในชีวิต เพื่อให้รัฐและสังคมนอกพื้นที่ “เห็น” ความเป็นมนุษย์ของพวกเขา อันจะนำไปสู่การขยายพื้นที่รับรู้สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นประเด็นร่วมไม่ใช่ปัญหาเฉพาะพื้นที่ พวกเขาต้องการให้เรื่องราวของพวกเขาสามารถสร้างกลุ่มผู้สนับสนุนและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง และชุมชนต้องการการเสริมสร้างศักยภาพ เพื่อให้สามารถเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสันติภาพผ่านการดำเนินการพิพิธภัณฑสถานศึกษา

ขณะเดียวกัน ชุมชนต้องการให้พิพิธภัณฑสถานศึกษามีกิจกรรมเชิงจดหมายเหตุการจัดเก็บข้อมูลและเอกสารหลักฐานอย่างเป็นระบบสำหรับการเรียนรู้และช่วงเวลาของความยุติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่าน และคาดหวังเห็นพิพิธภัณฑสถานศึกษาที่มีพื้นที่สำหรับความทรงจำร่วมและสร้างหมุดหมายแห่งการรำลึกในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ซึ่งเป็นพื้นที่เหตุการณ์เพื่อที่ชุมชนจะเป็นผู้สถาปนาความทรงจำและปะทะกับการพยายามทำให้ลืมของรัฐ

1.5 ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษา

โครงการศึกษาพิจารณาว่า ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองปัจจุบัน การริเริ่มที่จะนำไปสู่การสร้างบทสนทนาระหว่างผู้คนที่มีความคิดหลากหลายมีความสำคัญอย่างยิ่ง อย่างน้อยที่สุดเพื่อให้เกิดการก้าวข้ามพรมแดนทางความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อไปทำความรู้จักกับผู้คนอีกฟากฝั่งที่มีวิถีชีวิตแนวคิด อุดมการณ์ ความต้องการหรือเป้าหมายแตกต่างจากตัวเอง

เพื่อให้แนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาเกิดขึ้นได้จริง ข้อเสนอของโครงการศึกษานี้ คือ การทดลองเริ่มต้นโมเดลพิพิธภัณฑสถานศึกษาขนาดเล็กในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ในช่วงเวลา 3-5 ปี ซึ่ง

ใช้งบประมาณต่ำ เนื่องจากไม่ต้องมีการจัดการเรื่องอาคารสถานที่และบุคลากรเต็มเวลา เพื่อให้สามารถตัดสินใจถึงความเป็นไปได้ระยะยาวของการใช้พิพิธภัณฑ์สันติภาพในกระบวนการสันติภาพ ท่ามกลางความรุนแรงที่ดำเนินการอยู่และท่ามกลางข้อจำกัดทางสังคมการเมือง แนวคิดนี้จะได้รับการสนับสนุนหรือต่อต้านอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคหรือข้อปฏิบัติที่คืออะไร เพื่อนำบทเรียนมาวางแผนการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในระยะที่สอง และระยะที่สามของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งคาดว่าจะเป็นระยะที่พิพิธภัณฑ์สามารถบรรลุถึงการมีโครงสร้างการบริหารเต็มรูปแบบ มีอาคารสถานที่ มีระเบียบข้อบังคับ และสามารถย้ายกลับไปทำหน้าที่ด้านสันติศึกษา หอจดหมายเหตุ สิทธิมนุษยชนและการดำเนินการสำคัญในช่วงความยุติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่านในพื้นที่ในที่สุด

สภาพการเมืองการปกครองปัจจุบันของประเทศไทยเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อแนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพ ทั้งในแง่การควบคุม ติดตาม ห้ามปรามหรือยกเลิกกิจกรรม อย่งไรก็ตาม ความท้าทายเหล่านี้ยิ่งย้ำถึงความสำคัญและความเร่งด่วนในการดำเนินการให้แนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพเกิดขึ้นได้จริง เพื่อให้การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ทางเลือกในการสร้างแนวร่วมและเป็นพันธมิตรสนับสนุนการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี เพื่อนำไปสู่การขยายพื้นที่ที่จะส่งเสียงถึงความต้องการและความคาดหวังจากพื้นที่ และเพื่อต่อต้านระบบอำนาจนิยมและวัฒนธรรมลายนวลพันผืด ทั้งนี้ การสร้างความร่วมมือและความไว้วางใจจากชุมชนอย่างต่อเนื่อง การสร้างศักยภาพในชุมชน การมีที่ปรึกษาอาวุโสด้านการระดมทุนและการสื่อสารจะช่วยสนับสนุนและเอื้อให้โครงการสามารถเข้าถึงแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก และช่วยให้ประเด็นการนำเสนอมีความคมชัด ลดอคติและเข้าถึงกลุ่มที่หลากหลายในวงกว้าง

บทที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม

ในการทบทวนวรรณกรรมสำหรับโครงการ “สันติศึกษาในพื้นที่ความขัดแย้งและความรุนแรง: กรณีศึกษาความเป็นไปได้ของพิพิธภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” นั้น ผู้ศึกษามุ่งความสำคัญไปที่การทำความเข้าใจประเด็นที่เกี่ยวข้องสองประการ คือ 1) พิพิธภัณฑ์สันติภาพและ 2) องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่จะทำการศึกษา ซึ่งการเลือกทบทวนวรรณกรรมสองประเด็นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถใช้เป็นกรอบและฐานในการทำความเข้าใจสถานะและการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์สันติภาพในกระบวนการสร้างสันติภาพ และเพื่อสร้างเข้าใจถึงบริบทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตชุดความรู้ของพื้นที่

ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมจะใช้เป็นแนวทางเก็บข้อมูลในพื้นที่ และเพื่อนำแนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพไปแลกเปลี่ยนและรับฟังความเห็นจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษา ในระยะที่สองของโครงการต่อไป

ส่วนที่ 1 บทบาทและการใช้พิพิธภัณฑ์สันติภาพในกระบวนการสร้างสันติภาพ ในส่วนนี้ ผู้ศึกษาเริ่มต้นด้วยการทบทวนความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพ เพื่อให้เห็นภาพแนวคิดของพิพิธภัณฑ์ควบคู่ไปกับลักษณะและวิธีการนำเสนอ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการบริหารจัดการ จากนั้นจะกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพการของพิพิธภัณฑ์ในการมีส่วนร่วมสร้างสันติภาพ

ส่วนที่ 2 บริบทของพื้นที่ศึกษา การศึกษาส่วนนี้เป็นความพยายามทำความเข้าใจองค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ โดยศึกษาผ่านงานวิจัย งานศึกษาหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่แล้ว ซึ่งผู้ศึกษาเริ่มต้นจากการพิจารณาช่วงเวลา เพื่อดูว่าสภาพการเมืองที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัยส่งผลต่อการเลือกหัวข้อ ประเด็นและการนำเสนอชุดความรู้อย่างไรบ้าง

2.1 บทบาทและการใช้พิพิธภัณฑ์สันติภาพในกระบวนการสร้างสันติภาพ

พิพิธภัณฑ์สันติภาพเป็นพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะที่มีลักษณะเฉพาะ นั่นคือคงความเป็น “พิพิธภัณฑ์” ตามที่องค์การพิพิธภัณฑ์นานาชาติ (International Council of Museums-ICOM) นิยามและมีการแก้ไขล่าสุดในปี 2007 ได้แก่ “พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรซึ่งเปิดเป็นสถานที่สาธารณะ เป็นสถาบันถาวรในการให้บริการแก่สังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของ

มนุษย์เพื่อจุดประสงค์ทางการค้นคว้า การศึกษาและความเพลิดเพลิน”⁴ 5 ไปพร้อมกับการดำเนินกิจกรรมสันติศึกษาผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น นิทรรศการ ห้องเรียน สันติศึกษา การค้นคว้าวิจัย การสร้างบทสนทนากับผู้เกี่ยวข้องกับความรุนแรง ทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำ เป็นต้น หากคำถามสำคัญคือ ความเป็นพิพิธภัณฑ์และกิจกรรมสันติศึกษาในพิพิธภัณฑ์มีส่วนสร้างสันติภาพอย่างไร คำถามเหล่านี้นำไปสู่การทบทวนความหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ แนวคิดการดำเนินงาน การดำเนินและการบริหารจัดการ เพื่อตอบคำถามว่า พิพิธภัณฑ์จะมีส่วนในการสร้างสันติภาพได้อย่างไรบ้าง

ทั้งนี้ งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพยังมีจำกัด การทบทวนถึงบทบาทและการใช้พิพิธภัณฑ์ในกระบวนการสร้างสันติภาพจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลของพิพิธภัณฑ์สันติภาพผ่านการรวบรวมรายชื่อกิจกรรมสันติภาพ Peace Museum Worldwide ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1995, Museums for Peace Worldwide ตีพิมพ์ในปี 2008, List of Peace Museums for Peace Worldwide จากเว็บไซต์ <http://asap-anzai.com> ซึ่งปรับปรุงข้อมูลล่าสุด ปี 2017, The Peace and War Museum Guidebook ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2000 และจากการค้นข้อมูลจากเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์โดยตรง (ดูรายชื่อกิจกรรมสันติภาพได้ในภาคผนวก)

2.1.1 พิพิธภัณฑ์สันติภาพคืออะไร: แนวคิด เป้าหมายและการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

พิพิธภัณฑ์สันติภาพ หรือ Peace Museum หรือ Museum for Peace เป็นแนวคิดที่พิจารณาพิพิธภัณฑ์ในแง่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้สันติศึกษา (Peace Education) และในฐานะเครื่องมือเพื่อการสร้างเสริมความสามัคคีและสร้างสันติภาพ ซึ่งการตอบคำถามว่า พิพิธภัณฑ์สันติภาพคืออะไรสามารถเริ่มต้นที่การอ่านนิยามของพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้เห็นภาพเกี่ยวกับแนวคิดและเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพชัดเจน

- 1) พิพิธภัณฑ์สันติภาพทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดสันติศึกษา ซึ่งจะเห็นได้จากนิยามที่ให้โดยโจฮัน เกตุง (Johan Galtung) บิดาแห่งทฤษฎีความรุนแรงทางโครงสร้างซึ่งนิยามพิพิธภัณฑ์สันติภาพว่า “พิพิธภัณฑ์สันติภาพช่วยให้เราทราบเกี่ยวกับสันติภาพและวิธีการที่จะได้มาซึ่งสันติภาพ” (Galtung 1999) เช่นเดียวกับกัณนิยามของปีเตอร์ แวน เดิน ดันเกล (Peter van den

⁴ International Council of Museum, *What is ICOM's Definition of a Museum?* (accessed March 12, 2019); available from <https://icom.museum/en/faq/what-is-icom-definition-of-a-museum/>

⁵ ICOM สร้างคำนิยามพิพิธภัณฑ์ครั้งแรกในปี 1946 และมีกรปรับเปลี่ยนแก้ต่อมาถึงห้าครั้งให้ทันสมัยและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ปัจจุบัน ICOM กำลังดำเนินการปรับเปลี่ยนนิยามพิพิธภัณฑ์ใหม่ โดยนิยามใหม่ที่เสนอในที่ประชุมสามัญของ ICOM ครั้งที่ 25 ที่ผ่านมายังไม่มีการเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์

Dungel) นักวิชาสันติศึกษาจากมหาวิทยาลัยเบรคฟอร์ดซึ่งมีส่วนร่วมในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งที่กล่าวไว้ว่า “พิพิธภัณฑ์สันติภาพมีเป้าหมายในการข้อมูลแก่สาธารณะเกี่ยวกับสันติภาพผ่านการนำเสนอภาพชีวิตของปัจเจกบุคคล กิจกรรมและการดำเนินงานขององค์กรและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์” (Dungel 1999)

- 2) พิพิธภัณฑ์สันติภาพทำหน้าที่สร้างทัศนคติด้านสันติภาพ นิยามของโตชิฟุมิ มูราคามิ (Toshifumi Murakami) นักวิชาการด้านสันติภาพศึกษาจากมหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งเกียวโต (Kyoto University of Education) ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทัศนคติสันติภาพรูปแบบต่างๆ ผ่านนิยาม “พิพิธภัณฑ์สันติภาพมีจุดมุ่งหมายที่จะบ่มเพาะทัศนคติและทักษะเพื่อสร้างสังคมแห่งสันติภาพและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันเปี่ยมด้วยสันติ” ซึ่งเป็นความพยายามที่จะแยกประเภทระหว่างพิพิธภัณฑ์สันติภาพและพิพิธภัณฑ์ต่อต้านสงคราม (Murakami 2003)⁶
- 3) พิพิธภัณฑ์สันติภาพทำงานส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพผ่านกิจกรรมและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง นิยามพิพิธภัณฑ์สันติภาพของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์เพื่อสันติภาพนานาชาติหรือ International Network of Museum for Peace (INMP) ไม่เพียงพูดถึงหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการดำเนินงานและลักษณะรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ด้วย “พิพิธภัณฑ์สันติภาพทำหน้าที่ส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพผ่านการตีความ รวบรวม จัดแสดงสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ พิพิธภัณฑ์ให้ความรู้แก่สาธารณะเกี่ยวกับสันติภาพและสันติวิธีโดยนำเสนอภาพชีวิตของปัจเจกบุคคล การทำงานขององค์กร การรณรงค์และเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ซึ่งพิพิธภัณฑ์สันติภาพนับรวมสถานที่ ศูนย์และสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพซึ่งทำงานสันติศึกษาผ่านนิทรรศการ การทำงานข้อมูลและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ”⁷

ความถี่ของรูปแบบ สถานะและกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สันติภาพปรากฏอยู่ในนิยามที่ให้โดยจอยซ์ แอสเพล (Joyce Aspel) นักวิชาการและนักวิจัยสันติศึกษาเช่นกัน สำหรับแอสเพลแล้วนั้น “พิพิธภัณฑ์

⁶ โตชิฟุมิ มูราคามิ ให้นิยามพิพิธภัณฑ์ต่อต้านสงครามว่า “พิพิธภัณฑ์ที่มีจุดมุ่งหมายบอกเล่าถึงความโหดร้ายของสงครามและสร้างทัศนคติต่อต้านสงคราม” ในที่นี้ มูราคามิพยายามแสดงให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์ต่อต้านสงครามมุ่งเน้นแต่ความรู้แรงทางตรงเพียงอย่างเดียว

⁷ International Network of Museums for Peace, *About Us* (accessed March 12, 2019); available from <https://sites.google.com/view/inmp-museums-for-peace/home/about-us?authuser=0>

สันติภาพปรากฏในหลายรูปแบบและสถานะ แต่มีเป้าหมายเดียวกัน นั่นคือ ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจสันติภาพ ในฐานะที่สันติภาพเป็นประวัติศาสตร์ที่ยังดำเนินอยู่และมีความหมายต่อมนุษย์” (Apsen 2016)

เมื่อพิจารณาจากนิยามของพิพิธภัณฑ์สันติภาพข้างต้น เป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพคู่ห่างไกลและเต็มไปด้วยความท้าทาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ในพื้นที่ที่มีความรุนแรงยืดเยื้อยาวนาน แต่การนิยามคือการบอกประเภทและสร้างความชัดเจนให้กับทิศทางของพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งสะท้อนถึงความพยายามของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ในการสร้างสันติภาพ และยังสะท้อนด้วยว่า สันติภาพไม่ได้เป็นเพียงเป้าหมาย แต่ยังหมายถึงกระบวนการอีกด้วย คำถามสำคัญคือ ผู้คนในพื้นที่พิพิธภัณฑ์สันติภาพนิยามหรือจินตนาการถึง “สันติภาพ” อย่างไร และมุมมองเหล่านั้นเข้ามาอยู่ในนโยบายและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า นิยามสันติภาพทั้งหมดข้างต้นทำให้เห็นแนวคิดและแนวทางของพิพิธภัณฑ์สันติภาพชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ดี เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมการเมือง และความต้องการพื้นที่สาธารณะและลักษณะความต้องการมีส่วนร่วมของผู้คนในปัจจุบัน ผู้ศึกษาขอเสนอนิยามพิพิธภัณฑ์สันติภาพใหม่สำหรับใช้ในโครงการศึกษานี้ ดังนี้

“พิพิธภัณฑ์สันติภาพทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านสันติภาพและส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพแก่สาธารณะ ผ่านการนำเสนอและการดำเนินกิจกรรมหลากหลาย ซึ่งพิพิธภัณฑ์สันติภาพหมายรวมถึงพื้นที่ที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะอาคารสถานที่ที่ระบุว่าเป็นพิพิธภัณฑ์เท่านั้น”

2.1.2 มีอะไรในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ: การนำเสนอสันติภาพ ความทรงจำและผู้คน และกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

ปัจจุบัน มีพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็น พิพิธภัณฑ์สันติภาพ 239 แห่งทั่วโลก⁸ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการคัดเลือกหรือรับรองจากเครือข่ายพิพิธภัณฑ์สันติภาพนานาชาติ (International Network of Museums for Peace)^{9 10} การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่เกิดขึ้นเมื่อสงครามสิ้นสุด หรือความรุนแรงทางอาวุธสงบลง

⁸ จากการรวบรวมจาก Peace Museum Worldwide ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1995, Museums for Peace Worldwide ตีพิมพ์ในปี 2008, List of Peace Museums for Peace Worldwide จากเว็บไซต์ <http://asap-anzai.com> ซึ่งปรับปรุงข้อมูลล่าสุด ปี 2017, The Peace and War Museum Guidebook ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2000 และจากการค้นข้อมูลจากเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์

⁹ เครือข่ายพิพิธภัณฑ์เพื่อสันติภาพนานาชาติหรือ International Network of Museum for Peace (INMP) ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ที่เข้มแข็ง ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1992 ในการประชุมนานาชาติว่าด้วยพิพิธภัณฑ์สันติภาพ (International Conference

หรือเมื่อความขัดแย้งได้รับการจัดการ¹¹ ทั้งนี้ยังไม่มีพิพิธภัณฑ์สันติภาพก่อตั้งขึ้นในช่วงเวลาที่ความขัดแย้งหรือความรุนแรงดำเนินอยู่ (ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ตามปีที่ก่อตั้ง ประเทศ เจ้าของและลักษณะงานอยู่ในภาคผนวก)

ความพยายามใช้พิพิธภัณฑ์เพื่อเป้าหมายด้านสันติภาพสามารถย้อนกลับไปในปี 1798 เมื่อ ดร. เบนจามิน รัช (Benjamin Rush) ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชขณะนั้นเสนอต่อสำนักเลขาธิการสันติภาพสหรัฐ (U.S. Secretary of Peace) ให้มีการสร้างพิพิธภัณฑ์สันติภาพเพื่อเป้าหมายยุติสงคราม แต่ข้อเสนอของรัฐถูกเปลี่ยนเป็นนิทรรศการภาพสงครามเพื่อเชิดชูวีรกรรมของทหารแทน (Dungel 1999) จนอีก 100 ปีถัดมาที่การใช้พิพิธภัณฑ์เพื่อเป้าหมายด้านสันติภาพเริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจัง ในปี 1902 พิพิธภัณฑ์สันติภาพแห่งแรกคือ The International Museum of War and Peace ก่อตั้งขึ้นในเมืองลูเซิร์น ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พิพิธภัณฑ์นานาชาติว่าด้วยสงครามและสันติภาพแห่งนี้มีเป้าหมายที่การต่อต้านสงคราม นิทรรศการระยะแรกของพิพิธภัณฑ์มุ่งไปที่การนำเสนอความโหดร้ายของอาวุธทำลายล้างของอาวุธสงคราม ซึ่งพิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ที่ก่อตั้งหลังจากนั้นจนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองยังคงมีแนวทางเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพแห่งแรกนั้นคือ มุ่งประณามความรุนแรงทางตรง เช่นสงคราม การใช้กำลัง เป็นต้น

หากมองย้อนกลับไปยังพิพิธภัณฑ์ช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง โดยพิจารณาบริบทสังคมการเมืองช่วงศตวรรษที่ 19 ประกอบ การขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมและการปฏิวัติอุตสาหกรรมสะท้อนอยู่ในการนำเสนอของพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่ในยุโรป (Hein 1998) พิพิธภัณฑ์ที่วิพากษ์สงครามและให้ข้อมูลสันติภาพจึงเป็นหนึ่งในพิพิธภัณฑ์ทางเลือกท่ามกลางพิพิธภัณฑ์ที่แสดงแสนยานุภาพทางทหารหรือข้าวของจากดินแดนอาณานิคม

การเดินทางของแนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพใช้เวลายาวนาน เมื่อย้อนไปในปี 1902 ที่พิพิธภัณฑ์สันติภาพแห่งแรกเปิดให้บริการ จนล่วงถึงช่วงทศวรรษ 1990s แนวคิดนี้เริ่มเป็นที่รู้จักในแวดวงวิชาการสันติ

on Peace Museum) เครือข่ายแห่งนี้ทำงานอย่างแข็งขันในการทำงานวิจัย การขยายแนวคิดสันติศึกษา (peace education) ผ่านพื้นที่พิพิธภัณฑ์ การเสริมสร้างศักยภาพแก่พิพิธภัณฑ์สันติภาพขนาดเล็ก ปัจจุบัน เครือข่ายมีสมาชิกกว่าสองร้อยรายทั่วโลก ทั้งสมาชิกประเภทพิพิธภัณฑ์และรายบุคคล โดยเครือข่ายจะจัดประชุมนานาชาติทุกๆ สองปีหมุนเวียนไปตามภูมิภาคต่างๆ

¹⁰ เกณฑ์การคัดเลือกของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์สันติภาพนานาชาติยังมีข้อจำกัด เนื่องจากยังไม่มีเกณฑ์หรือกรอบการพิจารณาที่ชัดเจน ปัจจุบัน เริ่มมีการถกเถียงระหว่างสมาชิกเครือข่ายถึง “คุณภาพและประสิทธิภาพ” ด้านสันติศึกษาของพิพิธภัณฑ์สันติภาพบางแห่ง

¹¹ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลพิพิธภัณฑ์เพื่อสันติภาพนานาชาติ ประมาณเจ็ดสิบห้าเปอร์เซ็นต์ของพิพิธภัณฑ์เหล่านี้ นำเสนอเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สองเป็นหลัก

ศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้การสอนสันติศึกษา รวมทั้งนักกิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชนหรือประเด็นการพัฒนา¹² และความหมายของสันติภาพที่นิยามโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขยายกว้างออกไปไกลกว่าความรุนแรงทางตรง จากข้อมูลพิพิธภัณฑสถานภาพทั้ง 239 แห่ง ภูมิทัศน์การนำเสนอและกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานภาพที่เห็นได้ชัดเจนประกอบด้วยแนวคิดสันติภาพ ความทรงจำและผู้คน ซึ่งสามส่วนนี้ล้วนสะท้อนระดับมุมมอง ความรู้ ความเข้าใจสันติภาพของพิพิธภัณฑสถาน และช่วยให้เห็นภาพชัดว่า มี “อะไร” ในพิพิธภัณฑสถานภาพ

2.2.1.1 สันติภาพในพิพิธภัณฑสถานภาพ

การอ่านว่า พิพิธภัณฑสถานภาพนำเสนอ “สันติภาพ” อย่างไรใช้เกณฑ์การแบ่งของ โจฮัน เกาคุง ซึ่งแบ่งสันติภาพออกเป็นสองกลุ่ม คือ สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) ซึ่งเป็นสถานะ “ปราศจากความรุนแรง การไม่มีสงคราม” หรือสถานะที่ไม่มีความรุนแรงทางตรง และ สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) ซึ่งเป็นสถานะที่มี “การดรภาพของสังคมมนุษย์” (Galtung, An Editorial 1964) ซึ่งหมายรวมถึงสังคมที่ผู้คนมีความเท่าเทียม ได้รับการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความยุติธรรมและมีธรรมชาติที่สมดุล

1) สันติภาพเชิงลบ

เมื่อทำการจำแนกประเด็นของเรื่องเล่าและการนำเสนอในพิพิธภัณฑสถานภาพ นำสนใจมากกว่าพิพิธภัณฑสถานภาพส่วนใหญ่ใช้ความทรงจำ “ความรุนแรง” ในการนำเสนอ “สันติภาพ” จากพิพิธภัณฑสถานภาพ 239 แห่งทั่วโลก พิพิธภัณฑสถานถึง 115 แห่งนำเสนอเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สอง โดยพิพิธภัณฑสถาน 90 แห่งตั้งอยู่ในเอเชีย ข้อมูลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ พิพิธภัณฑสถานภาพที่เล่าเรื่องสงครามส่วนใหญ่สร้างขึ้นในช่วงปี 1980-2000 โดยมีพิพิธภัณฑสถานภาพสร้างขึ้นในช่วงนั้นถึง 90 แห่ง ซึ่งชิวลิทซ์ บุญยเกียรติตั้งข้อสังเกตว่า ความทรงพลังของเรื่องเล่าสงครามโลกครั้งที่สองในสังคมร่วมสมัย คือ ‘พลังในการเชื่อมต่อร่องรอยของอดีตเข้ากับกาลเวลาในปัจจุบัน เพราะเหตุการณ์ต่างๆ ยังอยู่ในสำนึกของผู้คนที่ร่วมเหตุการณ์ไมใช่น้อย’ (บุญยเกียรติ 2556)

หากเริ่มต้นที่พิพิธภัณฑสถานภาพที่ประสบความสำเร็จในแง่ที่รู้จักแพร่หลายและเป็นหมุดหมายการไปเยือน Hiroshima Memorials Peace Museum ประเทศญี่ปุ่น และ The United States Holocaust Memorial Museum ประเทศสหรัฐเป็นสองตัวอย่างของกรณีนี้ จากข้อมูลล่าสุดของเว็บไซต์เทศบาลเมืองฮิโรชิมา จำนวน

¹² พิพิธภัณฑสถานภาพในช่วงทศวรรษ 1990s หลายแห่งก่อตั้งโดยภาคประชาสังคมด้านสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย หรือประเด็นการพัฒนาอื่นๆ

ผู้ชมของพิพิธภัณฑ์ฮิโรชิม่าสูงถึง 1,680,923 คนใน ปี 2016¹³ ส่วนพิพิธภัณฑ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวมีผู้ชมมากกว่า 40 ล้านคนตั้งแต่เปิดทำการในปี 1993 จนถึงเดือนธันวาคม 2018¹⁴ ขณะที่พิพิธภัณฑ์ประสบความสำเร็จในการสร้างอารมณ์ขมขื่น โศกเศร้าให้กับผู้ชมผ่านความเป็นเหยื่อของความรุนแรง พิพิธภัณฑ์ทั้งสองถูกวิพากษ์ในแง่ที่หลีกเลี่ยงการนำเสนอประเด็น “อ่อนไหว” พิพิธภัณฑ์ฮิโรชิม่าไม่พูดถึงความรุนแรงของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศอื่นๆ ทวีปเอเชีย ขณะที่พิพิธภัณฑ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตอกย้ำเฉพาะความเป็นเหยื่อของชาวยิวโดยไม่ได้ใช้ความรุนแรงนี้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในอื่นๆ¹⁵ ขณะเดียวกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ในประเทศจีน เช่น The Exhibition Hall of Crime Evidence of the Japanese 731 troop, Memorial Hall of the Victims in the Nanjing Massacre by Japanese Invaders, The Memorial Hall of China’s War of Resistance Against Japan, The Chinese No.8 Troop Memorial Hall และ Lushun Japan-Chinese Prison Site ยังคงปักหลักที่การเล่าเรื่องสงครามผ่านตัวแสดงหลักคือ ฝ่ายผู้กระทำคือญี่ปุ่น และเหยื่อคือชาวจีนเท่านั้น หรือนำเสนอประสบการณ์สงครามในพิพิธภัณฑ์สันติภาพขนาดเล็กในจังหวัดต่างๆ ของญี่ปุ่น เช่น Peace Museum for the People, Kobe City War Damage Exhibition Corner, Aomori Air Raid war Damages Exhibition Hall และ Shoukokumin Museum (Museum of Children) สามารถเห็นเพียง “เหยื่อ” และสงครามเท่านั้น แต่ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น กองทัพญี่ปุ่นหรือระบบจักรวรรดิ ไม่ปรากฏในพื้นที่พิพิธภัณฑ์¹⁶

โครงเรื่องหลักของพิพิธภัณฑ์ข้างต้นคือ ประสบการณ์ความสูญเสีย การพลัดพราก การจากลา ก่อนวัยอันควร โดยเฉพาะเด็กๆ หรือหนุ่มสาว ความยากลำบากและการต่อสู้ดิ้นรนอันเป็นผลมาจากสงคราม โดยพิพิธภัณฑ์นำเสนอและจัดแสดงผ่านการสร้างอารมณ์หดหู่ โศกเศร้าหรือสะเทือนใจไปกับเหยื่อหรือผู้เสียหายจากสงคราม รวมทั้งการสร้างความชิงชังหวาดกลัวสงครามและความรุนแรง

¹³ ข้อมูลเอกสารจากเทศบาลเมืองฮิโรชิม่า <http://honyaku.j-server.com/LUCHRSMC/ns/tl.cgi/http%3a/www.city.hiroshima.lg.jp/www/contents/1522829291624/files/01.pdf?SLANG=ja&TLANG=en&XMODE=0&XPARAM=kw,&XCHARSET=UTF-8&XPORG=e382ade383bce383afe383bce38389e38292e585a5e58a9b,&XJSID=0>

¹⁴ ข้อมูลจากเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์ United States Holocaust Museum

¹⁵ จากรายงาน Learning from the Past on Holocaust Education ในงานสัมมนา Salzburge Global Seminar

¹⁶ จากวงสนทนากลุ่มย่อยประเด็น พิพิธภัณฑ์กับการทำงานจัดการความทรงจำในการประชุมเครือข่ายพิพิธภัณฑ์สันติภาพปี 2017 ที่เบลฟาสต์ ไอร์แลนด์เหนือ

อย่างที่ทราบไว้ว่า ความรุนแรงมีหลายรูปแบบทั้งความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง¹⁷ อีกทั้ง ประสบการณ์และเรื่องเล่าสงครามแปรเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา และบริบทที่แวดล้อมเจ้าของเสียงเล่าและผู้นำเสนอเรื่องเล่า แต่โครงเรื่องของพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่นำเสนอภาพ “สันติภาพเชิงลบ” ยังคงให้ความสำคัญที่ความรุนแรงทางตรงเท่านั้น

2) สันติภาพเชิงบวก

การค้นหาสันติภาพเชิงบวกในพิพิธภัณฑ์สันติภาพเริ่มต้นที่การอ่านนิยามสันติภาพผ่านการจัดแสดงและกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ เป็นที่น่าสนใจมากกว่า แม้พิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่เล่าเรื่องสงคราม หากเห็นแนวโน้มว่า นิยามสันติภาพที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์เริ่มเคลื่อนจากความรุนแรงทางตรงไปสู่ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น

ช่วงก่อนก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่งถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นช่วงที่พิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่มุ่งเสนอความโหดร้ายและผลกระทบของสงคราม ความเป็นเหยื่อเป็นประเด็นหลักของการนำเสนอในพิพิธภัณฑ์สันติภาพจำนวนมากทั้งในประเทศที่มีสถานะเป็นผู้กระทำและถูกกระทำ หากเมื่อผ่านยุคสงครามเย็น แม้การนำเสนอจะยังมุ่งไปที่สงคราม หากแต่เคลื่อนออกจากความเป็นเหยื่อไปสู่การวิพากษ์ระบบและ โครงสร้างมากขึ้น

แม้ว่าโครงเรื่องของพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่เล่าเรื่องสงครามส่วนใหญ่ยังคงนับรวมประสบการณ์ความสูญเสีย การพลัดพราก การจากลา ความยากลำบากนานปีการจากสงคราม ซึ่งเปรียบเป็นภาพแทนของเรื่องเล่าสงคราม หากพิพิธภัณฑ์ที่มีพื้นที่สำหรับการทบทวนและการวิพากษ์ระบบ โครงสร้างและวัฒนธรรมที่ส่งอิทธิพลต่อการใช้ความรุนแรง

พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการนำเสนอสันติภาพเชิงบวก เช่น พิพิธภัณฑ์ Himeyuri Peace Museum ในโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่นที่มีโครงเรื่องหลักที่วัยเยาว์ที่ถูกพรากไปของนักเรียนหญิงที่อยู่ในชั้นมัธยมปลายสองแห่งบนเกาะ นักเรียนเหล่านี้ถูกเกณฑ์ไปทำหน้าที่ผู้ช่วยพยาบาลสำหรับทหารญี่ปุ่นในถ้ำและอุโมงค์

¹⁷ จากทฤษฎีความรุนแรงของโจฮัน เกาตุง ความรุนแรงทางตรง ได้แก่ ความรุนแรงที่สามารถประจักษ์ด้วยสายตาและเห็นชัดเจนถึงฝ่ายผู้กระทำและฝ่ายผู้เสียหาย เช่น การทำร้าย การก่อการร้าย สงคราม ความรุนแรงทางโครงสร้าง ได้แก่ ความรุนแรงที่ไม่ได้เห็นตัวตนของผู้กระทำชัดเจน เนื่องจากความสูญเสียและความโหดร้ายรุนแรงนั้นเป็นผลมาจากกฎหมาย ระบบเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำ เป็นต้น ส่วนความรุนแรงทางวัฒนธรรมได้แก่ ระบบวิถีคิดใดๆรวมถึงค่านิยม ที่คำจูนหรือใช้เป็นข้ออ้างให้ความรุนแรงทางโครงสร้างดำรงอยู่ เช่น วัฒนธรรมที่ยอมรับระบบชายเป็นใหญ่ เป็นต้น

ยาวเหยียดช่วงสุดท้ายของสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อกองทัพอเมริกันเข้าถึงฝั่งโอกินาวา การสู้รบนำไปสู่การบาดเจ็บล้มตายของทหารญี่ปุ่นและ ‘ผู้ช่วยพยาบาล’ เหล่านั้น แต่เด็กหญิงที่รอดจากการสู้รบหลายคนตัดสินใจฆ่าตัวตายด้วยความเชื่อว่า การตายด้วยน้ำมือศัตรูคือความอภัย

พิพิธภัณฑ์พาผู้ชมเข้าไปอยู่ในประสบการณ์ของนักเรียนหญิงวัยรุ่นเหล่านั้น และค่อยๆ ให้ความความสูญเสียที่ไม่เพียงแต่ชีวิตของนักเรียน แต่ยังรวมถึงชีวิตของทหารญี่ปุ่น ทหารอเมริกันและพลเมืองในโอกินาวา จากนั้นได้ชวนผู้ชมตั้งคำถามถึงระบบจักรพรรดิและวัฒนธรรมทหารที่สร้างความเชื่อและความกลัวจนนำไปสู่ความตาย ทั้งการเป็นเหยื่อจากการสู้รบและการปลิดชีพตัวเอง

พิพิธภัณฑ์ Kyoto Museum for World Peace ในญี่ปุ่นเป็นพิพิธภัณฑ์สันติภาพแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นในพื้นที่มหาวิทยาลัย โดยอยู่ภายใต้การดูแลของมหาวิทยาลัย Ritsumeikan University ซึ่งมีบทบาทสำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองในฐานะที่มีความใกล้ชิดกับสถาบันจักรพรรดิและกองทัพ มหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่ส่งนักศึกษาไปทำหน้าที่คุ้มครองอารักษ์พระราชวังเกียวโต มหาวิทยาลัยยังส่งเสริมและสนับสนุนให้นักศึกษาไปร่วมรบในดินแดนต่างๆ ที่กองทัพญี่ปุ่นเดินทางไปถึง

แม้พิพิธภัณฑ์จะเต็มไปด้วยเรื่องเล่าจำนวนมาก แต่วิถีของภาพตัวแทนอยู่ที่โครงเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องเล่าแรกในนิทรรศการ นั่นคือ การเปลี่ยนเด็กผู้ชายธรรมดาๆ คนหนึ่งเป็นทหารผ่านการปลุกฝังทางสังคม พิพิธภัณฑ์ตั้งคำถามกับระบบทหารและพยายามนำเสนอการต่อต้านระบบทหารจากภาคส่วนต่างๆ ในช่วงสงคราม และสุดท้าย การทบทวนบทของมหาวิทยาลัยนำไปสู่การปฏิเสกระบบทหารด้วยการบัญญัติ The Ritsumeikan Charter กฎบัตรหรือธรรมนูญของมหาวิทยาลัยที่ส่งเสริมประชาธิปไตยและสันติภาพ การไม่เกี่ยวข้องกับทหารและสงคราม ซึ่งการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพเป็นผลมาจากกฎบัตรนี้

2.1.1.2 ความทรงจำและผู้คนในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของความทรงจำทำคือ การเป็นพยานปากเอกของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งการรื้อฟื้นความทรงจำ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมในแง่การสื่อสารเพื่อให้เกิดการจดจำหรือแม้แต่ลบลืมเรื่องราวในอดีต เรื่องเล่าที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์จึงมีความหมายในแง่การสะท้อนว่า พิพิธภัณฑ์ให้ความสำคัญและต้องการให้สาธารณะจดจำอะไรและควรลืมสิ่งใด

เมื่อเริ่มต้นอ่านความทรงจำที่พิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งนำเสนอ ท่ามกลางความทรงจำที่หลากหลายคือ ผู้คนจากหลากหลายภูมิหลัง ต่างกลุ่ม ต่างที่ต่างถิ่นที่เป็นเจ้าของความทรงจำ หรือเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามสร้างความทรงจำของพิพิธภัณฑ์ จากพิพิธภัณฑ์สันติภาพทั้ง 239 แห่ง ผู้ศึกษาเลือกศึกษาเฉพาะพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่

นำเสนอความรุนแรงในประวัติศาสตร์ คือ สงคราม (115 แห่ง) และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (17 แห่ง) และจัดแบ่งการนำเสนอความทรงจำโดยพิจารณาจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

1) ความทรงจำของผู้เสียหาย

ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น การนำเสนอความทรงจำของผู้เสียหายหรือเหยื่อเป็น โครงเรื่องหลักของพิพิธภัณฑสถานภาพจำนวนมาก และเป็น โครงเรื่องหลักส่วนใหญ่ของเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง เช่น ภาพยนตร์ งานศิลปะ ซึ่งสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาคือ ใครเป็นผู้นำเสนอความทรงจำของผู้เสียหาย เป็นตัวผู้เสียหายเอง หรือผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นตัวแทนจากรัฐ ภาคประชาสังคม สื่อมวลชนเป็นต้น และผู้เสียหายเองมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไรในการกำกับหรือกำหนดทิศทางหรือขอบเขตของเรื่องเล่า และวัตถุประสงค์ในการเล่าเรื่อง

1. ความทรงจำของผู้เสียหายจากมุมมองของรัฐ พิพิธภัณฑสถานภาพที่ก่อตั้งโดยรัฐมีสูงถึง 72 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในประเทศจีนและญี่ปุ่น ไต้หวันและเกาหลีตามลำดับ แน่นอนว่า การคงสถานะการเป็นผู้ถูกระทำหรือเหยื่อมีเหตุผลทางการเมืองประกอบเมื่อพิจารณาถึงการแข่งขันทางเศรษฐกิจและแสนยานุภาพทางทหาร อีกทั้งความตึงเครียดในเอเชียตะวันออก สิ่งเหล่านี้เห็นได้จากที่พิพิธภัณฑสถานภาพของรัฐเล่าเรื่องการเป็นผู้ถูกระทำจากระบอบปกครองอาณานิคม การรุกรานและสงคราม เช่น พิพิธภัณฑสถาน Hiroshima Memorials Peace Museum ในญี่ปุ่น Memorial Hall of the Victims in the Nanjing Massacre by Japanese Invaders ในจีน The Independence Hall of Korea ในเกาหลี พิพิธภัณฑสถานเหล่านี้นำเสนอความเปราะบางของประชาชนของตน ขณะเดียวกันก็ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งถึงข้อจำกัดของรัฐเองในการปกป้องประชาชนของตนจากความรุนแรงมหาศาลที่กระทำโดยอีกคู่ตรงข้าม หรือหลีกเลี่ยงไม่พูดถึงความรับผิดชอบของรัฐ (Apsen 2016)

แม้ความเป็นเหยื่อจะนำมาซึ่งการสร้างความชอบธรรมบางประการ เช่น การเรียกร้องให้ชดเชยความเสียหายและการขอโทษอย่างเป็นทางการ การประณามอย่างชอบธรรม หรือการเรียกร้องอื่นๆ แต่พิพิธภัณฑสถานของรัฐเองตระหนักว่า การเปลี่ยนสถานะจากความเป็นเหยื่อไปสู่การเป็นผู้รอดชีวิตและมีบทบาทต่อสู้เพื่อให้ออกจากสถานการณ์รุนแรงนั้นนำไปสู่การสร้างควมสมัคคีปรองมอดสามัคคีและสำนึกชาตินิยมได้เช่นกันหากดูที่พิพิธภัณฑสถานภาพบางแห่งในจีนที่นำเสนอการลุกขึ้นต่อสู้ของชาวบ้านและทหารยศต่ำด้อยต่อกองทัพญี่ปุ่น เช่น The Memorial Hall of China's War of Resistance Against Japan, Pingdu Memorial Hall in Honor of the Anti-Japanese War Heroes และ Zhi Jiang Chinese People's Victory against Japan Memorial Hall หรือการสร้างควมตระหนักในพลังของประชาชน เช่น การนำเสนอความทรงจำของประชาชนและชุมชนหลายแห่งใน

ยุโรปที่ถูกข่มขู่มาต่อต้านกองทัพนาซี เช่น The National Museum of Denmark ในเดนมาร์ก และ The Austrian Resistance Archives ในออสเตรีย

2. ความทรงจำของผู้เสียหายจากการทำงานของสถาบันศึกษาและองค์กรภาคประชาสังคม ความซับซ้อนของการนำเสนอสถานะความเป็นเหยื่อหรือผู้กระทำในพิพิธภัณฑ์แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ในพิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ที่นำเสนอสงครามโลกครั้งที่สอง กลุ่มนิทรรศการประเภทเกาหลีและจีนคือ ญี่ปุ่น ขณะที่กลุ่มนิทรรศการของญี่ปุ่นคือ อเมริกา กลุ่มนิทรรศการหลายแห่งในยุโรปคือกองทัพนาซี น่าสนใจว่า ขณะที่พิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการโดยภาคประชาสังคมในเกาหลีย่ำแย่จนถึงความเป็นเหยื่อของตัวเอง เช่น The House of Sharing ที่นำเสนอประสบการณ์โหดร้ายของสตรีพลอนคลาย หรือ Comfort Women พิพิธภัณฑ์ส่วนหนึ่งในญี่ปุ่นเปลี่ยนสถานะตัวเองจากเหยื่อมาเป็นการทบทวนและวิพากษ์ระบบ เช่น Kyoto Museum for World Peace และ Himeyuri Peace Museum ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนในยุโรป พิพิธภัณฑ์ที่นำเสนอการต่อต้านกองทัพนาซีไม่ได้วางตัวเองเป็นเหยื่อ แต่เป็น “คู่ต่อสู้” ของกองทัพนาซี ซึ่งจะเห็นได้จากพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่มีคำว่า “resistance” ประกอบ เช่น Danish Resistance Museum ในเดนมาร์ก The National War and Resistance Museum ในเนเธอร์แลนด์ Norway’s Resistance Museum ในนอร์เวย์ เป็นต้น
3. ความทรงจำของผู้เสียหายผ่านเสียงของผู้เสียหายเอง พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ก่อตั้งและดำเนิน โดยผู้เสียหายเองส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนเล็กๆ ในญี่ปุ่นหรือที่รู้จักกันในนามพิพิธภัณฑ์รากหญ้า (Grassroots Museum for Peace) นับได้ว่า เป็นพิพิธภัณฑ์ตัวแทนความทรงจำของชุมชน ความทรงจำที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์มักอยู่ในรูปแบบการลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลา การถูกโจมตีทางอากาศจากกองทัพสหรัฐ การสูญเสียชีวิตและการเอาตัวรอดในชุมชนหรือจังหวัดนั้นๆ และความพยายามแบ่งปันประสบการณ์สงครามกับผู้อื่น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเพื่อสร้างความตระหนักและหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงซ้ำ เช่น พิพิธภัณฑ์ Hamamatsu Revival Memorial Center, Teranaka Art Museum, Aomori Air Raid war Damages Exhibition Hall, Sakai City Peace and Human Rights Museum และ Grassroots House

ด้วยข้อจำกัดต่างๆ ของผู้เสียหาย เช่น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ไม่มีกลุ่มผู้เสียหายมากนักที่มีโอกาสนำเสนอความทรงจำของตัวเองผ่านพื้นที่พิพิธภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม ความทรงจำจากผู้เสียหายสามารถพิจารณาได้ที่ ระดับการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความทรงจำ การตัดสินใจถึงเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอความทรงจำ และการมีพื้นที่ในพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์หลายแห่งมีผู้เสียหายเป็นสมาชิกคณะกรรมการหรือที่ปรึกษา เช่น พิพิธภัณฑ์ Hiroshima Memorials Peace Museum

และ Nagasaki Atomic Bomb Museum ในญี่ปุ่นมีเหยื่อจากระเบิดนิวเคลียร์เป็นกรรมการและที่ปรึกษา เรื่องเล่าและวัตถุจัดแสดง ได้รับการบริจาคโดยตรงจากผู้เสียหาย พิพิธภัณฑ์ทั้งสองแห่งนี้มีกิจกรรมให้ผู้ชมได้ทำความรู้สึกและรับฟังประสบการณ์จากผู้เสียหายโดยตรง เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์ Himeyuri Peace Museum ที่แต่ละสัปดาห์มี “ผู้รอดชีวิต” มาเล่าประสบการณ์แก่ผู้ชม หรือที่พิพิธภัณฑ์ The United States Holocaust Memorial Museum กลุ่มผู้เสียและญาติมีบทบาทสำคัญในการกำหนดประเด็นการนำเสนอ ซึ่ง การมีส่วนร่วมและพื้นที่เช่นนี้คือการเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้เสียหายให้เคลื่อนออกไปจากความเป็นเหยื่อไปสู่ผู้ทำการเปลี่ยนแปลง หรือ agent

2) ความทรงจำของผู้กระทำ

ขณะที่การทำงานความทรงจำในรูปแบบอื่น เช่น ภาพยนตร์ งานศิลปะค่อยขยับไปสู่การทำความรู้สึกผู้กระทำมากขึ้นซึ่ง ภาพยนตร์สารคดีสองเรื่อง คือ Enemies of the People ซึ่งเป็นการเผชิญหน้าระหว่างผู้เสียหายและผู้นำเขมรแดงและ The Act of Killing ซึ่งผู้กำกับได้สัมภาษณ์ผู้กระทำใน “มหกรรม” กวาดล้างคอมมิวนิสต์ช่วงปี 1965-1966 ในกัมพูชาและให้ผู้กระทำเหล่านี้ลองสร้างหนังหนึ่งเรื่องนั้นจุดกระแสการทำความรู้สึกฝ่ายผู้กระทำ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอความทรงจำของผู้กระทำในพิพิธภัณฑ์สันติภาพยังไม่เกิดขึ้นแพร่หลายนัก ในแง่หนึ่ง การทำความเข้าใจ “ฝ่ายผู้กระทำ” ไม่ได้เป็นเรื่องง่ายเพราะยังมีการรับรู้คาบเกี่ยวกันระหว่าง “การทำความเข้าใจ” กับ “การให้ความชอบธรรม”¹⁸ หรือด้วยเหตุผลทางสังคมการเมืองที่ไม่เอื้อให้พื้นที่สาธารณะจะต้องฝ่ายผู้กระทำหรือพื้นที่ความทรงจำของฝ่ายนั้น

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่ที่สภาพทางสังคมการเมืองเอื้ออำนวย เช่น การมีกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพที่แข็งแกร่ง การสื่อสารถึงสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านความทรงจำและประสบการณ์ของผู้กระทำเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ในสงครามโลกครั้งที่สอง บทบาทของญี่ปุ่นในประชาคมโลกคือ การเป็นผู้กระทำ หากแต่ในประเทศความเป็นเหยื่อของญี่ปุ่นคือเรื่องเล่าหลักในพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่ พิพิธภัณฑ์เอกชนสามแห่ง ได้แก่ Kyoto Museum for World Peace และ Himeyuri Peace Museum เลื่อนำเสนอความเป็นเหยื่อคู่ไปกับการเป็นผู้กระทำ ความสูญเสียและคับข้องใจของผู้คนในดินแดนอื่นๆ ถูกนำมาเล่าควบคู่ไปกับโศกนาฏกรรมของชาวญี่ปุ่น โดยเน้นไปที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง คือระบบที่มีอิทธิพลต่อความรุนแรง ซึ่งในที่นี้คือ จักรพรรดิและทหาร ส่วนที่ Oka Masaharu Memorial Nagasaki Peace Museum เลื่อนที่จะนำเสนอบทบาทของญี่ปุ่นในฐานะผู้กระทำอย่างเดียว การสังหารที่นานกิง การทดลองในมนุษย์ในหน่วยทหาร 731 ของกองทัพญี่ปุ่นในจีน “สตรีผ่อน

¹⁸ จันจิรา สมบัติพูนศิริ นักวิชาการด้านสันติวิธีและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คล้าย” สำหรับกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (comfort women) และทางสายรถไฟสายมรณะ รวมทั้งการบังคับใช้แรงงานชาวจีนและเกาหลีในเหมืองและอุตสาหกรรมหนักในญี่ปุ่นคือเรื่องเล่าหลักของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

ส่วนในเยอรมันความทรงจำของผู้กระทำที่จัดแสดงสามารถพิจารณาได้ในแง่การยอมรับผิดในการกระทำนั้น พิพิธภัณฑ์ Memorial and Educational Site House of the Wannsee Conference นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับ Wannsee Conference ซึ่งนำไปสู่นโยบายการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว ความทรงจำของฝ่ายผู้กระทำในเยอรมันเองยังสามารถพิจารณาได้จาก ประเทศเปิดเผยและธำรงรักษาสถานที่ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวทั่วประเทศ เช่น Dachau Concentration Camp Memorial Site

ควบคู่ไปกับการนำเสนอความทรงจำจากฝ่ายผู้กระทำ ผู้เสียหายเองก็ได้รับการจดจำระลึกถึงไปด้วยกรณีของ Oka Masaharu Memorial Nagasaki Peace Museum นั้นผู้เสียหายในดินแดนอื่น เช่น เกาหลีและจีน หรือในดินแดนไกลโพ้น เช่น ฟิลิปปินส์ แปซิฟิก ยุโรป ซึ่งชาวญี่ปุ่นบางส่วนอยากจะจินตนาการไปถึงได้รับการสร้างชีวิตและตัวตนจากพิพิธภัณฑ์ และในกรณีของเยอรมันนั้น ผู้เสียหายคือชาวยิวได้รับความเชื่อมั่นใจว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับพวกเขาจะได้รับการจดจำ

3) ความทรงจำผ่านสายตาของผู้เห็นเหตุการณ์หรือ bystanders

ความทรงจำผ่านสายตาของผู้เห็นเหตุการณ์มีปรากฏน้อยมากในพื้นที่นิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ ส่วนใหญ่มักอยู่ในรูปแบบการบอกเล่าด้วยปากเปล่า¹⁹ อย่างไรก็ตาม นิทรรศการภาพถ่ายเล็กๆ ที่ชื่อ Dinner with Pol Pot ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ The Tuol Sleng Genocide Museum กัมพูชาในปี 2015 เป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำเสนอความทรงจำผ่านสายตาของผู้เห็นเหตุการณ์ ภาพถ่ายเหล่านี้บันทึกโดยชาวสวีเดน Gunnar Bergström เป็นผู้ก่อตั้งสมาคมมิตรภาพสวีเดน-กัมพูชา ซึ่งนิยมแนวคิดมาร์กซิสต์และได้เดินทางมาเยือนกัมพูชาในปี 1978 แน่แน่นอนว่า สิ่งที่ Bergström และคณะได้เห็นคือการ โฆษณาชวนเชื่อ หากแต่ในช่วงเวลาและเงื่อนไขขณะนั้น ภาพถ่ายของ Bergström คือการบันทึกจากมุมมองของ “คนนอก” และสะท้อนถึงข้อเท็จจริงประการหนึ่งของการรับรู้ที่ ขึ้นอยู่กับสถานะและภูมิหลังของบุคคลนั้น

¹⁹ ไอดา เวซิก (Aida Vezic) ผู้ประสานงานของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์บอลข่าน (Balkan Network Museum)

4) ความทรงจำจากผู้บันทึกเหตุการณ์

บริบทสังคมการเมืองส่งผลอย่างยิ่งต่อการสร้างและนำเสนอประวัติศาสตร์ และกระทบต่อตำแหน่งแห่งหนของพิพิธภัณฑ์ บางเรื่องราวได้รับการนำเสนอในพิพิธภัณฑ์ ขณะที่บางเรื่องไม่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ การทำงานของพิพิธภัณฑ์สันติภาพบางแห่งจึงให้ความสำคัญกับการยื่นหยัดต่อต้านการปฏิเสธความรับผิดชอบของรัฐต่อความรุนแรงของตน ผ่านการตามผู้สูญหายหรือร่องรอยหลักฐานของผู้เสียชีวิต และบันทึกและทำการเสนอหลักฐานเหล่านั้นในเชิงจดหมายเหตุ เช่น พิพิธภัณฑ์ The Jeju April 3rd Peace Memorial Park ในเกาหลี

5) ความทรงจำจากหลายฝ่าย

การเปิดพื้นที่เพื่อให้ความทรงจำ ประสบการณ์และประวัติศาสตร์จากหลายฝ่ายเข้ามาปะทะสังสรรค์ในพื้นที่เดียวกันเริ่มเกิดขึ้นในหลายพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพ แม้ว่าการริเริ่มของพิพิธภัณฑ์สันติภาพยังคงเป็นโครงการเล็กๆ เช่น นิทรรศการชั่วคราวหรือวงเสวนาก็ตาม

ที่กัมพูชา พิพิธภัณฑ์ The Tuol Sleng Genocide Museum ร่วมกับ Documentation Center of Cambodia บันทึกปากคำของผู้กระทำ “รากหญ้า” หรือ “นักรบ” ที่เป็นชาวนาในหมู่บ้านยากจนในยุคเขมรแดง และจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพวกเขา นิทรรศการประกอบด้วยภาพถ่ายปัจจุบันของเจ้าตัว ชีวิตความเป็นอยู่ และการเข้าร่วมกับเขมรแดง นิทรรศการไม่มีข้อสรุปหรือการชี้หน้า แต่การเลือกถ้อยคำมานำเสนอเผยให้เห็นเงื่อนไขและปัจจัยที่มีอิทธิพลให้คนธรรมดาเลือกวิถีการรุนแรง

ก่อนหน้าปี 2015 พิพิธภัณฑ์ Osaka International Peace Center ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนครโอซาก้า จังหวัดโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น นำเสนอประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่สองด้วยการบอกเล่าถึงความแสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่น และความเสียหายในโอซาก้า และมีส่วนนิทรรศการที่นำเสนอถึงประเด็น “อ่อนไหว” เช่น “สตรีฟ่อนคลาย” ของกองทัพญี่ปุ่น การสังหารในนานกิง รวมทั้งทางรถไฟสายมรณะ เป็นต้น แต่นิทรรศการส่วนนี้ถูกนำออกไปเมื่อโทรุ ฮาชิโมโด้ (Toru Hashimoto) จากพรรคการเมืองอนุรักษ์นิยม Japan Innovation Party ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นนายกเทศมนตรี (Seaton 2015)

พิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งในญี่ปุ่นทำงานร่วมกับองค์กรในสหรัฐ เกาหลี จีน และประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เชิญผู้คนที่ผ่านมาประสบการณ์สงครามและการรุกรานจากกองทัพญี่ปุ่นมาเล่าประสบการณ์ให้ชาวญี่ปุ่นฟัง หรือร่วมกันจัดนิทรรศการชั่วคราว หรือจัดทำสิ่งพิมพ์ที่มีจุดมุ่งหมายนำไปสู่การชำระประวัติศาสตร์หรือนำเสนอข้อเท็จจริงจากหลายฝ่าย (Yamane 2009)

2.1.3 กิจกรรมในพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

การถามคำถามว่า “พิพิธภัณฑ์สันติภาพทำอะไร?” เชื่อมโยงให้ผู้ตอบทบทวนถึงการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์นั้นคือ นิทรรศการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตามมาด้วยการมองเห็นกลุ่มเป้าหมายผู้รับประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ อันนำไปสู่การคำนวณการใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ ทั้งพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่เชิงเนื้อหา

พิพิธภัณฑ์สันติภาพนำเสนอหรือเล่าอะไรบ้าง เมื่อพิจารณาพิพิธภัณฑ์สันติภาพทั้ง 239 แห่ง จะเห็นประเภทของพิพิธภัณฑ์ซึ่งจำแนกตามการนำเสนอและกิจกรรมหลัก²⁰ ซึ่งปรากฏชัดเจนในนิทรรศการถาวรและนิทรรศการชั่วคราวของพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ สงคราม (115 แห่ง) สันติศึกษา (56 แห่ง) ชีวิตประวัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ (26 แห่ง) การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (17 แห่ง) และการต่อต้านอำนาจนิยม (11 แห่ง) การละเมิดสิทธิมนุษยชน (9 แห่ง) อาณานิคม (5 แห่ง) เรียงตามลำดับจำนวน

อย่างไรก็ตาม แม้ในแง่หนึ่ง นิทรรศการถาวรของพิพิธภัณฑ์สันติภาพคือ โครงเรื่องหลักหรือเป็น “ตัวตน” ของพิพิธภัณฑ์นั้น แต่พิพิธภัณฑ์หลายแห่งพยายามที่จะให้มีโครงเรื่องอื่นๆ หรือคนอื่นๆ ได้เข้ามาสร้างบทสนทนาในพื้นที่ด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดนิทรรศการชั่วคราว นิทรรศการเคลื่อนที่ที่เป็นการนำเสนอมุมมองใหม่หรือเรื่องเล่าใหม่ต่างไปจากโครงเรื่องหลัก หรือการเปิดพื้นที่เชิญให้ผู้คนที่มีประสบการณ์แตกต่าง หรือผู้คนจากหลายภูมิหลังเข้ามาเสนอความทรงจำ ประสบการณ์และประวัติศาสตร์ของตน

ควบคู่ไปกับนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์สันติภาพดำเนินกิจกรรมสันติศึกษา ซึ่งมุ่งไปที่กลุ่มเป้าหมาย ผู้ชมทั่วไป นักเรียนนักศึกษา และในบางกรณี อาจแบ่งย่อยออกไปตามคุณลักษณะของผู้ชม เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ผู้ชมต่างชาติ ผู้อพยพลี้ภัยในพื้นที่นั้น แนวคิดการนับรวมทุกคนอยู่ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์และการมีอุปกรณ์พิเศษสำหรับผู้ต้องการเฉพาะ เช่น ทางเดินสำหรับรถเข็น อีจูนทางสำหรับผู้พิการทางสายตา เอกสารที่ตีพิมพ์ด้วยอักษรเบรลล์ ซึ่งเห็นได้ส่วนใหญ่ในพิพิธภัณฑ์สันติภาพของญี่ปุ่นขนาดใหญ่ส่วนใหญ่ หรือการเตรียมเอกสารและหูฟังในภาษาอื่นๆ ที่ไม่ใช่ภาษาท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว

²⁰ พื้นที่ที่ได้รับการยอมรับหรือรับรองว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สันติภาพ บางแห่งไม่ได้เป็น “พิพิธภัณฑ์” แต่อยู่ในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ สวนสาธารณะ ห้องสมุดซึ่งดำเนินกิจกรรมสันติศึกษาเป็นหลัก พื้นที่เหล่านี้ไม่ได้มีนิทรรศการถาวร บางแห่งมีการจัดนิทรรศการชั่วคราวเป็นระยะ

ขณะเดียวกัน พิพิธภัณฑ์บางแห่งก้าวไปสู่การทำงานรณรงค์เชิงนโยบาย หรือทำงานเครือข่ายเพื่อผลักดันประเด็น ซึ่งเป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายขึ้นไปจากการทำงานกับบุคคลทั่วไป หรือนักเรียนนักศึกษาไปสู่ผู้จัดทำนโยบายหรือผู้ตัดสินใจด้านนโยบาย

เพื่อให้ได้ภาพการทำงานของพิพิธภัณฑ์ในการให้ข้อมูล ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดสันติศึกษา การสร้างทัศนคติด้านสันติภาพ การส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพฯลฯ ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มตัวอย่างการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สันติภาพโดยรวบรวมมาจากเอกสารและสื่อของพิพิธภัณฑ์ บทความวิชาการ สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องและกรณีศึกษาต่างๆ โดยแยกประเภทกิจกรรมออกเป็น กิจกรรมสันติศึกษา กิจกรรมสำหรับผู้เกี่ยวข้องกับความรู้แรง โดยเฉพาะ กิจกรรมเชิงหोजดหมายเหตุ กิจกรรมรณรงค์ และงานเครือข่าย ดังต่อไปนี้

1) กิจกรรมสันติศึกษา

กิจกรรมสันติศึกษาของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ สามารถแบ่งออกเป็นสามหมวดหมู่ใหญ่ๆ คือ กิจกรรมสำหรับผู้ชมทั่วไป กิจกรรมสำหรับสถาบันการศึกษาและกิจกรรมสำหรับเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์

1.1 กิจกรรมสำหรับผู้ชมทั่วไปและผู้ชมที่มีความต้องการเฉพาะ

การนำชมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งนอกเหนือจากการอ่านและชมนิทรรศการและวัตถุจัดแสดงเองแล้ว กิจกรรมนำชมพิพิธภัณฑ์ช่วยให้ผู้ชมมีประสบการณ์ใหม่ผ่านการฟัง การแลกเปลี่ยน และเกร็ดความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งพัฒนาระบบอาสาสมัครขึ้นมาแทนเจ้าหน้าที่เต็มเวลาของพิพิธภัณฑ์ ในการนำชม หรือในบางกรณี ผู้นำชมมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรง เช่น เป็นผู้เสียหาย หรือเป็นสมาชิกครอบครัวผู้เสียหาย

การจัดฉายภาพยนตร์ งานแสดงศิลปะ การแสดงละครและหรือการแสดงดนตรี ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการนำเสนอหลักของพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์ Cambodia Peace Museum จัดเทศกาลดนตรีประจำปีเพื่อขยายพื้นที่การทำงานกับเยาวชน

การบรรยาย ประชุมสัมมนา การจัดชั้นเรียน การอบรมเชิงปฏิบัติการ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพหรือความรู้แรง ซึ่งจะเห็นได้จากพิพิธภัณฑ์สันติภาพที่มุ่งการนำเสนอด้านสันติศึกษาเป็นหลัก เช่น ชั้นเรียนสันติศึกษาของพิพิธภัณฑ์ Kyoto Museum for World Peace สำหรับบุคคลทั่วไป และหลักสูตรสันติศึกษาระยะยาวของพิพิธภัณฑ์ Cambodia Peace Museum

กิจกรรมการศึกษาออนไลน์ พิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งเริ่มใช้พื้นที่ออนไลน์ในการสื่อสารหรือสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม เช่น พัฒนาพิพิธภัณฑ์หรือนิทรรศการออนไลน์หรือพิพิธภัณฑ์เสมือน (Virtual Museum)

กิจกรรมแลกเปลี่ยนและสร้างบทสนทนา เช่น พิพิธภัณฑ์บางแห่งในจีน ได้หวั่น เกาหลีและญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดำเนินการโดยภาคเอกชนเริ่มทำงานสร้างพื้นที่เสวนา ชำระประวัติศาสตร์ค้นหาความจริงร่วมกัน เช่น กิจกรรมเสวนาสันติภาพและสมานฉันท์ระหว่างพิพิธภัณฑ์ Oka Masaharu Memorial Nagasaki Peace Museum ในญี่ปุ่นและพิพิธภัณฑ์ Memorial Hall of the Victims in the Nanjing Massacre by Japanese Invaders ในจีน

กิจกรรมทัวร์นอกสถานที่ เช่น การนำชมพื้นที่เหตุการณ์ เช่น กิจกรรม Dark Tour ของพิพิธภัณฑ์ The Jeju April 3rd Peace Memorial Park ในเกาหลี หรือการเดินทางรอยทางรถไฟสายมรณะของพิพิธภัณฑ์ The Thailand-Burma Railway Centre ประเทศไทย

การจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์หรือหลักสูตรสันติศึกษา พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ทำงานสันติศึกษามักออกแบบหลักสูตรของตัวเองเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย หรือเพื่อให้องค์กรอื่นๆ สามารถนำไปปรับใช้งาน เช่น พิพิธภัณฑ์ Pasos Peace Museum, The Quaker Heritage Center, Dallas Peace Center ในสหรัฐ หรือพิพิธภัณฑ์ The United States Holocaust Memorial Museum ในสหรัฐเช่นกันมีหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์

สื่อสิ่งพิมพ์ทั้งฉบับพิมพ์และสื่อออนไลน์ เช่น หนังสือ วารสาร จดหมายข่าว แผ่นพับ แผนที่และสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ การใช้พื้นที่ออนไลน์เพื่อสื่อสารถึงการทำงานและแนวคิดของพิพิธภัณฑ์

การให้บริการห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล พิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่มีพื้นที่สำหรับห้องสมุดและศูนย์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนให้ความรู้ด้านสันติวิธีขยายขอบเขตออกไป

การเปิดโอกาสให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ เช่น Kyoto Museum for World Peace เปิดโอกาสให้ผู้ชมที่สนใจนำเสนอส่งข้อเสนอจัดนิทรรศการด้านสันติภาพในพื้นที่พิพิธภัณฑ์

กิจกรรมพิเศษ ซึ่งออกแบบเฉพาะเพื่อตอบสนองกลุ่มเป้าหมายและผู้ชมที่มีลักษณะหรือความต้องการเฉพาะ หรือในช่วงเวลาเฉพาะ เช่น พิพิธภัณฑ์ Pasos Peace Museum ในสหรัฐเลือกกิจกรรมต่อผ่านมวๆ ในการอธิบายถึงสถานการณ์สันติภาพกับเด็กชั้นประถมศึกษา

1.2 กิจกรรมสำหรับสถาบันศึกษา

พิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ทำงานร่วมกับโรงเรียนในการจัดชั้นเรียนสันติศึกษา หรือในกิจกรรมการศึกษานอกพื้นที่ของโรงเรียน ในญี่ปุ่น อย่างน้อยที่สุดนักเรียนมีโอกาสไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สันติภาพหนึ่งครั้ง ซึ่งการดำเนินงานเช่นนี้ ส่งเสริมบทบาทของพิพิธภัณฑ์สันติภาพในการให้การศึกษาสันติศึกษามากขึ้น

ส่วนใหญ่ การเยี่ยมชมมีการเตรียมการล่วงหน้า พิพิธภัณฑ์ทำงานร่วมกับครูในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ประเด็นที่เหมาะสมกับช่วงความรู้และช่วงวัย โดยพิพิธภัณฑ์จะเป็นผู้เตรียมใบงานสำหรับนักเรียน และวิทยากรในให้ความรู้เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งการเตรียมการเช่นนี้สามารถดูตัวอย่างได้ที่เว็บไซต์ของพิพิธภัณฑ์ Memorial and Educational Site House of the Wannsee Conference ในเยอรมัน

พิพิธภัณฑ์สันติภาพบางแห่งมีกิจกรรมอบรมครู โดยเฉพาะเพื่อให้สามารถนำแนวทางสันติศึกษาไปปรับใช้ในการเรียนการสอนวิชาต่างๆ เช่นที่ Dayton International Peace Museum และ Children's Peace Center ในสหรัฐ

ยิ่งไปกว่านั้น พิพิธภัณฑ์สันติภาพขนาดใหญ่อย่าง Hiroshima Memorials Peace Museum ประเทศญี่ปุ่น และ The United States Holocaust Memorial Museum ประเทศสหรัฐยังดำเนินการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อแทรกเข้าไปในชั้นเรียนประวัติศาสตร์หรือกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวนั้นทรงอิทธิพลในการสร้างความทรงจำและสามารถกำหนดบรรทัดฐานในการแสดงออกต่อการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในระดับสากล

1.3 กิจกรรมสำหรับเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครของพิพิธภัณฑ์

การเพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านสันติภาพสำหรับเจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิพิธภัณฑ์ที่ทำงานประเด็นอ่อนไหว เช่น ประวัติศาสตร์บาดแผลหรือการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น อคติทางเพศ การเหยียดเชื้อชาติ เพื่อไม่ให้อคติหรือความรู้สึกส่วนตัวของเจ้าหน้าที่เป็นอุปสรรคบั่นทอนเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ ส่วนใหญ่แล้ว กิจกรรมด้านนี้มุ่งไปที่การฝึกอบรมทักษะเฉพาะ เช่น การนำชมพิพิธภัณฑ์ การจัดทำสื่อ การทำการประเมิน การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือองค์ความรู้เชิงจดหมายเหตุ รวมทั้งการเข้าเรียนชั้นเรียนประวัติศาสตร์ สันติศึกษาหรือสิทธิมนุษยชนเพิ่มเติม

การส่งเสริมเจ้าหน้าที่ทำงานประเด็นข้ามสาขา องค์ความรู้ด้านสันติภาพนำไปสู่การจับคู่ประเด็นข้ามสาขาที่ไปไกลกว่าการจัดแสดงความรู้ทางตรงอย่างเดียว ภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งทำงานในเชิงสหวิชาชีพมากขึ้น เช่น การทำงานกับสื่อมวลชน นักบรรณรักษ์ นักมานุษยวิทยา หรือศิลปิน

ในการถ่ายทอดประเด็นสันติภาพผ่านแง่มุมที่หลากหลาย เช่น ความมั่นคงทางอาหาร สิทธิของสัตว์ สิ่งแวดล้อม และการเข้าถึงทรัพยากร

2) กิจกรรมสำหรับผู้เกี่ยวข้องกับความรุนแรงโดยเฉพาะ

พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่นำเสนอเกี่ยวกับสงครามหรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนส่วนใหญ่ทำกิจกรรมกับผู้เสียหาย เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือสนับสนุนระหว่างกัน การเสริมสร้างศักยภาพ เช่น เปลี่ยนสถานะจากความเป็นเหยื่อเป็นผู้บทบาทสร้างความเปลี่ยนแปลง เป็นต้น แต่การทำงานกับผู้กระทำหรือสมาชิกจากฝ่ายผู้กระทำยังเกิดขึ้นจำกัด ปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์สันติภาพบางแห่งเริ่มทำงานกับฝ่ายผู้กระทำมากขึ้น The Tuol Sleng Genocide Museum ร่วมกับ Documentation Center of Cambodia เริ่มบันทึกปากคำของผู้กระทำ “รากหญ้า” ในการฆ่าสังหารยุคเขมรแดง และจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์แม้เป็นเพียงการบันทึกประสบการณ์ แต่คำบอกเล่าเหล่านี้เผยให้เห็นเงื่อนไขและสภาวะการณ์บางประการที่สามารถเปลี่ยนผู้ชายธรรมดาให้เป็นนักฆ่าได้

3) กิจกรรมเชิงจดหมายเหตุ

การทำงานเชิงจดหมายเหตุจึงเป็นภารกิจหลักอีกประการหนึ่งของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ ในพิพิธภัณฑ์สันติภาพขนาดใหญ่ เช่น Kyoto Museum for World Peace, Hiroshima Memorials Peace Museum ประเทศญี่ปุ่นและ The United States Holocaust Memorial Museum ประเทศสหรัฐมีแผนกที่เกี่ยวกับการทำงานจดหมายเหตุโดยเฉพาะ หรือพิพิธภัณฑ์ขนาดกลางเช่น The Thailand-Burma Railway Centre ในประเทศไทยยังดำเนินการสำรวจร่องรอยและจัดเก็บชิ้นส่วนต่างๆ ของทางรถไฟสายมรณะ เพื่อให้วัตถุเหล่านี้ทำหน้าที่ประจักษ์พยานของเหตุการณ์ เพื่อเป็นการยืนยันความมีอยู่ของเหตุการณ์และเพื่อเป็นเครื่องมือของการสร้างความทรงจำ

การทำงานเชิงจดหมายเหตุเป็นการทำงานเชิงรุก เพราะไม่เพียงที่พิพิธภัณฑ์จะทำงานอนุรักษ์เชิงและเผยแพร่ พิพิธภัณฑ์ยังตามหา รวบรวมและเชิญชวนให้ผู้คนบริจาคเอกสาร ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ดำเนินการอนุรักษ์ต่อไป

ยิ่งไปกว่านั้น เป้าหมายหนึ่งของการทำงานเชิงจดหมายเหตุของพิพิธภัณฑ์บางแห่ง เช่น The Jeju April 3rd Peace Memorial Park ในเกาหลีและ Women’s Active Museum on War and Peace ในญี่ปุ่น Comfort Women” Archives ในจีนยังหมายถึงการต่อสู้กับวัฒนธรรมลายนวลพื้นผิและการพยายามทำให้ลืมของรัฐ เพื่อให้เอกสารเป็นหลักฐานที่ใช้ประณามและดำเนินคดีกับอาชญากรรมของรัฐ

4) กิจกรรมรณรงค์

การรณรงค์ต่อต้านสงคราม ภูมิหายที่ไม่เป็นธรรม การละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นหนึ่งในกิจกรรมและวาระหลักของพิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ ตัวอย่างการรณรงค์ที่ประสบความสำเร็จในระดับสากลในแง่การผลักดันให้เป็นวาระสังคมที่พิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วมอย่างยิ่งคือ การต่อต้านการใช้อาวุธนิวเคลียร์ของพิพิธภัณฑ์ Hiroshima Memorials Peace Museum และพิพิธภัณฑ์ Nagasaki Atomic Bomb Museum ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งแม้ว่ากิจกรรมรณรงค์ต่างต้องการเสียงและการแสดงออกรูปแบบต่างๆ จากประชาชนทั่วไป หากแต่เป้าหมายหลักคือ ผู้นำทางการเมือง ผู้ตัดสินใจด้านนโยบาย

การทำงานเครือข่ายข้ามพรมแดนระหว่างพิพิธภัณฑ์ Women's Active Museum on War and Peace ในญี่ปุ่น The House of Sharing ในเกาหลี Museum to "Comfort Women" Archives ในจีนยังนำไปสู่การรณรงค์ให้รัฐบาลญี่ปุ่นขอโทษและชดเชยค่าเสียหายแก่ "สตรีพ่อกลาย" ชาวเอเชียที่ถูกบังคับให้บริการทางเพศแก่ทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง แม้ว่าปัจจุบัน การขอโทษและการชดเชยยังมีข้อจำกัด หากแต่ประเด็นสตรีพ่อกลายเป็นที่รับรู้ในวงกว้าง และนำมาซึ่งคำถามและการวิพากษ์การใช้ประโยชน์ทางเพศต่อผู้หญิงของระบบทหารในสงครามยุคอื่นๆ ด้วย

5) งานเครือข่าย

เพื่อให้วาระและเป้าหมายด้านสันติภาพของพิพิธภัณฑ์สันติภาพแข็งแกร่งมากขึ้น และบรรลุผลได้เร็วขึ้นนั้น พิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งรวมตัวเป็นเครือข่ายและทำงานร่วม ทั้งในงานหลักสูตรสันติศึกษา การรณรงค์และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือทรัพยากรต่างๆ ตัวอย่างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์สันติภาพ ได้แก่ Japanese Citizens' Network of Museums for Peace ซึ่งเป็นการรวมตัวของพิพิธภัณฑ์สันติภาพระดับ "รากหญ้า" ของญี่ปุ่น International Network of Museums for Peace ซึ่งเป็นเครือข่ายพิพิธภัณฑ์สันติภาพระดับโลก

เมื่อพิจารณากิจกรรมต่างๆ ที่พิพิธภัณฑ์สันติภาพดำเนินการข้างต้น การใช้พื้นที่และการจัดการพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์สันติภาพไม่ได้จำกัดที่พื้นที่เชิงกายภาพ นอกเหนือจากนิทรรศการและกิจกรรมภายในอาคารของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ขยายพื้นที่ออกไปนอกรั้วของตัวเอง ด้วยการนำเป้าหมาย แนวทาง เนื้อหาและกิจกรรมออกไป ด้วยการดำเนินกิจกรรมกับผู้คนภายนอก และด้วยการทำงานข้ามพรมแดน นั่นคือ

- 1) พิพิธภัณฑ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบันทึกและนำเสนอความทรงจำประการเดียว แต่ได้แปรเปลี่ยนความทรงจำไปสู่การสร้างบทเรียน การกระตุ้นให้จดจำ และการหาหนทางป้องกันไม่ให้เกิดซ้ำ ผ่านกิจกรรมการศึกษา หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

- 2) พิพิธภัณฑ์เปลี่ยนแปลงสถานะของความเป็นเหยื่อไปสู่การเป็นผู้มีบทบาทสร้างการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมรับฟังหรือเรียนรู้ประสบการณ์จากผู้เสียหายโดยตรง หรือสร้างความเข้าใจว่า ผู้กระทำเองก็เป็น “เหยื่อ” ของความรุนแรงเช่นกัน เช่น ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่การวิพากษ์และปฏิเสธรระบบ ไม่ใช่การชี้โทษผู้กระทำที่เป็นปัจเจกบุคคลประการเดียว
- 3) พิพิธภัณฑ์ขยายพื้นที่ “พิพิธภัณฑ์” ออกไปสู่พื้นที่ภายนอก ผ่านกิจกรรมการศึกษากับโรงเรียน การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ การตามรอยสถานที่ทางประวัติศาสตร์ และในขบวนการเคลื่อนไหวณรงค์เรียกร้องความเป็นธรรมต่างๆ
- 4) ด้วยการทำกิจกรรมผ่านเครือข่ายทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ การดำเนินงาน แนวทางและแนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพหลายแห่งเป็นที่รับรู้ แลกเปลี่ยนและทำงานร่วมข้ามพรมแดน

2.1.4 พิพิธภัณฑ์สันติภาพมีการบริหารจัดการอย่างไร

พิพิธภัณฑ์สันติภาพเป็นสถานที่สำคัญในการทำหน้าที่จัดการความทรงจำและดำเนินกิจกรรมสันติศึกษา อย่างน้อยที่สุด ผู้ตระหนักในคุณค่าเหล่านี้คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ให้การสนับสนุนทางการเงิน ไม่ว่าจะขนาดของพิพิธภัณฑ์สันติภาพจะเป็นอย่างไร พิพิธภัณฑ์ต้องการงบประมาณจำนวนมากสำหรับค่าใช้จ่ายด้านอาคารสถานที่ การจ้างเจ้าหน้าที่ การบำรุงรักษานิทรรศการและวัตถุจัดแสดง การจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว รายได้ของพิพิธภัณฑ์ไม่สามารถครอบคลุมรายจ่ายทั้งหมดได้ ผลประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์จึงไม่อาจมองได้ที่ผลกำไร แต่พิจารณาได้ที่ผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งหากประสิทธิภาพจากการดำเนินของพิพิธภัณฑ์สะท้อนถึงตำแหน่งแห่งหนและความยั่งยืนของพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่สันติศึกษา สถานะความเป็นเจ้าของของพิพิธภัณฑ์สะท้อนถึงความอยู่รอดทางเศรษฐกิจเช่นกัน

จากข้อมูลพิพิธภัณฑ์สันติภาพทั้ง 239 แห่ง สามารถจำแนกแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สันติภาพออกเป็นห้าประเภท²¹ ดังนี้

- 1) พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ดำเนินการ โดยองค์กรภาคประชาสังคม 172 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคล เช่น สมาคม และองค์กรที่จดทะเบียนเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (Non-profit Organization) และบริหารในรูปแบบมูลนิธิ พิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ในเอเชียบริหารงานโดยรูปแบบนี้

²¹ สามารถดูข้อมูลเพิ่มเติมในภาคผนวก

พิพิธภัณฑ์ภายใต้การบริหารจัดการแบบนี้มีอิสระในการตัดสินใจ การนำเสนอประเด็นและการ
ดำเนินสูง

- 2) พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ดำเนินการ โดยรัฐบาล 72 แห่ง ซึ่งรวมทั้งพิพิธภัณฑ์ภายใต้การกำกับดูแลของ
รัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลาง ความยั่งยืนทางการเงินเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ในกลุ่มนี้
ขณะเดียวกัน พิพิธภัณฑ์มีข้อจำกัดในการดำเนินงานและการนำเสนอหรือการทำกิจกรรมที่ไม่
สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ
- 3) พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ดำเนินการ โดยเอกชน 16 แห่ง ซึ่งเอกชนในที่นี้หมายถึงพิพิธภัณฑ์ที่ก่อตั้ง
และกำกับดูแลโดยปัจเจกบุคคล แม้จะมีคณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะทำงานก็ตาม
- 4) พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ดำเนินการ โดยสถาบันการศึกษา 8 แห่ง การอยู่ใต้สถาบันการศึกษาสร้าง
ความมั่นคงทางการเงินของพิพิธภัณฑ์ได้ในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกัน ในบางกรณี ความเป็นวิชาการ
ของสถาบันตีกรอบการนำเสนอและการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ให้อยู่ในรูปแบบงานวิชาการ ซึ่ง
จำกัดการเข้าถึงสำหรับกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่ม พื้นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการ โดย
สถาบันการศึกษาเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งเช่นกัน เพราะคนส่วนใหญ่มองว่า พื้นที่
สถาบันการศึกษาเป็นพื้นที่ปิดที่ซึ่งจำกัดเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องให้เข้าไปเท่านั้น²²
- 5) พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ดำเนินการ โดยทรัสต์ 11 แห่ง การดำเนินงานโดยทรัสต์สร้างความเชื่อมั่นถึง
การมีเงินทุนหมุนเวียนสำหรับพิพิธภัณฑ์ ซึ่งการบริหารจัดการมีความเป็นระเบียบแบบแผน
ทางการเงิน ซึ่งพิพิธภัณฑ์สันติภาพในยุโรปส่วนใหญ่มีการบริหารงานลักษณะนี้
- 6) ส่วนพิพิธภัณฑ์อีก 10 แห่ง ไม่มีข้อมูลการบริหารจัดการ

สถานะความเป็นเจ้าและการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์จากข้อมูลข้างต้นตามมาด้วยคำถามหลายข้อ นั่น
คือ ขณะที่พิพิธภัณฑ์ที่บริหารจัดการ โดยรัฐและสถาบันศึกษาสามารถมั่นใจในระดับหนึ่งถึงความยั่งยืนทาง
เศรษฐกิจ การเลือกบริหาร โดยทรัสต์เป็นทางเลือกหนึ่งเพื่อให้เกิดทุนหมุนเวียน แล้วพิพิธภัณฑ์ที่จัดการโดยภาค
ประชาสังคมหรือเอกชนระดมทุนจากไหน การระดมทุนที่มีอยู่เพียงพอแค่ไหนและสามารถบริหารพิพิธภัณฑ์
ไปได้ในช่วงเวลาที่ปีข้างหน้า คนทำงานมีความเชี่ยวชาญการระดมทุนระดับใด มีสามารถที่จะจัดการประเด็นให้

²² Kazuyo Yamane นักวิชาการด้านสันติศึกษา Ritsumeikan University และคณะกรรมการที่ปรึกษา Kyoto Museum for World

มีความร่วมสมัยเพื่อยกระดับจำนวนผู้เข้าชมและการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ มากน้อยแค่ไหน อายุของ
คนทำงานพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร มีการส่งต่อให้คนรุ่นถัดไปหรือเจ้าหน้าที่ระดับกลางอย่างไรบ้าง

ตัวอย่างการตั้งคำถามข้างต้นอาจเปรียบเทียบกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพส่วนใหญ่ในญี่ปุ่นหรือยุโรปที่
บริหารจัดการโดยภาคประชาสังคมหรือเอกชน โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กที่น่าเสนอความทรงจำ
ประสบการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง ความท้าทายที่พิพิธภัณฑ์เหล่านี้กำลังเผชิญคือ คณะทำงานของพิพิธภัณฑ์
เหล่านี้ส่วนใหญ่อายุมากกว่า 60 ปีงบประมาณมักมาจากการระดมทุนในแวดวงเดียวกัน ความแตกต่างของ
ประสบการณ์และข้อจำกัดในการเชื่อมประวัติศาสตร์กับประเด็นร่วมสมัยทำให้พิพิธภัณฑ์เหล่านี้ไม่เพียงถูก
แยกตัวออกจากพื้นที่สาธารณะอื่นๆ หากแต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในพิพิธภัณฑ์ เช่น การสูญเสียผู้นำ
พิพิธภัณฑ์บางแห่งมีความเสี่ยงอย่างยิ่งต่อการปิดตัว²³

2.1.5 ปัจจัยด้านสังคมการเมืองที่ส่งผลต่อการสร้างพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

การเดินทางของแนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพใช้เวลายาวนาน เมื่อย้อนไปในปี 1902 ที่พิพิธภัณฑ์
สันติภาพแห่งแรกเปิดให้บริการ จนล่วงถึงช่วงทศวรรษ 1990s แนวคิดนี้เริ่มเป็นที่รู้จักในแวดวงวิชาการสันติ
ศึกษาและกิจกรรมการเรียนการสอนสันติศึกษา รวมทั้งนักกิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชนหรือประเด็นการพัฒนา²⁴
และความหมายของสันติภาพที่นิยามโดยพิพิธภัณฑ์ขยายกว้างออกไปไกลกว่าความรุนแรงทางตรง การก่อร่าง
พิพิธภัณฑ์สันติภาพนับตั้งแต่ปี 1902 ถึงปัจจุบันให้ภาพการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมการเมืองท้องถิ่นและ
การเมืองโลก อีกทั้งสะท้อนถึงนิยาม ความต้องการ และเป้าหมายสันติภาพของผู้คนแต่ละยุคสมัยอย่างมี
นัยสำคัญ

ศตวรรษที่ 20 ได้ชื่อว่าเป็นศตวรรษแห่งความขัดแย้งและความรุนแรง ซึ่งปรากฏอยู่ในสงคราม การฆ่า
ล้างเผ่าพันธุ์ ความรุนแรงทางอาวุธ ระเบิดนิวเคลียร์ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติและความรุนแรงอื่นๆ การ

²³ จากการแลกเปลี่ยนในวงสัมมนากลุ่มย่อยประเด็นความท้าทายในพิพิธภัณฑ์ที่การประชุมเครือข่ายพิพิธภัณฑ์
สันติภาพปี 2017 ที่เบลฟาร์ต นอร์เทิร์น โอไรแลนค์ พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังการเสียชีวิตของผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ Oka
Masaharu Memorial Nagasaki Peace Museum ในปี 2016 คือพิพิธภัณฑ์ขาดงบประมาณทั้งการเข้าสถานที่ และการดำเนินการ
อื่นๆ รวมทั้งจำนวนอาสาสมัครผู้สูงอายุลดลง ซึ่งเป็นไปได้ว่า พิพิธภัณฑ์อาจปิดทำการในช่วงปลายปี 2019 และมีความเป็นไปได้
ได้ว่า กรณีเช่นนี้จะเกิดกับพิพิธภัณฑ์สันติภาพขนาดเล็กอื่นๆ ในญี่ปุ่นในช่วงห้าปีข้างหน้า

²⁴ พิพิธภัณฑ์สันติภาพในช่วงทศวรรษ 1990s หลายแห่งก่อตั้งโดยภาคประชาสังคมด้านสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย
หรือประเด็นการพัฒนาอื่นๆ

พิจารณาปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่มีความสำคัญในการทำความเข้าใจการเติบโตของแนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาหรือการหาทางเลือกใหม่ๆ เพื่อบอกเล่าความคับข้องใจ เรียกร้องความเป็นธรรม และแสดงข้อเท็จจริงที่หลากหลาย ขณะเดียวกัน อาจพิจารณาพิพิธภัณฑสถานได้ในแง่อุตสาหกรรมเสมือนของการจัดการความทรงจำ ซึ่งพิพิธภัณฑสถานที่น่าสนใจเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและสอง หรือความรุนแรงอื่นๆ เกิดขึ้นจำนวนมากในศตวรรษนี้

ภายหลังการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติในปี 1945 การเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนผ่านความร่วมมือระดับนานาชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากสนธิสัญญา และกฎหมายลักษณะต่างๆ ขณะเดียวกับที่บางประเทศลดกำลังทางทหารลง หรือลดโครงสร้างทางทหารลง²⁵ ทั้งนี้ ระบบทหารที่ผ่อนคลายลงอาจศึกษาเพิ่มเติมในแง่ความสัมพันธ์กับเสรีภาพในการบอกเล่าประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ประวัติศาสตร์บาดแผลหรือประเด็นอ่อนไหว²⁶

กระบวนการทางสังคมการเมืองและการเรียกร้องสันติภาพช่วงปี 1960-1980 เป็นอีกปรากฏการณ์สำคัญนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของอเมริกาที่ล้อมรอบเอเชียเข้าไปสู่ความคับข้องใจในหมู่นักวิชาการ นักกิจกรรม และนักศึกษาในหลายประเทศ เช่น การตั้งคำถามต่อรัฐบาลถึงความสัมพันธ์กับรัฐบาลอเมริกันและการมีส่วนร่วมในสงครามเวียดนามในญี่ปุ่นนำไปสู่การแสดงนิทรรศการเผยแพร่ข้อมูลการโจมตีเมืองต่างๆ ในญี่ปุ่นของกองทัพอเมริกันช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเปรียบเทียบกับการโจมตีเมืองต่างๆ ในเวียดนาม การริเริ่มเหล่านี้นำไปสู่การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานอย่างน้อยสองแห่งเพื่อให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในนิทรรศการถาวร เช่น พิพิธภัณฑสถาน Osaka International Peace Center ใน โอซาก้าและ Grassroots House ใน โคจิ (Yamane 2009)

การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองภายนอกประเทศเป็นหมุดหมายสำคัญต่อการตั้งจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษาในญี่ปุ่นเช่นกัน ช่วงปี 1990s มีการเคลื่อนไหวในจีนและเกาหลีเรียกร้องรัฐบาลญี่ปุ่นแก้ไขเนื้อหาใน

²⁵ เช่น ในช่วงสามปีหลังสงคราม ฝ่ายสัมพันธมิตรลดอำนาจทางทหารของเยอรมันด้วยการทำลายอาวุธยุทโธปกรณ์ การยุบหน่วยทหารในที่ต่างๆ และลดขีดความสามารถของอุตสาหกรรมอาวุธ ส่วนที่ญี่ปุ่น แม้มีกองกำลังของตัวเอง แต่ไม่ได้อนุญาตให้ทำสงครามและญี่ปุ่นไม่มีกระทรวงกลาโหมและศาลทหาร อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน เยอรมันมีกองทัพเป็นของตัวเอง และในญี่ปุ่นมีการตีความมาตรา 9 ของรัฐธรรมนูญใหม่อีกครั้ง เพื่อเพิ่มอำนาจให้กองกำลัง

²⁶ สามารถสังเกตจากกรณีของประเทศไทยและพม่า อำนาจของทหารในประเทศไม่ได้เอื้อต่อการเรียนการสอน หรือการแลกเปลี่ยนประวัติศาสตร์ในฉบับที่ต่างออกไปจากรัฐ หรือประวัติศาสตร์ของประชาชนกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องับประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือความรุนแรงทางการเมือง

หนังสือเรียนประวัติศาสตร์ของนักเรียนมัธยม รวมถึงแสดงความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์สังหารหมู่ในนานกิง และคอมฟอร์ทวูเมน การเคลื่อนไหวนี้นำไปสู่การตั้งคำถามถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสงครามโลกครั้งที่สอง รวมถึงคำถามต่อความเจ็บปวดของสังคมญี่ปุ่น และนำไปสู่การแก้ไขเนื้อหาในหนังสือเรียน การเพิ่มขึ้นของงานศึกษาข้อเท็จจริงและจำนวนพิพธิภักซ์สันติภาพที่พยายามนำเสนอประวัติศาสตร์หลายฉบับ และเสียงของผู้เสียหายที่ถูกทำให้เจ็บมานานนับทศวรรษ

บริบทการเมืองท้องถิ่นและการเมืองโลกส่งผลต่อเรื่องเล่าในพิพธิภักซ์สันติภาพ หากพิจารณาช่วงความเปราะบางในยุคสงครามเย็น หลายประเด็นเป็นเรื่องต้องห้าม เช่น คอมมิวนิสต์ ปฏิบัติการทางทหาร ผู้นำเผด็จการที่ได้รับการสนับสนุนจากอเมริกา สิทธิแรงงานหรือการสังหารหมู่ในที่ต่างๆ แต่เมื่อภูมิทัศน์การเมืองเปลี่ยนทั้งในประเทศและระดับโลก ประเด็นเหล่านี้กลายเป็นประเด็นสาธารณะ ซึ่งไม่เพียงปรากฏในพื้นที่วิชาการ แต่นำเสนอผ่านภาพยนตร์สารคดี งานศิลปะ งานเขียนและนิทรรศการในพิพธิภักซ์

ทศวรรษที่ 1990s เป็นช่วงเวลาที่พิพธิภักซ์สันติภาพแห่งใหม่เกิดขึ้นมากที่สุด ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองช่วงปี 1990s ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ส่วนใหญ่แล้ว พิพธิภักซ์สันติภาพที่เปิดให้บริการในช่วงปี 1991-1996 อยู่ในญี่ปุ่น นอกเหนือจากการเคลื่อนไหวในจีนและเกาหลีแล้ว บริบททางการเมืองของญี่ปุ่นช่วงเวลานี้ยังมีนัยสำคัญอย่างยิ่ง ในเดือนสิงหาคมปี 1995 นายกรัฐมนตรี โทมิชิ มูรายามะ (Tomichi Murayama) จากพรรค Social Democrat กล่าวขอโทษอย่างเป็นทางการต่อการรุกรานและความโหดร้ายของกองทัพจักรวรรดิญี่ปุ่นในวาระช่วงครบรอบ 50 ปีสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งคำขอโทษเช่นนี้ งานศึกษาเห็นว่า มีความหมายเท่ากับการยอมรับข้อเท็จจริงและเปิดกว้างให้ประสบการณ์และความทรงจำหลากหลายมีตำแหน่งแห่งหนในพื้นที่สาธารณะ

ขณะเดียวกัน ประเทศไทยคือตัวอย่างใกล้ชิดที่สุดในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความทรงจำและเงื่อนไขทางสังคมการเมือง นอกเหนือไปจากความอ่อนแอของภาคประชาสังคมและแวดวงวิชาการ กฎหมายและบทลงโทษร้ายแรงที่จำกัดสิทธิในการวิพากษ์สถาบันและบริบทสังคมการเมืองที่เอื้อต่อการใช้อำนาจของทหารเป็นข้อจำกัดสำคัญสำหรับประเทศไทยในการทำงานจัดการความทรงจำทุกยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีความรุนแรงทางการเมือง พื้นที่สำหรับประเด็นที่เข้าใจกันว่าเป็น “ความอ่อนไหว” เช่น สงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์ กรณี 6 ตุลาคม 2519 หรือข้อพิพาทดินแดนกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงยังไม่มีที่ทางในพื้นที่สาธารณะหรือถูกจำกัดการเข้าถึงเอกสารหลักฐาน

2.1.6 สรุป: พิพิธภัณฑสถานภาพมีส่วนสร้างสันติภาพอย่างไร

คำถามว่า พิพิธภัณฑสถานภาพมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพอย่างไร อยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาว่า สันติภาพไม่ได้เป็นเพียงเป้าหมายอย่างเดียว แต่หมายถึงกระบวนการสร้างสันติภาพด้วย ขณะที่เป้าหมายสูงสุดของพิพิธภัณฑสถานภาพ คือ “การครหาแห่งสังคมมนุษย์” ยังมีระยะทางยาวไกล เบื้องต้น การตอบคำถามว่า พิพิธภัณฑสถานภาพมีส่วนสร้างสันติภาพอย่างไรสามารถเริ่มต้นที่การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานภาพที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรม

ทั้งนี้ นิยามของพิพิธภัณฑสถานภาพที่นิยามโดยโครงการศึกษา กรอบแนวคิดของพิพิธภัณฑสถานภาพต่อการสร้างสันติภาพที่กล่าวในส่วนนี้ และแนวทางการบริหารจัดการจะใช้ในการนำเสนอเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นแนวทางในการแลกเปลี่ยนและรับฟังความเห็นจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ทั้งในแง่ความต้องการ การคาดการณ์ความเป็นไปได้ ปัจจัยสนับสนุนและต่อต้าน การมีส่วนร่วมและข้อเสนอถึงรูปแบบ เนื้อหาและกิจกรรมต่อไป

การปะทะกับแนวคิดอำนาจนิยม

พิพิธภัณฑสถานภาพเป็นแนวคิดที่ต้องการต่อต้านและปะทะกับแนวคิดอำนาจนิยม เช่น กรณีพิพิธภัณฑสถานภาพสงครามและทหารซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสันติภาพด้วยแสนยานุภาพทางอาวุธและการเสียดสีของทหาร ในประเทศส่วนใหญ่ พิพิธภัณฑสถานภาพสงครามและทหารได้รับความนิยมสูงเมื่อพิจารณาจำนวนผู้ชม การสร้างอิทธิพลต่อสังคม และการได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องทั้งจากรัฐและงบประมาณของทหาร (Apsen 2016) ขณะที่พิพิธภัณฑสถานภาพสงครามและทหารสร้างความชอบธรรมและให้เหตุผลการมีอยู่ของระบบทหาร พิพิธภัณฑสถานภาพให้ข้อมูลความสูญเสียจากสงครามและการสู้รบด้วยอาวุธ และเสนอทางเลือก เช่น การเจรจา การพัฒนาเศรษฐกิจ การส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากร และความพยายามลดการซื้อขายอาวุธ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้เห็นได้ในพิพิธภัณฑสถานภาพส่วนใหญ่ แม้อันพิพิธภัณฑสถานภาพที่นำเสนอภาพสันติภาพเชิงลบก็ตาม

การสร้างความรู้เข้าใจต่อความสัมพันธ์และการทำงานระหว่างความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑสถานภาพไม่ใช่หรือกล่าว โทษบุคคล แต่ชี้ให้เห็นการทำงานของระบบ โครงสร้างและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้บุคคลยอมรับความรุนแรงและเป็นผู้ใช้ความรุนแรงเสียเอง ซึ่งความรู้ความเข้าใจในส่วนนี้คือฐานของการวิพากษ์และปฏิเสธความรุนแรงรูปแบบต่างๆ รวมทั้งเปลี่ยนมุมมองต่อความความขัดแย้ง ความรุนแรงและการแก้ปัญหา

การส่งเสริมโอกาสและความสามารถในการมองเห็นผู้เสียหาย

การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในการพูดถึงแง่มุมความเป็นมนุษย์ เช่น ผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดกับประชาชนหรือกลุ่มคนชายขอบ การนำเสนอเกี่ยวกับผู้เสียหายหรือการย้ำเน้นสถานะความเป็นเหยื่อในพิพาทนั้น ในแง่หนึ่งจึงเป็นการเปิดโอกาสให้สาธารณะเห็นชีวิตของผู้สูญเสีย เพราะการระลึกถึงชีวิตของผู้เสียหายคือการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพวกเขา²⁷ซึ่งนำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

การทำหน้าที่เป็นพื้นที่เปิดเพื่อให้ความทรงจำจากหลายฝ่ายสามารถปะทะสังสรรค์

สำหรับพิพาทสันติภาพหลายแห่ง ความอิสระในการบริหารจัดการนำไปสู่ความสามารถในการเปิดพื้นที่เพื่อให้ผู้คนหลายฝ่ายส่วน หลายภูมิภาคได้ส่งเสียง ถกเถียงหรือสร้างบทสนทนาระหว่างกันและระหว่างชุดความทรงจำหรือประวัติศาสตร์ฉบับใดฉบับหนึ่ง ซึ่งการสร้างความสำเร็จถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ความทรงจำและประวัติศาสตร์มีหลายชุดนั้น นำไปสู่ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ การตั้งคำถามและการเปิดใจกว้างในการมองสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยไม่ด่วนตัดสิน และท้ายที่สุดคือการเคารพบุคคลอื่นที่มีประสบการณ์แตกต่าง

การต่อต้านและยืนหยัดต่อสู้กับวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิด

การจัดการความทรงจำในหลายกรณีสนับสนุนให้วัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิดดำรงอยู่ เช่น การเลือกไม่เล่าหรือไม่นำเสนอในที่สาธารณะ การไม่ทำให้เป็นวาระแห่งชาติ หรือการสร้างความหวาดกลัวผ่านการทำให้เชื่อว่า ประเด็นหรือเหตุการณ์นั้นเป็นความอ่อนไหวหรือกระทบต่อความมั่นคง ซึ่งแนวคิดในการนำเสนอประเด็นและการดำเนินกิจกรรมของพิพาทสันติภาพคือการขจัดวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิดและการต่อสู้กับความพยายามทำให้ลืม ผ่านการสร้างความทรงจำใหม่ ด้วยการนำเสนอข้อมูล เอกสารหลักฐาน การทำงานจดหมายเหตุ และการมีส่วนร่วมในการรณรงค์เรียกร้องความยุติธรรม การชดเชยและเยียวยา

2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่

ความท้าทายประการหนึ่งของโครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพาทสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ 1) เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ยังไม่ได้ผ่านพ้น และ 2) ยังไม่มีจัดตั้งพิพาทสันติภาพในพื้นที่ความขัดแย้งที่สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาได้ แม้ว่า ปัจจุบัน พื้นที่ที่ความรุนแรงยังคงดำเนินอยู่เช่น

²⁷ ธงชัย วินิจจะกุล ปาฐกถาครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์สังหารในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ประเทศซีเรียเริ่มมีพื้นที่การเรียนรู้เพื่อสันติภาพ หรือการทำจดหมายเหตุบันทึกความรุนแรง ซึ่งกิจกรรมมีความคล้ายหรือคาบเกี่ยวกับการดำเนินงานพิพธิภัณฑ์ก็ตาม การเริ่มต้นด้วยการศึกษาชุดความรู้ของพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจชุดความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ ผู้ศึกษาพิจารณาว่า บริบทด้านสังคมการเมือง และเงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งในและนอกพื้นที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการสร้างและนำเสนอองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในฐานะที่พิพธิภัณฑ์สันติภาพทำหน้าที่นำเสนอความทรงจำ ความรู้ด้านสันติศึกษาและดำเนินการกิจกรรมสันติศึกษา การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพธิภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ที่ส่งผลต่อการสร้างองค์ความรู้ และสร้างความทรงจำของพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยศึกษาผ่านงานศึกษา งานวิจัยและเอกสารที่มีอยู่แล้ว

ห้วงเวลาและบริบททางสังคมการเมืองเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระแสความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างยิ่ง โดยมีอิทธิพลครอบคลุมตั้งแต่หัวข้อการศึกษา กระบวนการเก็บข้อมูล และการนำเสนอ ซึ่งการทำความเข้าใจเงื่อนไขเช่นนี้สามารถนำไปใช้ประเมินความเป็นไปได้ที่องค์ความรู้ ประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ และเรื่องเล่าของพื้นที่จะปรากฏหรือไม่ปรากฏในพิพธิภัณฑ์สันติภาพ และการหาทางเลือกใหม่²⁸

การสำรวจกระแสความรู้ในที่นี้ไม่ได้แบ่งความรู้ตามช่วงเวลา แต่แบ่งเป็นช่วงตามบริบทการเมืองและสังคมที่ผู้ศึกษาพิจารณาว่า ส่งผลต่อการผลิตและนำเสนอความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ปัญหาหรือสถานการณ์ “ไฟใต้” หรือความรุนแรง สาเหตุของความรุนแรงและเส้นทางสู่สันติภาพ ซึ่งผู้ศึกษาจัดหมวดหมู่ ดังนี้

²⁸ ทั้งนี้ มีงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่รวบรวมและจัดหมวดหมู่งานวิจัยที่เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังปี 2546 ได้แก่ โครงการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ. 2547 – 2550) ของแพรว ศิริศักดิ์คำเกิง และ หนึ่งทศวรรษมนุษยวิทยาและสังคมวิทยากับการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอนุสรณ์ อุณโณ เป็นบรรณาธิการ

2.2.1 องค์ความรู้ช่วงสงครามเย็นและการแก้ไขปัญหาการต่อต้านรัฐแบบรวมศูนย์ (ครอบคลุมงานวิจัยก่อนปี 2534)

งานศึกษาช่วงก่อนปี 2534 มีความแตกต่างและมีความเป็นการเมืองในการนำเสนอประวัติศาสตร์ปัตตานีซึ่งเห็นได้จากการศึกษาและวิทยานิพนธ์ภาษาต่างประเทศและงานที่ผลิตจากนักวิชาการที่มีสายสัมพันธ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันความมั่นคงของรัฐ สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ในช่วงเวลาขณะนั้น หนังสือหรือเอกสารบางรายการมีสถานะต้องห้าม ซึ่งการคุกคามผู้เห็นต่างจากรัฐเป็นปรากฏการณ์ไม่สามารถบอกเล่าหรือศึกษาได้อย่างเปิดเผย ขณะที่งานศึกษาภาษาต่างประเทศพูดถึงประวัติศาสตร์บาดแผล งานจากฝ่ายรัฐและงานศึกษาในประเทศส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาด้วยแนวคิดบูรณาภาพแห่งดินแดนและความมั่นคงของรัฐ ซึ่งเป็นปฏิกิริยาที่รัฐมีต่อขบวนการแบ่งแยกดินแดน การค้นหารากเหง้าของความขัดแย้งเพื่อแก้ไขปัญหาให้ตรงจุด โดยอาศัยการทำงานมวลชน การพัฒนา และอาศัยความเสื่อมถอยของระบอบคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกัน มีงานบางส่วนที่เป็นการผลิตองค์ความรู้บนพื้นฐานกรอบสิทธิมนุษยชนและสันติวิธี

2.2.1.1 โบราณคดีและประวัติศาสตร์ก่อนความเป็นรัฐชาติไทย

งานชิ้นสำคัญที่ก่อร่างสร้างประวัติศาสตร์ปัตตานีและเป็นเส้นเรื่องหลักในการอ้างอิงในระดับนานาชาติ ได้แก่ *The Indianized states of Southeast Asia* (1968) โดย Gorge Coedès และ *Hikayat Patani and Serjarah Kerajaan Malayu Patani* (1970) ของ Andries Teuw และ David K. Wyatt ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมาของอาณาจักรลังกาสุกะ การปกครอง ศาสนา และข้อสันนิษฐานเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ว่า อาณาจักรลังกาสุกะเป็นอาณาจักรฮินดู มิใช่อาณาจักรมลายูมุสลิมแต่แรก แต่ภายหลังผู้นำได้เปลี่ยนมารับศาสนาอิสลามด้วยเหตุผลในตำนานคือความป่วยไข้ หรือการตีความว่า การรับอิสลามของผู้นำเป็นเหตุผลด้านการค้า ความรู้สาขามานุษยวิทยา-โบราณคดีส่วนหนึ่งเชื่อว่า เมืองยะรังเป็นหนึ่งในศูนย์กลางของอาณาจักรลังกาสุกะ ต่อมาผู้ปกครองอาณาจักรลังกาสุกะได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม โดยใช้กฎหมายอิสลามในการปกครอง ซึ่ง Ibrahim Syuki²⁹ เสนอว่า เป็นจุดเริ่มต้นของอาณาจักรปัตตานี-ดาร์ลุสลาม เมืองการค้าทางทะเล โดย Syuki อ้างถึงหลักฐานทางโบราณคดี เช่น กุโบร์หรือหลุมฝังศพของสุลต่านผู้ปกครองปัตตานี-ดาร์ลุสลาม (Hall 1955) ซึ่ง

²⁹ งานของ Sukri (1985) *Sejarah Kerajaan Malayu Patani* ต้นฉบับเขียนเป็นภาษามลายู (มาเลเซีย) *History of the Malay Kingdom of Patani* (2002) แปลเป็นภาษาอังกฤษจาก โดย Conner Bailey

กรอบงานศึกษาคอบคลุมทั้งการเมืองการปกครองและชนชั้นนำในสังคม และเรื่องเล่ามุขปาฐะของประชาชนทั่วไป

นอกจากประวัติศาสตร์ปาตานีแล้ว ยังมีประวัติศาสตร์ปัตตานี จากผู้เขียนที่มีตำแหน่งแห่งที่เป็นตัวแทนของรัฐสยาม/ไทย และเป็นแม่แบบของประวัติศาสตร์ที่นับจุดเริ่มจากยุคก่อนผู้ปกครองเข้ารับอิสลาม โดยอ้างอิงจากโบราณสถานและความเชื่อมโยงระหว่างปัตตานีและอาณาจักรศรีวิชัย เช่น พระยารัตนภักดี ขุนนางสยาม ผู้เขียน *ประวัติเมืองปัตตานี* (2509) หรืองานเขียน *ประวัติศาสตร์เมืองลังกาสุกะ-เมืองปัตตานี* (2531) โดย อนันต์ วัฒนานิกัร ซึ่งขยายช่วงเวลาจากการศึกษาปัตตานีก่อนยุคปาตานี คารุชชาลามย้อนไปยังช่วงที่ผู้ปกครองและประชาชนในลังกาสุกะนับถือผีสง ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ

ชุดความรู้ข้างต้นเป็นรากฐานสำหรับใช้อ้างอิงและยืนยันอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ว่า ปัตตานี/ปาตานีเป็น รัฐฮินดู-พุทธ “หรือ” เป็นรัฐมุสลิม ซึ่งการรับรู้ที่ มาของปัตตานี/ปาตานีต้องเป็นแบบใดแบบหนึ่งนั้นส่งผลต่อความเข้าใจอัตลักษณ์ และการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองต่อมาภายหลัง โดยอาศัยความเกิดก่อนหรือเกิดหลังทางประวัติศาสตร์จากแนวคิดที่เชื่อว่า ประวัติศาสตร์มีเส้นเวลาเป็นเส้นตรง “หรือ” อ้างอิงความชอบธรรมจากความต่อเนื่องยาวนานทางประวัติศาสตร์

2.2.1.2 ประวัติศาสตร์บาดแผล เรื่องเล่าที่ถูกเก็บงำของปาตานี

วิทยานิพนธ์ของ สุรินทร์ พิศสุวรรณ เรื่อง *Islam and Malay Nationalism: A Case Study of Malay-Muslim of Southern Thailand* (1985) ส่วนหนึ่งกล่าวถึงหมุดหมายและเหตุการณ์สำคัญในขบวนการปลดปล่อยปาตานี ตั้งแต่ความไม่กลมกลืนและการ “ผนวก” ปาตานีเป็นส่วนหนึ่งของสยาม, ความพยายามรวมตัวกับมาเลเซียโดยกลุ่มเคลื่อนไหวคิดอาวุธระลอกแรกที่สอดรับกับการปลดปล่อยอาณานิคมหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทว่าไม่ประสบความสำเร็จ, และการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่นำการต่อสู้บนพื้นฐานศาสนา โดยกล่าวถึงข้อเสนอหรือหลักหกประการของหะญีสุหลง อับดุลการ์เดร์ โต๊ะมีนา, การจับตัวหะญีสุหลง โต๊ะมีนา เมื่อวันที่ 16 มกราคม 1948, บทบาทของ พรรคคอมมิวนิสต์มาลายา รวมทั้งที่มาของกลุ่มพูโลและบีอาร์เอ็นที่เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960s ในฐานะวิทยานิพนธ์ทางด้านรัฐศาสตร์ มีการนำเสนอเส้นเวลาและการอ้างอิงอย่างเป็นวัตถุวิสัยในการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เป็นประวัติศาสตร์บาดแผล เช่น การปฏิบัติต่อชาวมลายูในสมัยต่างๆ ผ่านข้อห้ามและกฎระเบียบที่พยายามกลืนกลายอัตลักษณ์มลายู การหายตัวไปของหะญีสุหลง การปราบปรามขบวนการพูโล และบีอาร์เอ็นจากรัฐบาลไทย

งานของอิบรอฮิม ชุกรีซึ่งตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษในปี 1985 และตีพิมพ์เป็นภาษาไทยในปี 2006 (2549) เล่าประวัติศาสตร์ปาตานีในฐานะรัฐอิสลามระหว่างช่วงปลายทศวรรษที่ 12- ต้นศตวรรษที่ 14 การรับอิสลาม

เป็นหมุดหมายอ้างอิงสำคัญสำหรับขบวนการปลดปล่อยปาตานีเพื่อเอกราช หนังสือของชุกรีก่อนหน้านั้นถือเป็นหนังสือต้องห้าม เนื้อหาของหนังสือประกอบด้วยส่วนวิพากษ์การปกครองของสยาม ทรัพยากรและความร่ำรวยของปาตานีที่มีมาแต่เดิมถูกสูบไปยังศูนย์กลางของสยาม และความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับชาวปาตานี เช่น การเกณฑ์แรงงาน ข้าราชการสยามไม่สนใจการพัฒนาท้องถิ่น ปัญหาความไม่เป็นธรรมและกระบวนการยุติธรรมที่ล่าช้า ฯลฯ งานของชุกรีได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในฐานะประวัติศาสตร์ทางการเพื่อยืนยันการมีตัวตนของปาตานีที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสยามและความเป็นมลายูที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ศาสนาต่างจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ และความเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ และในฐานะชนพื้น

อย่างที่ถูกกล่าวไปแล้วข้างต้น การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ ความรุนแรงและนโยบายการผนวกดินแดนรวมทั้งการต่อสู้ของชาวปัตตานี/ในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่ตีพิมพ์หรือแปลเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งวิทยานิพนธ์หรือคหกรรมนิพนธ์ของมหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศช่วงก่อน พ.ศ. 2534 เป็นผลงานที่เกิดขึ้นนอกบริบทและการรับรู้ของรัฐไทย หรือเป็นหนังสือภาษามลายูซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐไทยไม่สามารถเข้าถึงได้ หนังสือและวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เหล่านี้ โดยเฉพาะที่เขียนด้วยภาษาอังกฤษมักใช้คำว่า ‘ชาวมลายู’ (Malay) อันมีนัยด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเชื่อมโยงกับรัฐมลายู/มาเลเซีย และความแปลกแยกกับรัฐไทยอย่างเปิดเผย แทนคำที่รัฐไทยใช้คือ ‘ชาวไทยมุสลิม’ ซึ่งมีนัยด้านศาสนาแต่นับรวมว่าเป็น “ชาวไทย”

เรื่องเล่า (*Hikayat*) ปากต่อปากเกี่ยวกับความรุนแรงผนวกกับความไม่พอใจของประชาชนในพื้นที่ต่อการปกครองและการปฏิบัติต่อสุลต่าน โดยเจ้าหน้าที่ไทย มีผลต่อการปะทุของเหตุการณ์ “กบฏคชงญอ” ในปี 2491 การศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรงที่บ้านคชงญอในช่วงสงครามเย็น ได้แก่งานของ ปิยนาด บุญนาค ชื่อ *นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้* (พ.ศ. 2475 - 2516) ในปี 2534 ข้อสรุปของปิยนาคคือ ชาวบ้านเข้าโจมตีตำรวจ ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งสองฝ่าย การศึกษา กบฏคชงญอ มีขึ้นหลังยุคสงครามเย็นเช่นกันด้วยมุมมองจากนักวิชาการอิสลามทั้งในและต่างประเทศ

2.2.1.3 งานวิจัยมุ่งผลสัมฤทธิ์และงานวิจัยเชิงนโยบายจังหวัดชายแดนใต้

ความพยายามแสวงหาวิธีการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งจากศูนย์กลางหรือ กรุงเทพฯ ยังเกิดขึ้นเพื่อตอบคำถามความขัดแย้งในระดับที่มีเหตุการณ์ทำลายสัญลักษณ์ของรัฐไทย เช่น วิทยานิพนธ์ของเกษม รังสิโยกฤษณ์ ในปี 2519 ชื่อ *อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการจัดการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้* งานของนภคล โรจนอุดมศาสตร์ในปี 2523 เรื่อง *ปัญหาการจัดการศึกษาในมณฑลปัตตานี* (พ.ศ. 2449-2474) และงานของสตีลตี๋ แสงศรี ในปี 2513 เรื่อง *ปัญหาและอุปสรรคในการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ บทศึกษาเฉพาะ*

ชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นความพยายามหาคำตอบทางการเมืองและวิเคราะห์การจัดปรับ “ชาวไทยมุสลิม” และการ
ดัดแปลงการปกครองส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสถานการณ์การปะทุของกิจกรรมการต่อต้านรัฐไทย

ในช่วงสถานการณ์การใช้กำลังทหารและตำรวจ การใช้มาตรการการกีดกันกลายจนถึงการกดบังคับทาง
ภาษาและวัฒนธรรมต่อประชาชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ และใช้มาตรการการปราบปรามผู้สนับสนุน
หรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับขบวนการปลดปล่อยปาตานีหรือขบวนการบางแยกดินแดนในยุคสงครามเย็นนี้
สุรินทร์ พิศสุวรรณ มิ่งงานเอกสารเรื่องนโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัย
รัตน โกสินทร์ (2525) และงานศึกษาร่วมกับชัยวัฒน์ สถาอานันท์เรื่อง *สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน*
(2527) ซึ่งนับเป็นงานศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายการสร้างสันติภาพในภาษาไทยยุคแรกๆ โดยสุรินทร์ศึกษาการเมือง
ในฐานะทางออกในการแก้ปัญหา และมีการใช้กรอบสิทธิมนุษยชน ส่วนงานด้านสันติภาพ สันติวิธี และการไม่
ใช้ความรุนแรง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์มีงานศึกษา *อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์
รุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้, ประเทศไทย 2519-2524* (2527) ก่อนที่งานสันติวิธีจะกลับมาเป็นวาระของ
การวิจัยในยุคถัดไป

2.2.1.4 ความมั่นคงศึกษา

เป็นที่สังเกตว่า ในช่วงระยะเวลานี้ ด้วยข้อจำกัดของความมั่นคงและการแบ่งแยกการศึกษา“สันติภาพ”
ระหว่างทหารและพลเรือน ยกเว้นวิทยานิพนธ์หรือหนังสือและนโยบายกระทรวงกลาโหมที่ประกาศอย่าง
เปิดเผยแล้ว การเข้าถึงเอกสารด้านปฏิบัติทางทหาร กระบวนการสันติภาพจากมุมมองความมั่นคง และหนังสือ
หรืองานวิจัยด้านความมั่นคงมีข้อจำกัด ผู้ใช้ต้องทำการขออนุญาตอ่านงานจดหมายเหตุของกองทัพเป็นราย
กรณี ซึ่งเอกสารงานของฝ่ายความมั่นคงในยุคนี้ซึ่งสามารถพบได้ในการอ้างอิงภายหลัง ได้แก่ คำกล่าวของผบ.
ทบ. (2531) โดยชวลิต ยงใจยุทธ เรื่อง *โครงการพัฒนาเพื่อความหวังใหม่ของประชาชนใน 5 จังหวัดชายแดน
ภาคใต้ (พวม.)* หรือโครงการ“ฮาร์บปีนบารู” พ.ศ. 2531-2539, คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี 66/2523 และ คำ
บรรยายเรื่องนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/23 และ 65/25

ทั้งนี้ พบการอ้างอิงเอกสารด้านความมั่นคงศึกษา ซึ่งเป็นเอกสารภายในองค์กรหน่วยงานด้านความ
มั่นคงใน งานบรรยายต่อประชาชนภาคใต้ ในการอบรมประชาชน จังหวัดยะลา ปัตตานี ของ กอ.รมน. ระหว่าง
ปี 2515-2520 (2520) ของอำนาจ สุวรรณกิจบริหาร, *การยุติสถานการณ์การก่อการร้ายของโจรคอมมิวนิสต์มาลา
ยาให้เสร็จสิ้นลงโดยเร็ว* (2530) ของปานเทพ ภูวนารถนุรักษ์ และ *การแก้ไขปัญหาความมั่นคงของจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ให้บังเกิดผลอย่างถาวร* (2532) ของประกิจ ประจันปัจจนึก ซึ่งเอกสารสองรายการหลังเป็น

เอกสารวิจัยของวิทยาลัยการทัพบก และงาน *ปัญหา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้* (2530) ซึ่งเป็นเอกสารวิจัยส่วนบุคคลของ วิศิษฐ์ อาจคุ้มวงศ์ เรื่อง เสนอต่อวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร เป็นต้น

ทั้งนี้ มีเอกสารงานวิจัยส่วนบุคคลในช่วงระยะเวลาก่อน พ.ศ. 2534 ที่ใช้และอ้างอิงเอกสารความมั่นคง และได้รับการอ้างอิงถึงในงานวิจัยต่างๆ เป็นจำนวนมาก และในงานวิจัยของเจ้าหน้าที่ความมั่นคงที่ศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาและคุรุศึกษาระดับมัธยมศึกษาในสถาบันการศึกษาของพลเรือน โดยเฉพาะระยะหลัง พ.ศ. 2535 เอกสารเหล่านี้มีผลต่อการทำความเข้าใจนโยบายความมั่นคงที่ส่งผลต่อความพยายามแก้ไขปัญหาและสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ในระยะเวลาดังกล่าวและยังเป็นกำหนดทิศทางปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ความมั่นคง ซึ่งส่งผลต่อประวัติศาสตร์บอกเล่า การรับรู้และทัศนคติของประชาชนในพื้นที่ต่อรัฐไทย

ในช่วงเวลานี้มีงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของฝ่ายความมั่นคง ดังนี้ วิทยานิพนธ์ของ นิสิตจันทร์สมวงศ์ บทบาทของกองทัพบกไทยในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามนโยบายได้รื้อฟื้นของกองทัพภาคที่ 4 ในปี 2530 วิทยานิพนธ์ของบัญชา สุมา เรื่อง การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์กับนโยบายป้องกันและปราบปราม ของรัฐบาล (พ.ศ. 2500 - 2523) และมีงานศึกษาด้านความมั่นคงในยุคสงครามเย็น ได้แก่ ขบวนการโจรแยกดินแดนภาคใต้ และ ขก. พูโลงค์การแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี (2523) ของ กัมปนาท จินตวิโรจน์ในปี 2517

นอกจากนั้น ในช่วงเวลานี้มีบทความภาษาต่างประเทศ ที่ถึงแม้ไม่ได้รวมอยู่ในงานด้านความมั่นคงศึกษา แต่บทความเหล่านี้ศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้ขบวนการในปาตานีไม่เคลื่อนสู่การสร้างกองกำลังติดอาวุธและแสดงตนในฐานะกองกำลังปลดปล่อยอย่างเต็มรูปแบบดังเช่นประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งชัยวัฒน์ สถาอานันท์ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ส่วนใหญ่แล้ว บทความภาษาอังกฤษเป็นการเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้ขบวนการกู่ชาติมลายูต่างกับขบวนการกู่ชาติอื่นๆ ในภูมิภาคที่มีพื้นฐานมาจากขบวนการเคลื่อนไหวกู่ชาติบนพื้นฐานของชาติพันธุ์และศาสนา เช่น งานของ Serajul Islam และ Suria Saniwa bin Wan Mahmood โดย Suria Saniwa bin Wan Mahmood เห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้ขบวนการชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยไม่ก้าวเข้าสู่การต่อสู้ติดอาวุธสุดโต่ง เนื่องจากการผ่อนปรนเชิงนโยบายและการปกครองท้องถิ่นที่ไม่ได้มีความเข้มข้นเหมือนช่วงปราบปรามคอมมิวนิสต์ด้วยกำลังทหาร ประชาชนชาวมลายูมีความเป็นอยู่ดีขึ้น อีกทั้งรัฐไทยเริ่มให้สิทธิเสรีภาพทางวัฒนธรรมในระดับหนึ่งและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (สถาอานันท์, 2551)

2.2.1. 5 อัตลักษณ์ปาตานี

การศึกษาวัฒนธรรมและศิลปะของชาวไทยมุสลิมหรือชาวมลายู ในฐานะการสำรวจงานศิลปะ เช่นงานของคลมบรรจง บากา และคณะเรื่อง การสำรวจจิตรกรรมไทยมุสลิม ในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส

(2529) และวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ หัวข้อ *The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A Case of Thai Muslims (The Malay Speaking Group)* เห็นว่า อัตลักษณ์มลายูยังเป็นปัจจัยการต่อต้านและต้านทานการครอบงำและการจัดการทางวัฒนธรรมของรัฐราชการไทย

2.2.2 องค์ความรู้ช่วงก่อร่างสร้างประชาธิปไตยไทย พ.ศ. 2535-2549

ภายในช่วงฟื้นฟูประชาธิปไตยหลังยุคสงครามเย็น จะเห็นความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนใต้มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งด้านเนื้อหา สาขาวิชา อีกทั้งงานศึกษาบางชิ้นสามารถ “ปรากฏตัวบนดิน” ได้ ภายใต้รัฐบาลพลเรือน ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีการควบคุมระบบความมั่นคงระดับหนึ่ง เมื่อมีความรุนแรงปะทุขึ้น รัฐไทยจึงพยายามทำความเข้าใจปัญหาด้วยการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ แม้มีความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ แต่ความรุนแรงถูกจำกัดในระดับที่ไม่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เท่าไรนัก นักวิชาการและผู้ศึกษาประเด็นจังหวัดชายแดนใต้และประวัติศาสตร์บาดแผลได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยของรัฐ โดยไม่เสี่ยงต่อการถูกจับตามองหรือการลงโทษทั้งทางตรงและทางอ้อมจากรัฐไทยหรือฝ่ายความมั่นคง ทำให้เกิดพื้นที่ในการสร้างความรู้ที่หลากหลายทั้งที่ผลิตซ้ำและวิพากษ์วิจารณ์ความรู้ที่ผลิตขึ้นในช่วงสงครามเย็น

แม้งานศึกษาต่างๆ ในสองช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีคำว่า “สันติภาพ” ปรากฏชัดเจน จนกระทั่งภายหลังรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประกาศการเจรจาสันติภาพอย่างเป็นทางการ หากมีงานศึกษาที่พยายามสำรวจอธิบาย และหาทางออกเพื่อยุติความขัดแย้ง เช่น การจัดสรรความเป็นธรรม การยอมรับพหุวัฒนธรรม การสำรวจและรื้อฟื้นประวัติศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์ความคับข้องใจอันเป็นที่มาของการเลือกใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระตุ้นการแสวงหาทางออกทางการเมือง

การก่อร่างสร้างรัฐประชาธิปไตยเต็มใบ ณ ศูนย์กลางการปกครองในกรุงเทพฯ ซึ่งแพร่ สิริศักดิ์ดำเนินตั้งข้อสังเกตว่า ตั้งแต่ปี 2539 เริ่มปรากฏเหตุรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้มากขึ้น และในช่วงปี 2547 เป็นต้นมา รัฐมีการทุ่มเทงบประมาณเพื่อการวิจัยที่หวังผลใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบาย งานวิจัยที่รับทุนจากภายนอกเริ่มเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งงานวิจัยจากสถาบันเพื่อสนับสนุนการวิจัยในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งการทบทวนวรรณกรรมในที่นี้จะทบทวนเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เท่านั้น เพื่อให้เป็นตัวอย่างชุดความรู้ประกอบในการทำงานภาคสนามของโครงการและการวิเคราะห์ผลการศึกษาต่อไป

2.2.2.1 งานวิจัยมุ่งผลสัมฤทธิ์และงานวิจัยเชิงนโยบายจังหวัดชายแดนใต้

ภายหลังจากการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ส่วนใหญ่แล้ว งานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ในช่วงปี 2535-2544 เกิดขึ้นเพื่อสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาในท้องถิ่น ได้แก่ ประเด็นเศรษฐกิจ (การส่งเสริมอาชีพ การมีงานทำ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจและการสำรวจความต้องการและทัศนคติของประชาชนต่อโครงการพัฒนา เศรษฐกิจพื้นถิ่นของชาวประมงรายย่อยในอ่าวปัตตานี) สาธารณสุข (การสาธารณสุขที่คำนึงถึงบริบทศาสนา) การปกครอง (ทัศนคติของข้าราชการพลเรือนผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาของรัฐและชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ การสื่อสารและการรับรู้ของประชาชน) และประเด็นอื่นๆ เช่น ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ผลกระทบจากการประมงเชิงพาณิชย์ งานวิจัยเหล่านี้ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐและสถาบันวิชาการ ซึ่งเป็นการพยายามทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งระลอกใหม่ ซึ่งรัฐไทยตีความว่าเป็นความขัดแย้งบนฐานศาสนาซึ่งแตกต่างจากความขัดแย้งบนฐานอุดมการณ์ทางการเมืองเช่นยุคสงครามเย็น

กลุ่มงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ปัญหาการศึกษา ปัญหาสุขภาพ ปัญหาเศรษฐกิจและการพัฒนาศักยภาพในชุมชนมุสลิมที่ยากไร้ห่างไกล เป็นงานแพร่หลายในช่วงเวลานี้ ในงานศึกษา *สถานภาพการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ใน 3 จังหวัดภาคใต้ตอนล่าง: มุมมองผ่านงานวิจัยของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีในรอบ 12 ปี (ปี พ.ศ. 2530-2542) (2543)* โดย ศรีสมภพ จิตต์ภิรมย์ศรี และคณะ และเอกสาร *การสัมมนาวิชาการเรื่อง สถานภาพและทิศทางการวิจัย เกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทยภาคใต้ (2543)* ซึ่งสุลีมาน วงศ์สุภาพและยุทธนันท์ ขวัญทองยิมเป็นบรรณาธิการนั้น มองงานวิจัยชายแดนใต้ช่วงปี 2535-2544 ว่า งานศึกษาที่สำรวจโครงการของหน่วยงานราชการและทัศนคติของประชาชนในพื้นที่เป็นการสำรวจเชิงปริมาณ และการสำรวจความเห็นหรือทัศนคติต่อปัจจัยต่างๆ งานระยะต่อมาเป็นการศึกษาแบบเน้นปัญหาเฉพาะและกรณีศึกษาในชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยเฉพาะการศึกษาตัวแบบชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาต่างๆ ตามที่ผู้ศึกษาสนใจ หรืองานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การลงทุน และผลกระทบจากนโยบายของรัฐ ตามกรอบการวิจัยที่รัฐราชการกำหนด ในขณะเดียวกันช่วงหลัง พ.ศ. 2540 นั้น แม้มีความพยายามผลักดันงานวิจัยชุมชนด้านอื่นๆ แต่ความรู้ส่วนใหญ่ยังคงผูกพันกับกรอบความขัดแย้งและความรุนแรง รวมทั้งวิธีการแทรกแซงต่างๆ เพื่อยุติความรุนแรงผ่านการเร่งรัดพัฒนาอย่างเข้มข้นและการหารูปแบบเพื่อปรับเปลี่ยนการปกครองไทยให้เหมาะสมกับคนพื้นถิ่น

หลังจากเหตุการณ์ “ปล้นปืน” อันเป็นหมุดหมายของเหตุการณ์สังหารระลอกใหม่ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์ส่งเสริมงานวิจัย 11 หัวข้อ เนื่องจากรัฐบาลและหน่วยราชการไทยเริ่มตระหนักถึงปัญหา

ของความไม่รู้ ซึ่งการสำรวจพบเด่นความรู้ความเข้าใจตามมาด้วยการผลิตความรู้จำนวนมากในช่วงระยะสั้นๆ นั้น โดยเฉพาะช่วงหลังความรุนแรงที่มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก เช่น งานศึกษาของคณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม หัวข้อ *ความรู้และความไม่รู้ จังหวัดชายแดนภาคใต้* (2549) อันเป็นผลมาจากการจัดเวทีวิชาการสาธารณะ ปี 2548-2549 ต่อมามีการรวบรวมบทความจากเวทีวิชาการสาธารณะอีกครั้งในปี 2552 ภายใต้หัวข้อ “*ความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*” ซึ่งเป็นการสำรวจและตั้งคำถามกับความรู้เดิมเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนใต้จากนอกพื้นที่ รวมทั้งเป็นการทบทวนประวัติศาสตร์นอกกระแสหลักที่เป็นที่มาของขบวนการแบ่งแยกดินแดน รวมทั้งการรับรู้ปัญหาในพื้นที่ที่มีอิทธิพลสูงใจให้ประชาชนจากพื้นที่อื่นในประเทศไทยรู้สึกเกลียดกลัวชาวมลายู และปัจจัยที่ทำให้ชาวมลายูไม่ไว้วางใจรัฐไทย

การสร้างความรู้เพื่อสำรวจและแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนใต้ด้านรูปแบบปกครอง การกระจายอำนาจ และการวิเคราะห์ปัจจัยความขัดแย้ง ได้แก่ งานวิจัยด้านการพัฒนาชุมชน การพัฒนาบุคคลกลุ่มย่อย โอกาสและเปราะบาง การศึกษา การสร้างอาชีพและรายได้ กลุ่มสตรี การย้ายถิ่น ทศนคติของข้าราชการ และการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการแก้ไขความขัดแย้ง เช่น *โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่นของจังหวัดที่มีหลายชาติพันธุ์: กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส* (2550) โดย ศรีสมภพ จิตติภิรมย์ศรี, สุกีร์ หลังปูเต๊ะ และ ฉันทนา หวันแก้ว บรรพศิริ โชค และ *รูปแบบบริหารพื้นที่ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้* (2551) โดยออคัม ใจแก้วและคณะ ซึ่งนำเสนอรูปแบบการปกครองท้องถิ่นโดยเฉพาะผ่านการศึกษาความเป็นไปได้ที่จะนำรูปแบบการปกครองที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้น แทนการปกครองจากศูนย์กลางที่ไม่เข้าใจอัตลักษณ์และปัญหาท้องถิ่น และมักก่อให้เกิดปัญหาที่กระตุ้นเร้าความไม่พอใจของประชาชน งานศึกษา *การดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้: ปัญหาและแนวทางการแก้ไข* (2548) ของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยและชิตชนก ราฮิมมูลา, *การศึกษาปัญหาพื้นฐานของชาวบ้านจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส* (2551) โดยบุษบงชัย เจริญวัฒน์และคณะ คือตัวอย่างงานศึกษาปัญหาสืบเนื่องจากความรู้สึกคับแค้นและการไม่ได้รับความเป็นธรรม

การศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่ต่อ ยอดจาก รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เรื่อง *เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์* (2549) รายงานการพิจารณา ศึกษาเรื่องขอเสนอแนวทางแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และงาน *แนวทางดำเนินนโยบายในการแก้ไขปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้* โดยสำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ ซึ่งรายงานเหล่านี้มีการกล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ประชาชนสามจังหวัดชายแดนใต้ตีตนออกห่างจากรัฐไทย เช่น ความยากจนและไม่สามารถเข้าถึงนโยบายของรัฐ ปัญหาการสื่อสารภาษาไทย

และอัตลักษณ์ด้านภาษา ปัญหาการว่างงาน ระบบสุขภาพ การขาดการพัฒนาและปัญหาเยาวชน การแก่งแย่งทรัพยากร และการที่ประชาชนรู้สึกว่ามีการจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรม เป็นต้น

ตัวอย่างวรรณกรรมที่ยกมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนน้อยที่ศึกษาปัญหาและสาเหตุความไม่สงบ ทั้งปัจจัยด้านพื้นที่และปัจจัยทางนโยบาย ซึ่งประเด็นร่วมที่ผู้ศึกษาแต่ละรายเสนอ ได้แก่ ปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมจากการใช้กฎหมายที่ส่งผลต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่นการปิดล้อม ตรวจค้น การใช้ความรุนแรงในการควบคุมตัวประชาชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อร่างกายและชีวิต และความไม่ไว้วางใจ ซึ่งผลักดันให้ประชาชนในจังหวัดชายแดนใต้รู้สึกเป็นอื่น จนถึงเข้าร่วมขบวนการก่อความไม่สงบ อันเป็นที่มาของความรุนแรง ส่วนปัญหาด้านวัฒนธรรมเป็นผลพวงจากประวัติศาสตร์บาดแผล และการบังคับให้คนมลายูเกิดการกลืนกลายทั้งด้านวัฒนธรรม การศึกษา ภาษา และการครอบอัตลักษณ์ความเป็นไทยของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจและความคับแค้น ตามมาด้วยความรุนแรงปะทุขึ้นเป็นระลอก

อีกมิติหนึ่งของการวิจัยเพื่อมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ คือ การวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้ง สันติวิธี และแก้ปัญหาคความรุนแรง ผลงานที่โดดเด่นและถือว่าได้รับการนำไปต่อยอดเชิงนโยบายบ่อยครั้งคือชุดโครงการวิจัยของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติซึ่งผลิตงานวิจัยด้านความขัดแย้งเชิงปริมาณ อาทิ ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย ศรีสมภพ จิตติภิรมย์ศรี ซึ่งดำเนินการวิจัยภายใต้โครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์ งานของศรีสมภพศึกษาจำนวนผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งเชิงปริมาณ จำนวนเหตุการณ์ความรุนแรง จำนวนและสถานะผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต โดยจำแนกตามสถานภาพด้านอาชีพ ชาติพันธุ์ และศาสนา ซึ่งการเก็บข้อมูลดังกล่าวยังคงดำเนินการอยู่ในปัจจุบันภายใต้โครงการ Deep South Watch ซึ่งต่อมาได้ขยายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและสถาบัน Think Tanks ต่างประเทศ

ตัวอย่างงานวิจัยเพื่อศึกษาทัศนคติและความรับรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วม โดยสันติ ทั้งการศึกษารับรู้จากประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้ง ได้แก่ งาน “*ขันติธรรม*” ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของฉันทนา บรรพศิริโชติ, การศึกษาวิถีชีวิตของเยาวชนไทยมุสลิม เพื่อเสริมสร้างสันติสุขใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของดลมนรรัตน์ บากา, *ท้องถิ่นมองความรุนแรง: การสำรวจความเห็นสาธารณะจากสื่อมวลชนในพื้นที่ ไบพลิว และ ข้อเขียนข้างอาคาร (graffiti) ของสะรอณี* คือระ นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาทัศนคติของประชาชนนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เช่น พิจิตรา สวัสดิกุลวิเคราะห์การนำเสนอข่าวในสื่อไทยเกี่ยวกับความรุนแรงในภาคใต้ในงาน *ในมุมมองสังคมไทยต่อปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้* และงานบรรณาธิการของสุริชัย หวันแก้วที่ชื่อ *2 ปีตากใบ ชีวิตที่ต้องการคำตอบ (2549)* ซึ่งรวบรวมเรื่องราวของหญิงหม้ายที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบ ในขณะที่เดียวกันมีงานวิจัยหลายชิ้นที่เสนอความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเข้าใจ

และยอมรับวัฒนธรรมและค่านิยมที่แตกต่างระหว่างศาสนิกเป็นพลังเื้อต่อการสร้างสันติภาพและการพัฒนาชุมชน เช่น งานของระดึยา สาและ

2.2.2.2 ความมั่นคงศึกษา

ช่วง พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ทุกรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยใช้ยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดหลักในการกำกับการทำงานในพื้นที่ งานวิจัยด้านความมั่นคงมีมิติการใช้สันติวิธีแทนการทหาร การทำงานของทหารและตำรวจเป็นในรูปแบบกองบัญชาการผสมพลเรือน มีการใช้แนวทางทางการเมืองเพื่อแก้ไขปัญหา มีการทำงานร่วมกับผู้นำศาสนา โรงเรียนสอนศาสนาเพื่อลดความรู้สึกแปลกแยกของประชาชนในพื้นที่ มีการทำงานมวลชนสัมพันธ์และการอบรมเจ้าหน้าที่รัฐจากส่วนกลางให้มีความเข้าใจและเคารพวัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดสรรเงินและบริการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง

งานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงศึกษาที่เห็นชัด ได้แก่ จุลสารความมั่นคงศึกษา ซึ่งจัดทำโดยสำนักข่าวกรองแห่งชาติตีพิมพ์ผลการศึกษเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนใต้เป็นการเฉพาะห้าฉบับด้วยกัน ได้แก่ “การก่อความไม่สงบในภาคใต้ของไทย” (ฉบับที่ 10) “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” (ฉบับที่ 16) “ปัญหาภาคใต้ในบริบททางสังคม” (ฉบับที่ 17) “วาทกรรมทางศาสนากับความรุนแรงในภาคใต้” (ฉบับที่ 21) “การก่อความไม่สงบ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย” (ฉบับที่ 35) หนังสือ *การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ* ซึ่งมีสุรชาติ บำรุงสุข เป็นบรรณาธิการ หรือ *ยุทธศาสตร์ศึกษา 2007 เล่ม 1 แนวคิดหลักนิยมตะวันตก: การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ* โดยพันเอกปรีชา ชุ่มประดิษฐ์ และคณะซึ่งกล่าวถึง แนวคิดหลักนิยมของทหารในการจัดการความไม่สงบ (Counter Insurgency) โดยเทียบเคียงกับปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น โดยมีการพิจารณาบริบทสังคมมากขึ้น และให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมตลอดจนสิทธิ

มนุษยชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง อีกทั้งมีการพูดถึงการสร้างสันติภาพ การอ้างอิงแนวทางหลักนิยมเปรียบเทียบจากตะวันตกในมิติต่างๆ แทนการสู้รบ เช่น ปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อให้มีอิทธิพลเหนือจิตใจแนวร่วม ผู้ก่อความไม่สงบและประชาชนไม่ให้ใช้ความรุนแรง การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน การช่วยเหลือประชาชนเพื่อลดเงื่อนงายที่ประชาชนจะเข้าร่วมหรือสนับสนุนผู้ก่อความไม่สงบ ส่วนการใช้กำลังเพื่อปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบนั้น เป็นเพียงงานส่วนหนึ่งของปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามความไม่สงบเท่านั้น ส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการใช้การปฏิบัติการข่าวสาร (Information Operation) ซึ่งปรากฏการศึกษาของฝ่ายความมั่นคงจำนวนมากช่วงระยะ 2557-2561

งานของบุญเอื้อ บุญฤทธิ์ หัวข้อ *การก่อความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้กับอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่และ พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ* (2013) สรุปว่า พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติต่อประชาชนในพื้นที่อย่างไม่เป็นธรรมเป็นการสร้างเงื่อนไขที่สอดคล้องกับ “อัตลักษณ์” และประสบการณ์ที่ประชาชนไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่แต่เดิม ที่มาของความขัดแย้งคือ “ความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเขาเพราะขาดการเหลียวแล ถูกเลือกปฏิบัติ และไม่ได้รับความยุติธรรมมานาน” อันเป็นปัญหาในพื้นที่

การศึกษาประเด็นความมั่นคงและการสร้างสันติภาพถูกนำมาสู่ปริมณฑลของพลเรือนและเปิดเผยต่อสาธารณะมากขึ้น เมื่อเทียบกับยุคสงครามเย็นและการปราบปรามคอมมิวนิสต์ กรอบการวิเคราะห์ความขัดแย้งเริ่มเชื่อมโยงกับปัญหาการก่อการร้าย กรอบความมั่นคงของมนุษย์และกรอบความมั่นคงของรัฐ โดยคำนึงถึงความ เป็นธรรม การเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และอัตลักษณ์ และการไม่สร้างเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสันติภาพในพื้นที่

2.2.2.3 เปิดประวัติศาสตร์บาดแผลอีกครั้ง

ประวัติศาสตร์บาดแผลและเรื่องที่เคยเล่าไม่ได้กลับมาเป็นที่รับรู้ผ่านหนังสืออีกครั้ง เช่นงานของแสงเพชร (นามปากกา) ที่ชื่อ *ย้อนรอยปมประวัติศาสตร์รัฐปัตตานี ไฟใต้ที่ยังไม่ดับ* (2547) และหนังสือ *พระมหากษัตริย์ไทยกับ ปัตตานี กลันตัน ไทรบุรี และตรังกานูในสยามประเทศ สยาม-ปัตตานี ดำเนินการต่อสู่มลายูมุสลิม* (2549) ของทัศนาศ พิศนมิตร และยังมีงานเกี่ยวกับหะยีสุหลงในภาษาไทย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจากสถานะเรื่องเล่ามุขปาฐะและงานวิจัยจากต่างประเทศเป็นหนังสือชีวประวัติ เช่นหนังสือ *หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ กบฏ...หรือวีรบุรุษ แห่งสี่จังหวัดภาคใต้* (2547) นอกจากนี้ยังมี *รัฐปัตตานีในศรีวิชัย* (2547) โดยปรามินทร์ เครือทอง รวมทั้งหนังสือของอิบรอฮีม ชุกรีชื่อว่า *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปะตานี* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2527 ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาไทยในปี 2549 ซึ่งการรื้อฟื้นหนังสือเก่าขึ้นมาตีพิมพ์ การกล่าวถึงความรุนแรงของรัฐไทย ตั้งแต่แนวคิดการตั้งรัฐปัตตานี กบฏดุซงญอ จนกระทั่งถึงบาดแผลสดใหม่ เช่นกรณีตากใบ ในหนังสือ *ตากใบในอากาศ ความทรงจำที่ปลิดปลิวจากความรู้* โดยมัทนี จือดาราและคณะ หรือเรื่องกรือเซะเป็นความพยายามนำเสนอประวัติศาสตร์และความทรงจำของพื้นที่ผ่านการเล่าความรุนแรงที่มีลักษณะผสมผสานการใช้วาทกรรม แนวคิดสิทธิมนุษยชนกับเรื่องเล่าในชีวิตประจำวัน

งานเขียนประวัติศาสตร์บาดแผลที่เป็นภาษาอังกฤษ ช่วงก่อน พ.ศ. 2534 ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาไทย และแพร่หลายในพื้นที่ รวมทั้งหนังสือที่เคยอ่านอย่างหลบซ่อนในยุคสงครามเย็น หนังสือบางเล่มมีการอ้างถึงข้อเสนอเจ็ดข้อของหะยีสุหลง หรือป็นใหญ่พญาตานีอย่างเปิดเผย ซึ่งการอภิปรายถกเถียงในที่สาธารณะนำไปสู่การที่ทางกรุงเทพได้ส่งป็นใหญ่พญาตานีจำลองมาตั้งไว้ที่มัสยิดกรือเซะ การปรากฏตัวของวรรณกรรม

ประวัติศาสตร์บาดแผลสะท้อนให้เห็นความเชื่อมั่นว่า การตีพิมพ์วรรณกรรมที่เคยถูกเก็บไว้ ‘ใต้ดิน’ จะไม่ส่งผลกระทบผู้จัดพิมพ์และเผยแพร่ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเปิดกว้างทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นกว่ายุคสงครามเย็น หรือยุคปราบปรามผู้เห็นต่างจากรัฐอย่างเข้มข้น ถึงแม้ว่าในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ยังมีรายงานข่าวการบังคับให้บุคคลสูญหายเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ก็ตาม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงหลังสงครามเย็นนั้น การตีพิมพ์และงานวิจัยกบฏคุชงญอปรากฏขึ้นอีกครั้งจากมุมมองที่แตกต่างในเวลาไล่เลี่ยกัน ในงานภาษาไทยของอิมรอน มะลูลีมที่ชื่อ *วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้* (2538) นั้น อิมรอนกล่าวถึงเหตุเริ่มต้นของกบฏคุชงญอ ซึ่งต่างจากงานของปิยนาด บุญนาค โดยสรุปว่า ชาวบ้านคุชงญอเข้าล้อมและโจมตีสถานีตำรวจ แต่ชาวบ้านไม่มีอาวุธปืน ตำรวจในสถานีตำรวจตอบโต้ด้วยการยิงปืนเข้าใส่กลุ่มชาวบ้านก่อน ในบทความ *ความเงียบของอนุสาวรีย์ลูกปืน: คุชงญอ- นราธิวาส, 2491* (2547) ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ซึ่งตีพิมพ์ในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม และต่อมาตีพิมพ์ในหนังสือรวมเล่มบทความ ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง”: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษในปี 2551 นั้น สรุปเหตุการณ์คุชงญอว่า การรับรู้เรื่องคุชงญอเป็นผลมาจากการจัดการความจริงของรัฐไทย ในงาน *คุชงญอ 2491 ถึงตากใบวิปโยค* (2548) ของวรมัย กบิลสิงห์ ซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์บาดแผลที่เกิดขึ้นในช่วงความรุนแรงระลอกหลัง 2546 ว่า รากเหง้าส่วนหนึ่งของความไม่พอใจและความขัดแย้งในพื้นที่คือชาวบ้านมุสลิมไม่ต้องการเกณฑ์ทหารเนื่องจากกลัวว่า จะต้องถูกบังคับให้ไหว้พระพุทธรูป ต่อมาชาวบ้านไปประกอบพิธีกรรมบนเขา ตำรวจจึงขึ้นไปตามแต่ชาวบ้านต่อต้านโดยไม่ปรากฏการใช้อาวุธปืนต่อสู้กับตำรวจ ตำรวจจึงกลับไปนำอาวุธปืนเข้ามายิงกลุ่ม เรื่องคุชงญอเป็นตัวอย่างหนึ่งของการรื้อฟื้นข้อเท็จจริงของความรุนแรงสมัยหลังสงครามเย็น ในฐานะการศึกษาที่แสดงให้เห็นการตั้งคำถามต่อประวัติศาสตร์นิพนธ์ฉบับที่รัฐไทยยึดถือและความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับประชาชนในปัตตานี/ปาตานี ทั้งด้านการประเมินจำนวนผู้ได้รับผลกระทบ ผู้เริ่มความรุนแรงก่อน และความรุนแรงจากรัฐ

ทั้งนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์ในมิติตามความสมานฉันท์ พหุวัฒนธรรม ความหลากหลายทั้งด้านศาสนาและชาติพันธุ์เช่นงาน *รัฐปัตตานี* (2547) ของศรีศักร วัลลิโภดม และงาน *ประวัติศาสตร์ปัตตานี: สมัยอาณาจักรโบราณจนถึงการปกครองเจ็ดหัวเมือง* (2551) ของครองชัย หัตถา เป็นการย้อนกลับไปสู่การศึกษาด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในฐานะเมืองการค้าและวัฒนธรรมแห่งความหลากหลาย และมีการผลัดเปลี่ยนผู้ปกครองซึ่งนับถือศาสนาต่างๆ ทั้ง ฮินดู (การตีความโบราณสถานและอ้างอิงจากการศึกษาประวัติศาสตร์การแผ่ขยายอารยธรรมอินเดีย) ชาวจีน (ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว) พุทธศาสนาเถรวาท (การตีความโบราณสถานและอ้างอิงจากการศึกษาประวัติศาสตร์) ผู้นำเปลี่ยนศาสนาเข้ารับอิสลาม (พญาควนงูและปาตานี คารุสลาม) เป็นต้น ซึ่งประวัติศาสตร์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยอ้างอิงหลักฐานจดหมายเหตุและโบราณคดีก่อน

ยุค ‘ปาตานี ดารุทธชาลาม’ เป็นประวัติศาสตร์ที่ได้รับการศึกษา เขียนและเสนอซ้ำในพื้นที่การนำเสนอเกี่ยวกับ ปัตตานีของรัฐบ่อยครั้ง

2.2.2.4 สิทธิมนุษยชน

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ในช่วงเวลานี้ ได้แก่งานของรุ่งรวี เถลิสมศรี ภิญญโรธรัตน์ “การคัดเลือกและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งตีพิมพ์ใน หนังสือรวบรวมบทความชื่อ แผ่นดินจินตนาการ ซึ่งกล่าวถึงสาเหตุ ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้อันเนื่องมาจากความคับแค้นที่ชาวมลายูมุสลิมถูกกระทำ เช่น การอุ้มฆ่า การ บังคับให้สูญหาย และการซ้อมทรมาน จากเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจ

น่าสังเกตว่า รายงานการละเมิดสิทธิมนุษยชนในช่วงเวลานี้มักเป็นงานจากองค์กรต่างประเทศ ซึ่งศึกษา การละเมิดสิทธิมนุษยชนแยกเป็นรายหัวข้อ เช่น การทรมาน การบังคับบุคคลให้สูญหาย เช่น รายงานเรื่องการ บังคับให้สูญหายของ Human Rights Watch หัวข้อ *It was like Suddenly My Son No Longer Existed”: Enforced Disappearance in Thailand's Southern Border Provinces* ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2006 โดย Sunai Phasuk และรายงาน *Emergency Decree Creates Climate of Fear in Southern Thailand* โดย Thailand Monitor เป็นต้น

2.2.2.5 อัตลักษณ์

เมื่อพื้นที่ชายแดนใต้เปิดกว้างและปลอดภัยขึ้นหลังยุคสงครามเย็น การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ภายใต้ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติมีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะงานของนักวิชาการสัญชาติไทย ชาติพันธุ์มลายู การศึกษาอัตลักษณ์มลายูจึงเป็น ไปในแนวทางเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมและเคารพความ หลากหลายทางวัฒนธรรม เช่นงาน *อัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม: พื้นที่การปะทะต่อรอง* (2548) โดย อลิสา หะ สามาและคุษณ์ดาว เลิศพิพัฒน์ งาน *มลายูปตานี: ชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลง* (2551) โดย วรวิทย์ บารู และคณะ วรวิทย์ บารู ศึกษาอัตลักษณ์ทั้งในกระบวนการผสมกลมกลืนความเป็นไทยต่อ “ชาติพันธุ์มลายู ปาตานี” การต่อรองและดำรงอัตลักษณ์มลายูปาตานีที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐไทย และพบว่า ชุมชนชาวมลายู ปาตานีที่อยู่ร่วมกับคนไทยพุทธมีการเคารพวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน รวมทั้งไม่รู้สึกรัฐจะดำเนินการทาง วัฒนธรรมเท่ากับชุมชนหรือหมู่บ้านที่มี “คนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู” ซึ่งมีความระแวงต่อปฏิบัติการทาง วัฒนธรรมของรัฐมากกว่า

2.2.2.6 ประวัติศาสตร์บอกเล่า

เรื่องเล่าจากมุมมองของผู้หญิงในพื้นที่ บทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง การกอบกู้ชีวิตตัวเองและการทำหน้าที่ผู้เยียวยา ปรากฏอยู่ในงานของมัทนี จีอคาราและคณะในชื่อ *ตาคไบใน*

อากาศ ความทรงจำที่ปลิดปลิวจากความรับรู้ และงานของโซรยา จามจูรีและคณะภายใต้ชุดโครงการเชี่ยวชาญ ที่ชื่อ *เยียวยาบาดแผลคืนวันอันโหดร้าย ด้วยศรัทธา อาหาร และห่วงใย* เรื่องเล่าเหล่านี้ได้รับการผลิตซ้ำจำนวนมาก โดยพยายามเน้นความเป็นผู้ได้รับผลกระทบที่พยายามก้าวข้ามความขัดแย้งและการสร้างตัวตนใหม่ของผู้หญิงที่เป็น “เหยื่อ” จากการสูญเสียผู้ชายในฐานะผู้นำในครอบครัว ความเจ็บปวดที่ทั้ง “ชาวไทยพุทธ” และ “ชาวไทยมุสลิม” ต่างเผชิญร่วมกัน และข้อเสนอแนะในการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง เพื่อสร้าง ความปรองดองและสันติภาพ เพื่อจะไม่มีใครต้องเจ็บปวดอีก

ประวัติศาสตร์บอกเล่ามิได้มาจากขบวนการและผู้ถูกกระทำที่เป็นพลเรือนเท่านั้น ชีวิตประวัติและเรื่องเล่าของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนที่เสียชีวิตจากการปฏิบัติหน้าที่ได้รับการตีพิมพ์ในรูปแบบหนังสือและสื่อออนไลน์ เช่น *หนังสือความฝันอันสูงสุด: ผู้กองแคน* ซึ่งรวมประวัติและเรื่องเล่าของร้อยตำรวจเอก ธรณิศ ศรีสุขที่เสียชีวิตจากการปะทะที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา หรือหนังสือ *หมวดดี* ซึ่งรวบรวมมาจากบันทึกประจำวันในบล็อกออนไลน์ของร้อยตำรวจตรีฤทธิฤทธิกุล บุญลือ ซึ่งเสียชีวิตจากการชุมนุมโจมตีในอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลาเช่นกัน หนังสือทั้งสองเล่มเป็นการรวบรวมเรื่องเล่าความเสียสละและความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ความมั่นคงที่มีผู้อ่านแพร่หลาย ในแง่หนึ่งอาจพิจารณาในแง่สร้างความรู้สึกร่วมให้ประชาชนเกิดความชื่นชมในความเสียสละ ขณะเดียวกันเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมต่อต้าน “โจรใต้” และปลูกฝังความรักชาติให้กับชนชั้นกลางไทยพุทธในพื้นที่ห่างไกลความขัดแย้ง

ประวัติศาสตร์บอกเล่าอีกประเภทหนึ่งได้แก่ บันทึกการทำงานเพื่อสร้างสันติภาพในพื้นที่ เช่น หนังสือรวบรวมงานเขียนของเจ้าหน้าที่สำนักข่าวอิสรา *“ปีกหมุด เทใจ”* ที่เล่าประสบการณ์การสร้างสำนักข่าวภาคใต้ หนังสือเล่มนี้เล่าประสบการณ์จากมุมมองของคนทำงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับความพยายามสร้างสันติภาพในระยะ “บุกเบิก”

2.2.3 สรุป: บริบททางสังคมการเมืองและการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวข้องกับการประเมินความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานภาพอย่างไร

แนวคิดพิพิธภัณฑสถานภาพไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เล่า “ประวัติศาสตร์” ที่เกิดขึ้นในอดีตและผลกระทบอันได้แก่ความสูญเสียเท่านั้น แต่พิพิธภัณฑสถานภาพทำหน้าที่เปิดประตูและเปิดประเด็นเพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมเปิดการรับความรู้ทางปัญญา อีกทั้งพิพิธภัณฑสถานภาพยังทำหน้าที่กระตุ้นศักยภาพของผู้ชมให้สามารถสร้างความเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะไม่ปล่อยให้สังคมก้าวเข้าสู่ทิศทางของการใช้ความรุนแรงซ้ำ พิพิธภัณฑสถานภาพในพื้นที่ที่สาธารณะสามารถเรียนรู้เรื่องการสันติวิธี การเปลี่ยนผ่านทางสังคม การสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วน

ในการสร้างสันติภาพ และการวิพากษ์และตั้งคำถามกับประวัติศาสตร์ฉบับที่ปิดบังหรือบิดเบือนความจริง
สาธารณะ

ซึ่งการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ในแง่หนึ่งคือ
การทำความเข้าใจความอ่อนไหวของประเด็น และอิทธิพลทั้งในและนอกพื้นที่ที่มีต่อการนำเสนอประเด็น
เพื่อให้การประเมินความเป็นไปได้มีความรอบคอบยิ่งขึ้น ซึ่งจากบททวนวรรณกรรมในส่วนนี้ (แม้ยังไม่เสร็จ
สมบูรณ์) ผู้ศึกษาเห็นภาพความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างการผลิตชุดความรู้และบริบทสังคมการเมือง
ดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติศาสตร์เป็นประเด็นอ่อนไหวสำหรับผู้คนพื้นที่และรัฐไทยเสมอมา ดังนั้น การเลือกที่จะนำเสนอ
หรือไม่เสนอความรู้หรือชุดข้อมูลเป็นเรื่องละเอียดอ่อน สำหรับกรณีสามจังหวัดชายแดนใต้ในหลาย
กรณีพบว่า การนำเสนอประวัติศาสตร์แบบใดแบบหนึ่งโดยไม่ตั้งคำถามถึงความเป็นการเมืองและ
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ส่งผลให้กระบวนการสร้างสันติภาพ หรือการทำความเข้าใจระหว่างผู้คนในพื้นที่
หรือระหว่างพื้นที่ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ซึ่งการเลือกหรือไม่เลือกการนำเสนอประวัติศาสตร์บางฉบับ
หรือจากบางภาคส่วนไม่เพียงจะส่งผลเสียต่อการสร้างสันติภาพ แต่ยังเป็นการผลิตชุดความรู้เดิมที่ทำ
หน้าที่เบียดบังหรือกลบทับทางออกสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
- 2) หลังยุคสงครามเย็นเป็นต้นมา การบันทึก ถกเถียงหรือนำเสนอประวัติศาสตร์บาดแผลที่เคยเป็นเรื่อง
ต้องห้ามสามารถทำได้ในพื้นที่สาธารณะ เช่นเดียวกับพื้นที่ขัดแย้งส่วนใหญ่ ประวัติศาสตร์มักถูก
นำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง แต่คำถามที่ต้องถามต่อคือ การตั้งคำถามหรือวิพากษ์ประวัติศาสตร์
ไม่ว่าฉบับใดมีข้อจำกัดอย่างไรบ้าง มีพื้นที่ให้ประวัติศาสตร์หลากหลายฉบับมาปะทะสังสรรค์มากน้อย
แค่ไหน อย่างไร ขณะเดียวกัน ชุดความรู้ที่เคยเป็นเอกสาร “ต้องห้าม” เหล่านี้มีบทบาทหรืออิทธิพลต่อ
ผู้อ่านในยุคหลังอย่างไรบ้าง และพื้นที่ที่ต้องการนำเสนอประวัติศาสตร์ชุดใด
- 3) บริบทสังคมการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การเปลี่ยนรัฐบาลหรือผู้นำฝ่ายความมั่นคงส่งผล
อย่างยิ่งต่อการนำเสนอชุดความรู้ หรือข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคง การใช้ประโยชน์จากช่วงเวลาที่รัฐบาล
มีการเปิดกว้างรับฟังชุดความรู้ใหม่ๆ จึงเป็นเรื่องสำคัญ เช่น การขอรับการสนับสนุนในการผลิตหรือ
เสนอชุดความรู้ที่ดูเหมือนอ่อนไหวหรือกระทบต่อความมั่นคงในช่วงรัฐบาลหนึ่ง
- 4) งานวิจัยในยุคหลังมีกระบวนการและเครื่องมือใหม่ๆ ในการเก็บข้อมูล เช่น การเก็บข้อมูลการสูญเสีย
เชิงคุณภาพทำให้เห็นภาพสถานการณ์ชัดมากขึ้น ซึ่งในการประเมินความเป็นไปได้ของการจัดตั้ง

พิพิธภัณฑสถานศึกษา อาจพิจารณาข้อมูลในแง่การนำเสนอ เช่น ในที่สุดแล้ว ข้อมูลเหล่านี้ควรนำเสนอที่ กลุ่มเป้าหมายใด ในพื้นที่ไหนเป็นหลัก เช่น กับผู้คนนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

- 5) ฝ่ายความมั่นคงเป็นผู้เล่นสำคัญในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ชุดความรู้ด้านความมั่นคงมี พัฒนาการในทางบวก ดังจะเห็น ได้จากการมีมิติเรื่องสันติวิธีมากขึ้นในงานยุคหลัง และถึงแม้ว่า แนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาคือการปะทะกับระบบอำนาจนิยม แต่การประเมินความเป็นไปได้ในการ จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานควรมองของฝ่ายความมั่นคงด้วย เพื่อเห็นแนวโน้มการสนับสนุน การปฏิเสช และแนวโน้มการเข้ามามีอิทธิพลในการเสนอชุดความรู้หรือการดำเนินกิจกรรมของพิพิธภัณฑ
- 6) งานศึกษาจำนวนมากชี้ให้เห็นปัญหาเศรษฐกิจและความยากจนซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาหลักของพื้นที่ การ ประเมินความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑจึงควรมีความต้องการทางเศรษฐกิจของพื้นที่ด้วย
- 7) งานศึกษาจำนวนมากกล่าวถึงความคับแค้นและคับข้องใจของผู้คนในพื้นที่ และผลกระทบต่อผู้หญิง และเด็ก การประเมินความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑจึงควรมองข้อมูลเหล่านี้ในกระบวนการเก็บ ข้อมูล เช่น การออกแบบคำถาม การออกแบบกระบวนการวิจัย และการการดำเนินเก็บข้อมูลโดยอาศัย แนวคิดจิตวิทยา หรือการทำงานร่วมกับกลุ่มผู้หญิงในพื้นที่ในกระบวนการเก็บข้อมูล เป็นต้น
- 8) ชุดองค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนใต้ให้ภาพของประเด็นปัญหา และสถานการณ์ชัดเจนขึ้น ขณะ เดียวกับก็ให้ภาพ “ผู้เล่น” หรือ actor หรือผู้มีบทบาทในประเด็นต่างๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งการประเมินความ ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นตัวคัดกรองผู้เล่นว่าใคร หรือกลุ่มไหนคือ ผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียหลัก หรือผู้เกี่ยวข้องระดับต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถานศึกษา

บทที่ 3: อารมณ์และความรู้สึกของพื้นที่: ตำแหน่งแห่งที่ของพิพิธภัณฑสถานศึกษา

Dominique Moïsi เขียนไว้ในหนังสือ *The Geopolitics of Emotion: How Cultures of Fear, Humiliation, and Hope are Reshaping the World* ว่า “ความกลัวขัดขวางความหวัง ความหวังที่จะต่อสู้กับความรู้สึกด้อยค่า ความรู้สึกด้อยค่าที่จะนำไปสู่การกระทำที่ไร้เหตุผลอย่างที่สุดหรือนำไปสู่ความรุนแรง เราไม่อาจเข้าใจโลกที่เราอยู่ได้เลยหากปราศจากการพิจารณาอารมณ์ความรู้สึกที่มีส่วนกำหนดโลกที่เราพำนักพักอาศัยอยู่นี้” (Moïsi 2009)

งานศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนมากให้ข้อมูลพื้นที่โดยสมบูรณ์ ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ผู้คน วัฒนธรรมและความเชื่อ เศรษฐกิจและมิติอื่นๆ การศึกษาพื้นที่ในที่นี้จึงเลือกให้ความสำคัญกับการทำแผนที่อารมณ์ความรู้สึกผ่านมุมมองของชุมชนต่อความเป็นไปในพื้นที่ สิ่งที่คุณเผชิญในชีวิตประจำวันที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แม้ว่า ข้อเสนอหนึ่งของการกระบวนการสันติภาพคือ การใช้ข้อมูลความรู้มิใช่อารมณ์ความรู้สึกเป็นฐานในการแก้ปัญหา (ศูนย์เสี้ยววงศานการณภาคใต้, 2560) แต่การศึกษานี้เห็นว่า อารมณ์และความรู้สึกสามารถส่งผลและกำหนดค่าที่และปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ วิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้คนจึงสามารถสะท้อนและกำหนดความต้องการ ตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาในพิพิธภัณฑสถาน และสะท้อนถึงบทบาทและสถานะของพิพิธภัณฑสถานศึกษาที่พวกเขาต้องการ

หมู่บ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่ศึกษาซ่อนตัวอยู่ในดงไม้ลึกเข้าไปจากถนนใหญ่ บ้านเรือนอยู่ใต้ร่มเงาของแมกไม้ สวนผลไม้หรือสวนยาง แม่น้ำสายเล็กๆ ที่ทหารนำปลาต่างถิ่นมาปล่อยไหลเลียบหมู่บ้าน เรือไม้หลังคากระเบื้องดินเผาหลายหลังถูกทิ้งร้างในดงหญ้า ลายฉลุอันประณีตที่ชายคาและกรอบหน้าต่างมีเรื่องราวของความรุ่มเย็นในครั้งหนึ่ง ไม่ค่อยมีคนหนุ่มในหมู่บ้าน เมื่อช่วงบ่ายมาถึง ถนนสี่เท้าที่เงียบเชียบเริ่มคึกคักตามช่วงเวลาเลิกเรียน ผู้คนมีความหวังจะอยู่ให้ได้แม้ในสถานการณ์ไม่แน่นอน

จากการสังเกตชีวิตประจำวัน บันทึกของผู้ร่วมโครงการ บทสนทนาทั่วไปและการสัมภาษณ์ผ่านการสนทนากลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึก การอธิบายความรู้สึกต่อคำบางคำ มุมมองของชุมชนต่อชีวิตในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สะท้อนความรู้สึกหลากหลาย เมื่อทำความเข้าใจอารมณ์ของพื้นที่ผ่านแผนที่อารมณ์ความรู้สึก จะเห็นเส้นทางความเป็นมาและอารมณ์หลากหลายทับซ้อนอยู่ในนั้น ซึ่งการศึกษานี้แบ่งความรู้สึกออกเป็นสี่กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ความคลุมเครือ ความคับข้องใจ ความกลัวและความหวัง

3.1 แผนที่อารมณ์ความรู้สึก

การร่างแผนที่อารมณ์ความรู้สึกเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจว่า ภายในช่วงเวลาสิบห้าปีที่ผ่านมา ผู้คนธรรมดาสามัญในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาเผชิญอะไรบ้าง เพื่อที่จะทำความเข้าใจต่อไปว่า พวกเขาทำที่ ทศคติและอารมณ์ความรู้สึกต่อเหตุการณ์เหล่านั้นอย่างไร

จากฐานข้อมูลของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch Database) ตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 จนถึงเดือนมีนาคม 256 มีเหตุการณ์ 20,588 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต 7,123 ราย และได้รับบาดเจ็บ 13,308 คน คำว่า “เหตุการณ์” อาจไม่ทำให้ผู้คนนอกพื้นที่จินตนาการได้มากนักถึงระดับความไม่ปกติสุขและอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่ หากเมื่อให้รายละเอียดว่าเหตุการณ์นั้นมีอะไรบ้าง จากถ้อยคำ “พบศพ การก่อวินาศกรรม ยิงระเบิด โจมตี/ปะทะ ปิดล้อมตรวจค้น วางเพลิง ฆ่าด้วยวิธีการทารุณกรรม ทำร้ายร่างกาย การก่อวินาศกรรม ที่ไม่มีความรุนแรง” เป็นต้น จะสามารถจินตนาการได้ถึงความกลัว ความวิตกกังวล ความไม่เชื่อมั่นและความหมดหวัง ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ทาง Deep South Watch แยกออกเป็นกรณีแบ่งแยกดินแดน อาชญากรรม ยาเสพติดและไม่ชัดเจนว่าเป็นเหตุการณ์อะไร³⁰

ด้วยแรงกระเพื่อมของ “เหตุการณ์” พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแบ่งได้ตามการบังคับใช้กฎหมายพิเศษสามฉบับ ขณะที่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้กฎอัยการศึก พ.ศ. 2547 และพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มีเพียงเก้าอำเภอที่ใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2551 ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพาและอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี อำเภอเบตง อำเภอสุไหง-โกลก อำเภอสุคีรีและอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พิจารณาว่ามีสถานการณ์ความรุนแรงน้อยกว่า

ภายใต้กฎหมายพิเศษเหล่านี้และเมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์รุนแรงอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ไม่ได้สงบลง เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ถูกควบคุมตัวด้วยคดีความมั่นคงนับหมื่นคน รวมถึงการนโยบายและปฏิบัติการของฝ่ายความมั่นคงที่สะท้อนถึงความไม่ไว้วางใจ การละเมิดสิทธิมนุษยชนและการล้อเลียนวัฒนธรรมลายนวลพื้นผิ

³⁰ ฐานข้อมูลของศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch Database) ให้ข้อมูลเหตุการณ์รุนแรงเป็นรายเดือน ซึ่งทุกเดือนมีการสรุปยอดเหตุการณ์รุนแรงซึ่งสะสมมาตั้งแต่เดือนมกราคม 2547

3.1.1 ความคลุมเครือ

ความรู้สึกภายใต้ความคลุมเครือมีทั้งความไม่แน่นอน ความไม่มีนงสงสัย ความไม่แน่ใจ ความไม่มั่นใจ หลายครั้งที่ความรู้สึกเหล่านี้นำไปสู่การขาดความไว้วางใจ ความรู้สึกด้อยค่าและความคับข้องใจที่มาจาก การไม่ได้รับแจ้งข้อเท็จจริง การไม่ได้รับข้อมูลที่เพียงพอ เช่น กรณีสมาชิกในครอบครัวหรือชุมชนถูกควบคุมตัว ถูกจับกุม หรือภายใต้ความไม่แน่ใจ บางกรณีกลายเป็นการเพิกเฉยหรือไม่เห็นความสำคัญ เช่น ความไม่แน่ใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ส่งผลให้เยาวชนบางส่วนต้องการเรียนรู้ประวัติศาสตร์หลายฉบับมากขึ้น ขณะที่เยาวชนบางกลุ่มไม่ต้องการยึดโยงตัวเองกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ พวกเขาให้คุณค่ากับชีวิตในปัจจุบันและอนาคตมากกว่า

สันติภาพ

คำว่า “สันติภาพ” ในการรับรู้ของชุมชนคือคำที่รู้สึกห่างไกล คำนี้ไม่ได้ถูกใช้ในบทสนทนาในชีวิตประจำวัน ชุมชนอธิบายถึงความคาดหวังของตัวเองต่อชีวิตในอนาคตด้วยถ้อยคำอื่น ขณะเดียวกัน ด้วยความเป็นไปในพื้นที่ คำนี้ ในหลายกรณีเป็นเหมือนถ้อยคำเสแสร้ง เป็นคำปลอบใจที่ไม่จริงใจ

“ก็พูดกันมานานนะ สันติภาพอย่างโน้น สันติภาพอย่างนี้ มีตอนนั้น นกสันติภาพด้วย ตอนนี้มีสันติสุข ก็ไม่เห็นเปลี่ยนอะไรได้” (ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 52 ปี พื้นที่ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

“แต่คนก็ชินกับคำนี้ เพราะว่าแหล่งทุนมากมายใช้คำนี้ แต่ในความคิดคนอื่น ในความคิดก็อีกเรื่อง” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จ.ปัตตานี)

ในภาษามลายูกลาง สันติภาพ คือ “อามานดามัย” ส่วนในภาษามลายูถิ่น ใช้คำว่า “อามเดอแม เกอเวลามะแด” ซึ่งทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่อธิบายถึงสันติภาพด้วยการให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพ โดยเยาวชนนิยามว่า

“การเดินทางไปไหนมาไหนได้อิสระเสรี การใช้ชีวิต การแสดงออกทางการเมือง การกระทำ ความคิด การเผยแพร่ ประกอบศาสนกิจ ทำกิจกรรมทางศาสนา การไม่ถูกเพ่งเล็งว่าเป็นผู้ก่อการร้ายหรือกลุ่มเสี่ยงที่จะก่อความไม่สงบในพื้นที่ มีสิทธิ์ที่จะพูดคุยเรื่องประวัติศาสตร์และความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของปัตตานี ของตนเอง ทั้งเรื่องของชุมชน หมู่บ้าน ตระกูล” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนชาย พื้นที่ ต.ท่ากำชำ อ.หนองจิก จ.ปัตตานี)

ส่วนผู้ใหญ่อธิบายถึง

“ความปลอดภัย ความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากร อาหารการกิน มีอิสระเสรีภาพในการทำงาน ทำมาหากิน การใช้ชีวิต การเผยแพร่ ประกอบศาสนกิจ ทำกิจกรรมทางศาสนา” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง พื้นที่ ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

ส่วนในชุมชนพุทธ คำว่าสันติภาพเกี่ยวข้องการใช้ชีวิตอย่างสงบสุข โดยเขาวชนนิยามว่า

“การไม่ต้องหวาดกลัว การได้ไปไหนมาไหน เป็นเพื่อนกับทุกคน อยู่ในพื้นที่ที่ได้โดยไม่หวาดกลัวว่าจะถูกทำร้ายหรือถูกมองว่า เป็นคนพวกเดียวกับทหาร” (สนทนากลุ่มย่อยเขาวชนหญิง ต.รูสะมิแล อ. เมือง จ.ปัตตานี)

ส่วนผู้ใหญ่เชื่อมโยงคำว่า สันติภาพกับความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้า

“มีชีวิตสุข สงบ ร่มเย็น ไม่ต้องกลัวอะไร มีอาชีพ มีการมีงาน มีสุขภาพดี ลูกหลานมีงานทำ อยู่ดีกินดี พื้นที่มีการพัฒนาดีกว่านี้” (สนทนากลุ่มย่อยชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ต.ตากใบ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส)

ประวัติศาสตร์ของพื้นที่

แม้อาณาบริเวณของจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประวัติศาสตร์พื้นที่ แต่ชุมชนบางส่วนไม่สะท้อนถึงความรู้สึกถึงความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์กับตัวเอง การอ้างประวัติศาสตร์ในกรณีต่างๆ และจากกลุ่มหรือภาคส่วนต่างๆ ยิ่งทำให้ชุมชนเห็นถึงความเป็นการเมืองในประวัติศาสตร์

“แต่ความสงสัยในประวัติศาสตร์ เพราะที่นี้มันเป็นเรื่องมุขปาฐะ คนสืบคนก็เล่าต่างกัน เราเชื่อเพราะว่าเป็นพวกเดียวกัน แต่ถึงมีลายลักษณ์ เรายังต้องขังใจ ตกลงมันใช่หรือไม่ใช่ หากเป็นนักปัญญาชน เขาแยกแยะได้ แต่ชาวบ้าน เขาก็อาจจะไม่แยกแยะ เรื่องราวผ่านมาไม่รู้กี่ปี มันยากที่จะเชื่อว่าอันไหนจริง อันไหนไม่จริง” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

ในมุมมองของคนหนุ่มสาวทั้งชุมชนพุทธและมุสลิม ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับดินแดนเป็นเรื่องราวพวราเลือน เป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้น เป็นเรื่องเล่าหรือข้อเท็จจริงที่ไกลออกไปจากยุคสมัยของพวกเขา เป็นสิ่งที่พวกเขาไม่แน่ใจ

“เราจะรู้ได้อย่างไรว่าเกิดขึ้นจริง ก็เราไม่เห็น ปู่ย่าตายายเราก็ไม่เห็น” และมองเห็นถึง
ซ่อนเร้น “คนที่เขียน [ประวัติศาสตร์] ก็ต้องการอะไรสักอย่าง” (สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษา
จากจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรุงเทพฯ)

พวกเขามีคำถามกับ “สยาม” ขณะเดียวกันก็ตั้งคำถามถึงผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองในพื้นที่เช่นกัน

“แต่ละคนก็มีเวอร์ชันต่างกัน อาจจะเป็นผู้มีอำนาจ ผู้แพ้ ผู้ชนะ” (สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษา
จากจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรุงเทพฯ)

ขณะเดียวกันผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือชาวบ้านทั่วไปไม่ต้องการพูดความขัดแย้งหรือเรื่องราว
ถูกผิดในประวัติศาสตร์

“อะไรที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งไม่น่าจะพูดถึง แม้ขัดแย้งกันทางความคิดก็ไม่เอา เพราะนี่ก็
เหนื่อยเต็มทีแล้ว” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ต้นหลึงลิ
มอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการหวนกลับไปรื้อฟื้นหรืออภิปรายถึงความชอบธรรม ความถูกต้องในอดีตนั้น
ประวัติศาสตร์ที่น่าจะมีพื้นที่ปลอดภัยที่สุดคือ

“ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น เรื่องของผู้นำศาสนาที่พัฒนาพื้นที่” (ผู้นำศาสนา
อิสลามที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 56 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

อย่างไรก็ตาม โดยเฉพาะเยาวชนคาดหวังถึงการนำเสนอและถกเถียงถึงประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ใน
พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้

“อยากให้ขยายออกมาจากในวงน้ำชา รู้สึกว่ายาวไกลมาก” (สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษาจาก
จังหวัดชายแดนภาคใต้ กรุงเทพฯ)

แต่เยาวชนบางรายเห็นว่า

“ผมคิดว่า เราให้ความสำคัญกับสิ่งที่เราไม่รู้ว่าจะจริงไม่จริงมากเกินไป ประวัติศาสตร์ใน
ปัจจุบันสำคัญกว่า เรื่องเกิดสดๆ ร้อนๆ เราไม่รู้ แบบนี้ส่งผลต่อชีวิตเรามาก อนาคตเรา
อาจจะไม่ปลอดภัยหรือเป็นรายต่อไปก็ได้” (เยาวชนชาย อายุประมาณ 23 ปี ต.บาโจยซิแง
อ.ยะหา)

เยาวชนมีความ “กระหาย” ที่จะเรียนรู้ประวัติศาสตร์มากกว่าผู้ใหญ่ สำหรับพวกเขาหลายคน การมีโอกาสได้เห็นประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ถือเป็นโอกาสการเรียนรู้เหตุผลของการเขียนประวัติศาสตร์มากกว่าเพื่อเปรียบเทียบว่าประวัติศาสตร์ฉบับไหนถูกหรือผิด พวกเขาบอกว่า สิ่งที่เป็นปัญหาคือ การยึดถือประวัติศาสตร์ฉบับใดฉบับหนึ่งหรือประวัติศาสตร์ฉบับที่จะ “ตอบโจทช์” ผู้คนแต่ละกลุ่มเป็นหลัก

“หากตอบ โจทช์ชาวบ้าน ก็ขัดแย้งกับรัฐ พอขัดแย้ง ปัญหาก็เกิด” (สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรุงเทพฯ)

ส่วนความกังวลของผู้สูงวัยกว่า คือ การอ่านประวัติศาสตร์ของ “อีกฝ่าย” ด้วยความกลัวแล้วนำไปสู่การออกกฎระเบียบเพื่อควบคุม ทั้งนี้ คนทั้งสองกลุ่มมีความกังวลแบบเดียวกันเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่

“รัฐมองว่า คนที่ศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานีหรือคนสนใจจะเป็นคนทั้งปลุกระดมและถูกปลุกระดม” (ผู้นำศาสนาอิสลาม อายุประมาณ 70 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

ขณะเดียวกัน

“อีกฝ่ายมองว่า หากสนใจประวัติศาสตร์ฉบับของรัฐก็เป็นการเข้าข้างคนไทย” (เยาวชนชาย อายุประมาณ 25 ปี ต.กะบัง อ.กะบัง จ.ยะลา)

ช่วงเวลามีความหมายต่อชุมชนในการเชื่อมโยงเหตุการณ์กับตัวตนของพวกเขา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผู้คนในพื้นที่ยังมีชีวิต เช่น เหตุการณ์คูดงญอในเดือนเมษายน ปี 2491 การสูญหายของหะยีสุหลงในเดือนสิงหาคม ปี 2497 เหตุการณ์สะพานกอดอและการชุมนุมใหญ่ที่หน้ามัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานีในปี 2518 และเรื่อยมาจนถึงเหตุการณ์มัสยิดกรือเซะและตากใบในปี 2547 ถือเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องที่พวกเขาคาดหวังให้รัฐดำเนินการเพื่อความปรองดองมากกว่านี้ และสื่อสารถึงข้อเท็จจริงทั้งกับผู้คนในพื้นที่และนอกพื้นที่

โดยรวมแล้ว ชุมชนมองว่า ประวัติศาสตร์ไม่ได้ส่งผลเท่าไรนักต่อวิถีชีวิตของพวกเขา

“มันส่งผลให้เราอย่างไร ก็ไม่” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหลงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ชุมชนรับรู้ถึงชุดประวัติศาสตร์ที่ต่างกันว่า

“ก็ฟัง ไม่ได้เอาไปใช้ มันไม่ได้โดยตรง” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหลงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ขณะเดียวกัน ชุมชนตระหนักถึงความกลัวประวัติศาสตร์พื้นที่ โดยเฉพาะในชุมชนชาวพุทธและเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งสะท้อนอยู่ในนโยบายหรือการดำเนินการ

“พวกชนชั้นปัญญาชน พอเขาเสพข้อมูลเหล่านั้นตั้งแต่เด็กๆ และเมื่อมีการศึกษามีอำนาจในสังคม มันก็ส่งผลต่อการคิดต่อนโยบาย และส่งผลต่อชาวบ้าน เช่น หากเขามีพื้นที่ในวงวิชาการ เขาอาจออกกฎ ออกนโยบายว่าเด็กมุสลิมห้ามใส่ผ้าคลุม” (เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบล ต.ศาลาใหม่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส)

ข้อเท็จจริง

ความคลุมเครือนำไปสู่ความคับข้องใจและไม่สามารถจะไว้วางใจ ไม่ว่าจะป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ฝ่ายผู้คิดต่าง ภาคประชาสังคมหรือสื่อมวลชน

“อย่างชาวบ้านอย่างเรา ไม่รู้อะไรสักอย่าง ที่รู้มาก็ไม่รู้จริงหรือไม่จริง คนที่รู้ก็ไม่ได้รู้ทั้งหมด” (สนทนากลุ่มย่อย กลุ่มผู้หญิง ต.ป่าใหม่ อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

ชุมชนเห็นว่า ความรุนแรงหลายเหตุการณ์ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมาถึงปัจจุบันยังมีความคลุมเครือ มีคนหลายฝ่ายเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่มีการ “ชำระความจริง”

“เราไม่รู้ใครเป็นใคร กลุ่มไหน คนที่โดนไม่สามารถดำเนินคดีได้ เพราะไม่รู้ว่าเป็นใคร เราต้องเงียบ บางทีเขาอาจจะอยู่ใกล้ตัวเราก็ได้” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

พวกเขากังวลในการแสดงความเห็นในที่สาธารณะและมีคำถามต่อการนำเสนอเรื่องเหล่านี้ในพื้นที่สาธารณะ เช่น เหตุการณ์มัสยิดกรือเซะและตากใบในปี 2547 เหตุการณ์ในหมู่บ้านตันหยงลิมอ ปี 2548 เหตุการณ์ในหมู่บ้านกูจิงลือปะ ปี 2549 เป็นต้น

“ที่พูดไม่ได้คือตากใบ พูดไม่ได้ เขาห้ามๆ กันมา เดี่ยวจะเกิดขึ้นอีก เหตุการณ์ก็เลยยังอยู่ในใจ” “เพราะเหตุนี้ทำให้พวกเราไม่ค่อยไว้วางใจพวกข้าราชการสักเท่าไร เขาทำตัวให้เราไม่ไว้วางใจ ไม่อยากยุ่งยาก เห็นแก่ตัวเราเอง” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

การพูดคุยสันติสุข

การไม่ได้ถูกนับรวม การขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการพูดคุยสันติสุขของชุมชนนำมาสู่ความคลุมเครือและกังวลใจ พวกเขากังวลว่า

“เขาคงอะไรกัน เราก็ไม่รู้ แต่เราคือคนที่โดนเต็มๆ” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

ชุมชนคาดหวังถึงการทำการสำรวจหรือการออกเสียง ประเด็นบนโต๊ะพูดคุย เพื่อให้เสียงของเขาถูกนับรวมไปด้วย

3.1.2 ความคับข้องใจ

แวดล้อมความคับข้องใจคือ ความเบื่อหน่าย ความโกรธ ไม่พอใจ จนถึงขั้นเกลียดชัง พวกเขาหลายคนรู้สึกถึงความไร้อำนาจของตัวเองในการจะส่งเสียงของตัวเอง หรือต่อต้านสิ่งที่พวกเขาไม่เห็นด้วย ในแทบทุกกรณีความคับข้องใจ คือ การบ่นว่า การพูดจาถล้นหลัง หรือมีการตอบโต้ที่พอทำได้ เช่น การหลีกเลี่ยงที่จะเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาของภาครัฐ การฝึกอาชีพเยาวชน อย่างไรก็ตาม ความคับข้องใจของชาวพุทธแตกต่างในแง่ที่ว่า พวกเขายินดีเข้าร่วมกิจกรรมกับภาครัฐมากกว่า โดยพิจารณาว่าเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้ดูแลความปลอดภัย พวกเขาเป็นกังวลและรู้สึกโกรธแค้นกับกลุ่มผู้เห็นต่างเป็นกรณีพิเศษ

นโยบาย

ชุมชนมุสลิมตระหนักว่า พวกเขา “แตกต่าง” และถูกมองว่า “แตกต่าง” จากส่วนกลางและพื้นที่ส่วนใหญ่ในประเทศ พวกเขาพูดถึงรากของความหวาดระแวงนี้ว่า

“มันเหมือนเป็นตัวแทนที่มีความต่าง มีทั้งเรื่องความเชื่อ มีทั้งเรื่องชาติพันธุ์ วิถีประเพณีที่มันต่าง ที่มันเหมือนอีกโลกหนึ่ง โลกอื่น ภูมิภาคอื่น การเชื่อมต่อกันยาก ประวัติศาสตร์มันคนละชุด เพราะฉะนั้นสิ่งที่เขาคิดมันเป็นความกลัวมากกว่า กลัวว่าเขาจะไม่สามารถควบคุมได้” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จ.ปัตตานี)

สำหรับพวกเขา นโยบายที่มีเหตุผลด้านความมั่นคงของส่วนกลาง ไม่ได้นำมาสู่ความสงบเรียบร้อย แต่กลับเป็นรากเหง้าของปัญหาที่แตกสาขาเป็นปัญหาอื่นๆ สืบเนื่องจนปัจจุบัน

“ความสัมพันธ์เริ่มวิกฤติตอนที่มีการเข้ามา ซีแฮ หมายถึง กลุ่มที่มาที่เป็นข้าราชการ มีอำนาจอยู่ในมือ คนเหล่านี้ไม่สนใจที่จะศึกษาสังคม วัฒนธรรม ซึ่งทางส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ไม่เห็นปัญหาจริงๆ เพราะว่าเห็นปัญหาผ่านปากที่สอง ซึ่งผ่านข้าราชการในพื้นที่” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

นโยบายการจัดการทรัพยากรเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สร้างความคับข้องใจให้ผู้คนในพื้นที่

“เช่น การพาคนกลับบ้าน สมัยคอมมิวนิสต์มาลาชา และได้ที่ดินยี่สิบไร่ เป็นนิคมก้อนแรก คนในพื้นที่คิดว่าไม่ยุติธรรม รัฐมองที่ดิน ดูจากความลาดชัน และก็มีมองป่าว่าไม่มีคนอยู่ก็น่าจะจัดสรรได้ แต่จริงๆ ก็มีคนอยู่ เช่น คนป่า หรือว่าคนที่ไปจับจองไปทำกิน แต่มีการกินที่ดินเพราะว่ามีการเวนคืน เอาไปให้คนนอกในนามของนิคมสร้างตนเอง” รวมทั้ง “เขื่อนรัฐก็เวนคืน คนแถวนั้นไม่ได้รับความเป็นธรรม ทำไม เมื่อเก็บข้อมูลเป็นเรื่อยๆ เห็นภาพถ่ายเก่า คือ หมู่บ้านอุดมสมบูรณ์ ปลูกอะไรก็ขึ้นหมด พอรัฐชดเชยก็เอาที่เขาไปให้เขามันไม่เหมือนเดิม คนต้องทำงานทุกวัน เขาไม่ได้รับความเป็นธรรม” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

นโยบายจำนวนมากของรัฐเป็นความขมขื่นของผู้คนในพื้นที่ ในหลายกรณีพวกเขารู้สึกถูกเลือกปฏิบัติ ถูกรูดล้าความเป็นส่วนตัวและถูกตีตราว่าเป็น “ผู้ร้าย” หรือ “ผู้ต้องสงสัย” เช่น การลงทะเบียนชิมโทรศัพท์มือถือ การตรวจดีเอ็นเอ

“มันเกินไปนะ เหมือนเขาสงสัยว่าเราไปทำอะไรไม่ดีมา โทษเราไว้ก่อน” (เยาวชนชาย อายุประมาณ 17 ปี ต.ตะโลการโปร์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี)

“นี่น่ากลัวมากนะ ตรวจดีเอ็นเอ ดีไม่ดี เขาเอาไปใช้หาว่าเราเป็นผู้ก่อความไม่สงบอีก” (เยาวชนชาย อายุประมาณ 21 ปี ต.ตะโลการโปร์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี)

จนถึงปัจจุบัน ชุมชนยังคงมองว่านโยบายของฝ่ายความมั่นคงไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด วิธีคิดแบบรัฐคือซึ่งสะท้อนผ่านปากคำว่าของนักวิชาการว่า

“ถ้าหลัง ยึดติดกับรูปแบบเก่า ยังแก้ปัญหาแบบคอมมิวนิสต์” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

ซึ่งยิ่งสร้างความไม่แน่นอนและข้อจำกัดให้ผู้คนในพื้นที่

“เหมือนอยู่ในเขาคาย ระหว่างคอมมิวนิสต์กับรัฐ คือ ว่าหากไม่ใช่พวกเราก็คือพวกเขา” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

ซึ่งในหลายกรณีที่ผู้คนไม่สามารถอธิบายความคับข้องใจได้ด้วยกรอบด้านกฎหมายหรือสิทธิมนุษยชน ทั้งด้วยข้อจำกัดด้านข้อมูล ความรู้และความสามารถทางภาษา

เจ้าหน้าที่รัฐ

นโยบายการลงโทษข้าราชการส่งผลอย่างยิ่งความไว้วางใจต่อรัฐทั้งชุมชนพุทธและมุสลิม รัฐไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้

“เราอยู่ในเขตชายแดน อันไหนเหลือๆ เอามาทั้งที่นี่ มันมีทั้งคนดีและคนไม่ดี” (แม่ค้าชาวมุสลิม อายุประมาณ 40 ปี ต.รัฐสมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี)

พวกเขาไม่ได้ศรัทธาเจ้าหน้าที่รัฐนัก ความห่างไกลจากศูนย์กลาง ทำให้ชุมชนรู้สึกว่ เจ้าหน้าที่รัฐไม่มีอำนาจพอที่จะปฏิเสธหรือวิพากษ์นโยบายจากส่วนกลาง

“ตลาดที่นี่มีชื่อว่าตลาดนัดประชารัฐผู้ใหญ่บ้านเป็นคนจัดตั้งขึ้นมา แม่ค้ามาขายของกันเยอะมากส่วนใหญ่เป็นของกิน ตั้งแต่มีตลาดนัดประชารัฐทุกวันพุธในหมู่บ้าน รถขายปลาในหมู่บ้านก็ต้องหยุดขายเพราะชาวบ้านรอซื้อปลาจากตลาด” (แม่บ้านชาวมุสลิม ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

ขณะเดียวกัน ชุมชนทั้งพุทธและมุสลิมมองว่า เจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงกลับเป็นปัญหาเสียเองที่ทำให้ความรุนแรงในพื้นที่ยืดเยื้อยาวนาน

“จัดการไม่ได้ขาดเสียที มันก็เป็นอย่างนี้” หรือ “จะสงบได้อย่างไร หากสงบถึงบ่ไม่มา” (พ่อค้าชาวพุทธ ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส)

โครงการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรงยิ่งขยายช่องว่างระหว่างรัฐผู้ทำหน้าที่เยียวยากับผู้ได้รับการเยียวยาจากเหตุการณ์รุนแรง เช่น ครอบครัวของผู้เสียชีวิตกรณีตากใบ ชาวบ้านมองว่า เจ้าหน้าที่รัฐไม่มีความจริงจังในการเยียวยาและไม่เข้าใจสถานการณ์อย่างแท้จริง พวกเขาารู้สึกว่าถูกปฏิบัติในฐานะ

“คนที่ซื้อได้ด้วยเงิน” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

โดยพิจารณาจากถ้อยคำของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการจ่ายเงินเยียวยา เช่น

“ได้เงิน ไปตั้งเยอะก็สบายใจแล้วซี” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

“ได้เงินแล้วไม่ต้องเรียกร้องแล้วนะ” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

“ได้เงินแล้ว ก็ลืมได้แล้ว” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

การขาดความความระมัดระวังของเจ้าหน้าที่ระหว่างการสื่อสารหรือการปฏิบัติงานกับชุมชนเป็นประเด็นที่ชุมชนพูดถึงบ่อยครั้ง หลายประเด็นเป็นประเด็น “กินใจ” ยาวนาน

“หลังจากที่เราไปขึ้นศาล เคยทะเลาะกับเจ้าหน้าที่เรื่องนี้ด้วย เพราะเจ้าหน้าที่บอกสาเหตุการตายว่าตายเพราะเขาขาดสารอาหาร ขาดสารอาหารแล้วทำไมร่างกายถึงเป็นรูขนาดนั้น เขาถามว่าแม่รู้สึกอย่างไรบ้างที่ลูกชายตัวเองตาย ก็รู้สึก โกรธมากตอนนั้น หมดความอดทนเลยชี้หน้าถามกลับไปว่า หากลูกคุณตายบ้างแล้วคุณรู้สึกอย่างไรล่ะ” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

กฎหมายพิเศษ

ในแง่หนึ่ง กฎหมายนำมาซึ่งความคุ้มครองและเป็นหลักประกันความยุติธรรม แต่ในพื้นที่ กฎหมายพิเศษสามฉบับที่บังคับใช้ยาวนานกลับนำมาซึ่งระยะห่างและรอยร้าวระหว่างภาครัฐ โดยเฉพาะฝ่ายความมั่นคงกับชุมชน ชุมชนมองว่า กฎอัยการศึก พ.ศ. 2547 พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 และพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2551 ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ “มากเกินไป” ซึ่งในการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นร้ายแรง เช่น การซ้อมทรมาน หรือการทำให้เสียชีวิตนั้น ไม่มีการนำผู้กระทำผิดมาดำเนินคดีและลงโทษอย่างจริงจัง

“ใครบ้างถูกลงโทษ ตายกันเกือบร้อยอย่างที่ตากใบก็ไม่มี ทำได้แค่ให้เงินเยียวยา แต่มันชดเชยได้หรือกับชีวิตที่เสียไป” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

“หากเลือกได้ ก็จะไม่อยากได้หรือได้เงินเจ็ดล้าน อยากให้ลูกมีชีวิตอยู่มากกว่า” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

การมีกฎหมายพิเศษสามฉบับนี้ ชุมชน โดยเฉพาะมุสลิมมองว่า พวกเขารู้สึกตัวเหมือนเป็น “นักโทษในบ้านตัวเอง” ที่ถูกควบคุมและจับตามองตลอดเวลา

“ไปไหนก็เจอแต่ด่าน ถูกตรวจถูกค้นไม่รู้จักครั้ง เหมือนสงสัยไว้ก่อนว่าเราไปทำผิดอะไรมา” (เยาวชนชายมุสลิม อายุประมาณ 23 ปี ต.มายอ อ.มายอ จ.ปัตตานี)

“มีบางช่วง เดี่ยวปิดล้อม เดี่ยวเข้าตรวจค้นที่โน่นที่นี้ ไม่เจออะไร แต่จิตใจเราเสียหายไป แล้ว” (เยาวชนหญิงมุสลิม อายุประมาณ 22 ปี ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ชีวิตประจำวัน

“เก้าโมงเช้าของทุกวันพุธ ฉันจะต้องออกไปตลาดเพื่อไปหาวัตถุดิบทำสลัด โรลมาวางขาย ฉันออกไปซื้อวัตถุดิบคนเดียวกับมอเตอร์ไซค์ ทุกครั้งที่ฉันต้องออกเดินทางไปในเมืองมัน ต้องผ่านด่านสกัดหลายด่าน”

ในบันทึกสี่วัน จำนวนสี่หน้าของคารา (ชื่อสมมุติ) เยาวชนอายุ 23 ปีที่กำลังหางานประจำทำและใช้เวลาว่างทำสลัดโรลขาย มีคำว่า “ด่าน” ปรากฏอยู่สี่คำ และมีคำว่า “ทหาร” ปรากฏอยู่ถึง 14 แห่ง เช่นเดียวกับบันทึกประจำวันของผู้ให้ข้อมูลอีก 24 คน สถานที่และผู้คนที่ปรากฏซ้ำๆ นี้

“เป็นภาพที่ฉันและคนบ้านฉันเห็นจนชินตาไปแล้ว”

“ฉันจำได้ดีทหารชุดแรกที่เข้ามาตั้งค่ายในหมู่บ้านฉันตอนนั้นฉันเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ยังเด็กอยู่มากแต่พอจะรู้เรื่องบ้างแล้ว ช่วงที่ทหารเข้ามาอยู่ในช่วงแรกนั้นหญิงสาววัยรุ่นในหมู่บ้านหลายคนต่างตื่นเต้นและพบรักกับทหารชุดนี้เยอะมาก ทหารบางคนต้องรับเข้าอิสลามเพราะต้องแต่งงานกับสาวมุสลิมทั้งๆที่ตัวเองก็มีเมียอยู่แล้ว ตอนนั้นมันกลายเป็นปัญหาใหญ่หลวงสำหรับชาวบ้านมาก”

ภูมิทัศน์ของพื้นที่ที่มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ด่าน อาวุธยุทโธปกรณ์ การก่อเหตุของฝ่ายขบวนการ และปฏิบัติการทางทหาร รวมทั้งความรุนแรงอื่นๆ ต่อเนื่องตลอดช่วงสิบห้าปีที่ผ่านมาย้ำเตือนผู้คนในพื้นที่ซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึงความไม่ธรรมดา ยังไม่ปกติ ยังไม่สงบ อีกทั้งตอกย้ำถึงความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจ เหล่านี้ล้วนสะท้อนอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การผ่านด่านตรวจ

“หากเป็นข้าราชการก็จะได้รับความเคารพ ปฏิบัติด้วยดี หน้าตาเป็นคนไทย จินๆ หน่อยก็ไม่เป็นไร หน้าอย่างผมมีหนวดมีเคราถูกปฏิบัติเหมือนพลเมืองชั้นสาม” (ช่างรับเหมา ก่อสร้างมุสลิม อายุประมาณ 54 ปี ต.กะบัง อ.กะบัง จ.ยะลา)

และ

“แต่ก่อน ไม่ระแวง ไปไหนมาไหนไม่ต้องระแวง ไปตลาด จับจ่าย ก็สบายใจ ไม่ต้องระวัง หน้าระวังหลัง ตอนนี้ เห็นถึงขะก็อยากวิ่งหนี เห็นคนเยอะๆ ก็กลัว เห็นรถเยอะๆ ก็เสียว

เห็นทหารก็กลัว อยากจะหลีก แต่ทำไม่ได้” (ผู้หญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 52 ปี ต.ละหาร อ.เชียง จ.นราธิวาส)

ซึ่ง “สิ่งเล็กๆน้อยๆ นำสู่คำพูดที่ว่า เราไม่ได้รับความเป็นธรรม”

ผู้คน

ขณะที่เด็กและเยาวชนช่วงอายุ 15-25 ปีในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยากจะจินตนาการถึงช่วงเวลาที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ความมั่นคงอยู่ในพื้นที่ ผู้คนอีกสองรุ่นขึ้นไปยังพอจดจำช่วงเวลาที่เรียกได้ว่า “สงบ”

“ในสังคมเดิมหลายสิบปี ศาสนาไม่เป็นปัญหาใดๆ คือที่นี้เดิม พุทธ มุสลิม อยู่กันนานมาก คนจีนอยู่กลมกลืนกับมุสลิม” (พ่อค้าชาวพุทธ อายุประมาณ 43 ปี ต.เจ๊ะเห อ.ตากใบ จ.นราธิวาส)

“คนรุ่นก่อน รุ่นปู่ตายเขาไม่ได้คิดว่าในเชิงว่ามีความแตกต่าง แม้แต่ชื่อเอง คนจีน หรือคนพุทธ เขายังตั้งชื่อแบบมลายู เมาะแด แปลว่า นางคำหรือจะแปลว่าเงาก็ได้ หรือว่า บุงอ ที่แปลว่า บุงงา ซึ่งส่วนใหญ่มีชื่อแบบนี้ หากว่ามีงานในวัด มีงานแต่ง คนมุสลิม ไปหาพี่น้องหาไม้ และมีครัวสำหรับคนมุสลิม งานในมัสยิด คนพุทธก็ให้ข้าวสาร ให้อาหารที่มุสลิมกินได้” (นักวิชาการวัฒนธรรมและชุมชน จ.ปัตตานี)

“การทำธุรกิจร้านกาแฟเป็นของคนจีนไม่ใช่วัฒนธรรมมลายู ก็อย่างในตลาด พื้นที่ที่เขาเช่าร้าน หน้าร้านก็มีตั้งโต๊ะขายข้าวยา เขารู้กันดีที่ไหนจะต้องได้หรือไม่ได้ หรือการจ้างลูกจ้างผู้หญิงมุสลิม นายจ้างก็ไม่ให้ไปล้างจานทำอาหารเพราะอาจมีเนื้อหมู ความละเอียดอ่อนสมัยก่อนมันมี” (นักวิชาการวัฒนธรรมและชุมชน จ.ปัตตานี)

ความแตกต่างทางความเชื่อและวัฒนธรรมถูกทำให้เชื่อมโยงกันไม่เพียงผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ระบบเศรษฐกิจเป็นพื้นที่กลางของการพึ่งพาอาศัยกันด้วย

“คนจีน คนมุสลิม สองกลุ่มนี้ ต้องพึ่งพากัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน จะเห็นว่าที่ดินอยู่กับคนมลายู แต่คนจีนขาดที่ดิน แต่เป็นตัวกลางในการค้าขาย และคนจีนเก่งมาก มีการอยู่ร่วมกับสังคมมุสลิมได้ คือ กลมกลืน พูดภาษามลายูได้ คนมลายูตั้งชื่อคนมลายูให้คนจีนด้วยซ้ำ” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

พวกเขาสะท้อนถึงความห่างเหินที่เพิ่มมากขึ้นระหว่างผู้คนในชุมชนและพื้นที่ที่ใช้ร่วมกันระหว่างคนต่างศาสนาที่มีน้อยลง

“บ้านผมอยู่ใกล้ชุมชนจีน ช่วงไหว้เจ้าก็มีการตั้งหัวหมูหน้าบ้านคนจีน หน้ามัสยิด เรื่องศาสนาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน เมื่อก่อนเดินเข้าครัวคนจีนได้ตลอด ตอนนี่ คนเริ่มระวัง” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

หากแต่ความเห็นข้างไม่ได้มีเป็นเพราะเหตุผลด้านความปลอดภัย วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของพื้นที่เองก็
มีผล

“เดี๋ยวนี้ มีงานอะไร อย่างงานแต่งงาน งานบุญ เขาไม่ได้มีการมาช่วยกันทำอาหาร เขาจ้างคนทำครัว ซึ่งมาพร้อมคนทำอาหาร เสริฟอาหาร ล้างจาน ทำนาก็ไม่ได้ใช้แรงงานคนมาก เหมือนแต่ก่อน เพราะมีเครื่องจักรแทน” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จ.ปัตตานี)

“คนนอก”

ชุมชนมุสลิมบางส่วนมองว่า การที่รัฐเปิดพื้นที่โดยจัดการให้เป็นนิคมสร้างตนเองด้วยการให้ “คนข้างนอก” เข้ามาคือความพยายามกลบเกล็นทางวัฒนธรรม พวกเขาสังเกตการเคลื่อนไหวเหล่านี้มาช้านาน

“คนจากภาคอีสานเข้ามา ส่วนใหญ่มาตั้งรกรากที่ดินในจังหวัดนราธิวาส ให้คนนอกเข้ามาจริงอยู่ พื้นที่ตรงนั้นเป็นป่าเขา เป็นที่ดินรกร้างประมาณนี้ พอพูดถึง พอเปิดพื้นที่ให้คนนอกเข้ามา ก็อพยพเข้ามา ก็สร้างความเข้าใจให้คนให้คนพื้นที่ว่า สงสัย ว่าเพื่ออะไรกันแน่ โดยเฉพาะพื้นที่สีแดงเดือด ที่เป็นไปได้ยากที่เอาคนเข้ามาอยู่” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

ชุมชนเห็นว่า คนนอกเข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมที่แปลกแยกไปจากท้องถิ่น

“พอคนข้างนอกเข้ามา เอาวัฒนธรรมใหม่ที่แปลกแยกเข้ามา เช่น ชุมชนเป็นคนมุสลิมร้อยเปอร์เซ็นต์ มีคนไทยมีคนจีน อยู่มานาน ก็รู้ว่า ควรอยู่กันอย่างไร แต่คนใหม่ไม่ใช่ เช่น กินเหล้าเมา ยา เปิดเพลงเสียงดัง แต่งตัวไม่สำรวม เลี้ยงหมา จริงอยู่ที่ไม่ออกมาปฏิบัติสัมพันธ์กัน แต่คนก็เห็นกัน” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงมุสลิม ต.ท่ากำชำ อ.หนองจิก จ.ปัตตานี)

“แต่คนพุทธดั้งเดิมก็ยังเชื่อมต่อกันได้ นี่เป็นความแปลกแยกทางวัฒนธรรม คนละชุดทางวัฒนธรรม หากเป็นคนพุทธ คนมุสลิมก็รู้ว่า ช่วงไหน เป็นช่วงที่คนมุสลิมละหมาด แต่คนมาใหม่ ไม่ค่อยรู้เรื่อง” (นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จ.ปัตตานี)

“คนมาใหม่ เราไม่ได้กีดกัน แต่เราสงสัยเพราะว่าเรายังจัดการไม่ได้ แต่ทำไมเอาคนนอกมา” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ภาษา

นอกเหนือจากความคับข้องใจกับการสั่งปิดโรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนตาดีกาในพื้นที่หลายแห่งแล้ว การขาดแคลนสถาบันศึกษาเหล่านี้ยังนำไปสู่ความกังวลถึงการสูญหายของภาษา โดยเฉพาะตัวหนังสือยาวี ที่เด็กและเยาวชนบางคนไม่ได้เรียน ปัจจุบัน คำาเรียนที่ใช้ตัวอักษรยาวีซึ่งจัดกระจายอยู่ตาม โรงเรียนปอเนาะ เมื่อโรงเรียนถูกปิดไป ชุมชนกังวลว่า เอกสารและองค์ความรู้ก็จะยิ่งสูญหายไปด้วย

“มีะก็ว่า วันหนึ่งจะไม่มีตัวหนังสือยาวี ยิ่งเขาเข้มงวดโรงเรียนปอเนาะแบบนี้ ยิ่งไม่ค่อยมีที่เรียน” (แม่บ้านชาวมุสลิม อายุประมาณ 64 ปี ต.สุโหงปาดี อ.สุโหงปาดี จ.นราธิวาส)

“ตอนเด็กๆ แบเคยเห็นมีเยอะที่ปอเนาะ แต่ตอนนี้ไม่รู้เขาเก็บที่ไหน โรงเรียนที่แบเคยเรียนตอนเด็กไม่อยู่แล้ว” (เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนชาวมุสลิม อายุประมาณ 47 ปี อ.สายบุรี จ.ปัตตานี)

เศรษฐกิจ

แม้ความยากจนเป็นปัญหาหลักของพื้นที่ แต่พวกเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนให้เข้าถึงทรัพยากรทางการเงินหรือทุนต่างๆ นัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่ถูกมองว่าเป็นสีแดง เช่น ในบางช่วง ร้านขายมอเตอร์ไซค์หรือเครื่องใช้ไฟฟ้าในเมืองปฏิเสธให้ผู้ที่มีที่อยู่ตามทะเบียนบ้านในพื้นที่เหล่านั้นซื้อสินค้าเงินผ่อน

“เขาบอกว่า หากเกิดอะไรขึ้น เขาไม่กล้าเข้ามาตามถึงหมู่บ้าน...เขาก็คงกลัวว่า ขาขรถให้พวกโจร” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้การลงทุน หรือการซื้อหาเครื่องมือเพื่อประกอบอาชีพมีต้นทุนสูงมากขึ้น

การโยกย้ายของประชากรในพื้นที่เป็นปรากฏการณ์น่าสนใจ โดยเฉพาะเยาวชนในชุมชนมุสลิม การย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและความมั่นคงเกิดขึ้นมายาวนานและเริ่มสูงขึ้นในหลายหมู่บ้าน ตามที่เยาวชนในจังหวัดนราธิวาสคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า

“หากพี่เข้าไปในหมู่บ้าน จะเจอแต่เด็กกับคนแก่” (เยาวชนชายมุสลิม อายุประมาณ 18 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

หรือที่เยาวชนในจังหวัดยะลาที่ทำงานเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัยในกรุงเทพฯ บอกว่า

“พวกวัยรุ่นผู้ชายมาเป็นขามกันครึ่งหมู่บ้าน” (เยาวชนชายมุสลิม อายุประมาณ 25 ปี จากพื้นที่ ต.ยะหา อ.ยะหา)

ปรากฏการณ์นี้สามารถพิจารณาควบคู่กับข้อมูลจากการสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2559 ซึ่งพบว่า เด็กอายุ 13-18 ในพื้นที่ภาคใต้มีอัตราเรียนต่อต่ำสุด รวมทั้งรายงาน “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในระดับภาคของประเทศไทย” โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2661 ที่ระบุว่า ชายแดนภาคใต้มีความยากจนที่สุด นั่นคือจากประชากรทั้งหมดในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ คนจนร้อยละ 32.8 อาศัยอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ ประชากรในพื้นที่นี้ 1 ใน 3 เป็นคนจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) รายงานความยากจนหลายมิติของเด็กในประเทศ โดยโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และแก้ไขความยากจนแห่งมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ดระบุว่า จังหวัดปัตตานีมีดัชนีความยากจนหลายมิติของเด็กที่สูงที่สุด (โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และแก้ไขความยากจนแห่งมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด, 2562)³¹

ส่วนใหญ่แล้ว กลุ่มคนที่โยกย้ายเป็นแรงงานแฝงในภาคการเกษตร พวกเขาเป็นแรงงานพื้นฐานในเมืองใหญ่หรือมาเลเซีย เป็นกลุ่มเป้าหมายที่หน่วยงานภาครัฐ ฝายความมั่นคงและองค์กรพัฒนาเอกชนต้องการให้เข้าฝักอาชีพ และเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ฝายความมั่นคงจับตา โดยเฉพาะเยาวชนชาย

“ไม่มีงานทำ ก็ถูกจับตามอง การทำกิจกรรม ก็ถูกจับตามอง... ไม่ใช่ยาเสพติด อีกฝายก็จับตามอง กลัวไปหมด ทั้งยาเสพติด กลับขบวนการ กลัวทหาร” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ที่มาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ)

เมื่อผู้ชายออกนอกพื้นที่ แรงงานในภาคเกษตรลดน้อยลง ประกอบการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและราคาผลผลิตตกต่ำ ที่นาหลายแห่งในชุมชนกลายเป็นนาร้าง

“ก็ปล่อยกันไปอย่างนั้นแหละ ปลูกผักบางทีก็ปลูกแตงโม เอาแพะไปกินหญ้าบ้าง จับปูจับปลาบ้าง” (แม่บ้านชาวมุสลิม อายุประมาณ 45 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

นอกจากนั้น สถานการณ์รุนแรงยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตทางการเกษตร

³¹ ความยากจนหลายมิติ พิจารณาจากระดับการป้องกันสุขภาพ โภชนาการ น้ำดื่มที่สะอาด บัญชีธนาคาร ทรัพย์สิน เชื้อเพลิงที่ทำอาหาร สภาพที่อยู่อาศัย

“ทำยางแผ่นไม่คุ้ม ก็ขายข้างดีกว่า กลัวการไปกรีดยางด้วย ทำยางแผ่นก็ใช้เวลานาน อยู่คนเดียวก็กลัว เครื่องจักรก็ขายดีกว่า” (เกษตรกรชายมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 28 ปี ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

เช่นเดียวกับผู้คนในภูมิภาคอื่นๆ ข้อจำกัดของนโยบายและการดำเนินการด้านสวัสดิการส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตกอยู่ในภาวะยากจนเช่นเดียวกับขณะที่พวกเขาอยู่ในวัยทำงาน และยังต้องการทำงานต่อไปแม้อยู่ในวัยเกษียณอายุ

“ตอนนี้แม่ทำอะไรไม่ได้เลย เพราะแม่เจ็บหัวเข่า แค่ว่าถางหญ้าแม่ก็ยังต้องนั่งบนเก้าอี้ ถางหญ้าแถวๆบ้าน ปลูกพริกข้างบ้านแค่นั้นเอง และก็มีกรีดยางข้างๆบ้านนิดหน่อย มีสวนลองกองนิดหน่อย ตอนนี้มันไม่ค่อยออกผลเท่าไรแล้ว” (เกษตรกรหญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 58 ปี ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

การศึกษา

ผู้คนตระหนักถึงข้อจำกัดของการจัดการการศึกษาในพื้นที่ ทั้งระบบและคุณภาพการศึกษา รวมทั้งหลักสูตรที่ไม่ได้ตอบสนองต่อผู้คนในพื้นที่จริงและผลกระทบจากการจัดการเรียนรู้ของชุมชน

“พอรัฐโยนตุ้มมาให้สามัญ คนก็เริ่มสร้างโรงเรียนของตัวเอง รัฐก็เริ่มระแวงว่าคนกำลังบ่มเพาะผู้ก่อการความไม่สงบ” (สื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

“หนูไม่รู้ว่า เพราะเราเป็นศาสนาอิสลามหรือเปล่า ทำให้คนอื่นไม่ยอมให้เราเรียนรู้เรื่องศาสนา จะเห็นว่าโรงเรียนสอนศาสนาถูกโจมตีมาก อยากให้มองว่า เราเรียนศาสนาก็มีสามัญควบคุม อยากให้ทุกคนยอมรับในศาสนาของเรา ไม่ว่าจะศาสนาไหน ก็อยากให้สุขสงบเหมือนกัน ไม่อยากให้ใครขัดขวางการเรียนรู้ของเรา” (สนทนากลุ่มย่อย ชาวชนหญิงในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม พื้นที่ ต.กะลุวอเหนือ อ.เมือง จ.นราธิวาส)

นอกจากนั้น ชาวชนมุสลิมยังมีความกังวลถึงโอกาสการศึกษาต่อในอนาคต

“เราไม่มีอะไรมากมาย เราอยากให้เราคนมีการศึกษา สอบที่ไหนก็ติด หรือว่าได้รับเข้าทำงานรับให้เรียน เพราะว่าคนก็กลัวว่า เราจะไปก่อความวุ่นวาย” (สนทนากลุ่มย่อย ชาวชนหญิงในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม พื้นที่ ต.กะลุวอเหนือ อ.เมือง จ.นราธิวาส)

สิทธิในการกำหนดอนาคตตนเอง

ชุมชนทั้งพุทธและมุสลิมต่างมีความกังวลเกี่ยวกับสิทธิในการกำหนดอนาคตตนเอง ขณะที่ชาวพุทธไม่แน่ใจในทิศทางของตัวเองในกรณีของเอกราชหรือการกำหนดเขตปกครองพิเศษ แต่พวกเขาค่อนข้างมั่นใจว่าสิ่งนี้จะไม่เกิดขึ้น

“เราคิดว่าคนไทยจะไม่ยอม รัฐบาลจะไม่ยอมให้เกิด” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ที่มาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ)

ส่วนชาวมุสลิมกังวลถึงความสูญเสียและโอกาสในการแสดงความคิดเห็น

“เรื่องเอกราชเป็นเรื่องขั้้นต้นมากๆ เป็นเรื่องที่น่าสื่อสารกันได้ ควรทำประชามติ แต่ว่าต้องเป็นประชามติที่บริสุทธิ์ คนข้างนอกควรรับรู้ แต่ที่เราพูดไม่ได้” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ที่มาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ)

ความมั่นคง

ความรู้สึกของชุมชนคือ ความมั่นคงเป็นพื้นที่ต้องห้าม พวกเขาไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือแม้กระทั่งบอกความคับข้องใจหรือความต้องการใดๆ

“เขาทำอะไรเราก็ไม่รู้ เราจะพูดอะไรได้ พูดไปก็หาว่าเป็นโจรอีก” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ที่มาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ)

การรับรู้ของชุมชนผ่านข่าวสารจากสื่อต่างๆ ข่าวลือ เรื่องเล่า ความกังวลและคับข้องใจของพวกเขายู่นบนพื้นฐานของฝ่ายความมั่นคงไม่ได้มีความตั้งใจจริงที่จะแก้ปัญหา หรือฝ่ายกองกำลังติดอาวุธเองมีวาระบางอย่างที่พวกเขาไม่รู้ชัด

“สามจังหวัด มีการแทรกแซงเยอะ ทั้งภาครัฐ และภาคอื่น ที่มีผลประโยชน์ระยะยาว เช่น สถานการณ์ไม่สงบ งบไม่พอ มันมีเรื่องของ การฉกฉวยโอกาสจากสถานการณ์ไม่สงบ” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ที่มาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ)

อย่างไรก็ตาม ชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงระดับล่าง เช่น ทหารเกณฑ์ ในแง่การต้องปฏิบัติตามคำสั่งและไม่ได้มีทางเลือกอื่นใด

“คำถาม ทำไมคนปัตตานีเกลียดคนอีสาน พวกทหารเกณฑ์ จริงๆ คนปัตตานีไม่ได้ขัดแย้งกับคนอีสาน แต่ขัดแย้งกับรัฐ” (ผู้หญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 52 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

การดำรงชีวิตท่ามกลางความขัดแย้งทางอาวุธ ในบางกรณีนั้น ชุมชนมองว่า การมีเจ้าหน้าที่ทหารเป็นผลดีต่อชุมชนเช่นกัน

“ทหารอยู่ที่ดี เราไม่ได้เกลียดใคร หากอยู่ที่ดี ก็ได้รับความอบอุ่น เป็นเพื่อน เป็นเพื่อนครู โดยเฉพาะไทยพุทธ ก็ต้องคิดถึงเขาคิดถึงเรา ถึงว่า เราจะเสียเวลา ตั้งด่านอะไร แต่มีก็ดี เราไม่ได้ก็ไปเกลียดอะไรกับทหาร มีก็เป็นผลดี สงสารครุๆ สอนหนังสือลูกเราก็หวาดระแวง มีทหาร ใจชื้นขึ้นมาหน่อย” (ผู้หญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 52 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

กระบวนการยุติธรรม

ผู้คนที่ตกเป็นต้องหาหรือครอบครัวของผู้ต้องหา ผู้ต้องโทษหลายรายเห็นว่า กระบวนการยุติธรรมในพื้นที่ที่มีความบกพร่องอย่างยิ่ง พวกเขาเป็นประจักษ์พยานของการจับกุมคุมขังโดยมิชอบ การซ้อมทรมาน หรือการจัดสินคดีด้วยความไม่เป็นธรรม

“จริงๆแล้วประเทศเราเป็นประเทศสำหรับคนรวย หากคนรวยทำผิดก็ไม่ต้องรับโทษใดๆ แต่ถ้าประชาชนธรรมดาๆทำผิดแค่ผิดเดียวก็ถูกดำเนินคดีอย่างร้ายแรง ทำยังไงได้เรามันไม่มีเงินเหมือนพวกเขา” (ลูกชายของอดีตผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

“น้องชายแท้ๆของกะเองก็เสียชีวิตในเรือนจำ เจ้าหน้าที่บอกสาเหตุของการตายคือเป็นวัณโรค ทั้งๆที่ก่อนหน้านี้เขาก็ไม่มีโรคอะไรเลย น้องชายโดนข้อหาคดีความมั่นคงจากเหตุการณ์กราดยิงที่ สภ.ระแงะ โคนคดีไปเกือบสองปี ช่วงปีกว่าๆนั้นเป็น โรครุมเร้าหลายโรค เจ้าหน้าที่บอกว่าน้องชายเขาเป็น โรครุมเร้ามาก่อนอยู่แล้ว เป็นไปไม่ได้เลยระยะเวลามันแค่ปีเดียวเท่านั้นคนเรามันจะเป็น โรครุมเร้าเยอะขนาดนี้ทั้งๆ ที่น้องอายุก็ไม่ได้มากมาย มีทั้งวัณโรค ไตวาย” (ผู้หญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

3.1.3 ความกลัว

การตกเป็นเป้าหมาย

ความรู้สึกลี้กลัวสะท้อนอยู่ในเยาวชนชายเป็นกรณีพิเศษ และพ่อแม่ครอบครัวของพวกเขา การย้ายออกนอกพื้นที่ไม่ใช่ด้วยปัญหาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่หมายถึงการพยายามรักษาชีวิต

“ก็กลัว เหมือนอยู่กลางเขาควายนะพี่ เดี่ยวก็ทางโน้น เดี่ยวก็ทางนี้ ผมมาอยู่กรุงเทพฯสบายใจกว่า ได้ทำงานด้วย” (เยาวชนชายมุสลิม อายุ 24 ปี จากพื้นที่ ต. สุโหงปาดี อ.สุโหงปาดี จ.นราธิวาส)

ความกลัวเหล่านี้สะท้อนถึงความกลัวการตกเป็นเป้าหมายของฝ่ายความมั่นคงและฝ่ายผู้คิดต่าง

เมื่อใครสักคนหนึ่งในกลุ่มบ้านถูกจับกุม ส่วนใหญ่แล้ว ความรู้สึกแรกของชุมชนคือ ความตกใจ จากนั้นตามมาด้วยความหวาดกลัว พวกเขาไม่มั่นใจว่า การออกไปเยี่ยมครอบครัวของผู้นั้นจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนสู่พวกเขาหรือไม่

“เราก็อยากไปเยี่ยม ถ้ามโน้นถ้ามนี้ เอาอาหารไปให้ ไปช่วยเขาทำงานได้บ้าง แต่บอกจริงๆนะว่า บางทีก็ไม่กล้าไปหรอก อย่างลูกชายนี้บอกเลยว่า อย่าเพิ่งไป ให้มะไปเอง เดี่ยวถูกหาว่าเป็นพวกเดียวกัน ทั้งที่คนที่ถูกจับไปเอง บางคนก็ไม่มีอะไร” (แม่บ้านชาวมุสลิม อายุประมาณ 62 ปี ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำซากนี้ ชุมชนเองตระหนักถึงสายใยของชุมชนของหมู่บ้านหรือระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้านเริ่มบอบบางลงเรื่อยๆ

“เราก็ระแวงกันไปหมด คนโน้นเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ จะไปนั่งบ้านเขานานๆ ก็กลัวไปด้วยจริงๆ ก็ไม่มีอะไร เรากลัวเขามากกว่า ไม่ค่อยไปมาหากันเท่าไรหรอกตอนนี้ กลัว” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ทหารพราน

ในสายตาของชุมชน “พวกชุดดำ” หรือทหารพรานเป็นหน่วยความมั่นคงที่น่ากังวลที่สุด พวกเขามีมุมมองถึงความโหดเหี้ยมบนพื้นฐานของขอบเขตหน้าที่ของทหารพรานและกรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการของทหารพราน

“พวกชุดดำน่ากลัวที่สุด บางทีเรายังรู้สึกว่าการทหารทั่วไปยังพอพูดคุยกันได้ แต่พวกนี้พูดด้วยไม่ได้ เขาไม่ฟัง เขาไม่ได้ถูกส่งมาพูดคุยกับเรา” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ความเศร้าที่ยังไม่คลี่คลายและอนาคตที่ไม่แน่นอน

ความกลัวของเด็กและผู้หญิงผสมไปด้วยความเศร้า บาดแผลทางใจจากการสูญเสียผู้เป็นพ่อ สามีหรือลูกชาย พี่ชาย น้องชาย และความกังวลถึงอนาคตที่ยังมาไม่ถึง ความยากจนและการขาดสวัสดิการยิ่งทำให้

ครอบครัวเผชิญความยากลำบากเมื่อผู้ชายในบ้านถูกคุมขังเป็นเวลานาน เสียชีวิต บาดเจ็บเรื้อรังหรือพิการ และในหลายกรณีที่พวกเขาไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาแต่อย่างใด ผู้หญิงต้องรับภาระหนักขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและการดูแลครอบครัวในเวลาเดียวกัน

“ลูกชายมีะมีปัญหาที่ขาตั้งแต่เกิดเรื่องครั้งนั้น [ตากใบ] เราไม่ได้รับเงินช่วยเหลือเลย”

(สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

แม้มีผู้ทำหน้าที่เยียวยาในหลายชุมชน แต่ข้อจำกัดด้านงบประมาณ การเดินทางและองค์ความรู้ส่งผลให้การเยียวยายังไม่ทั่วถึง เด็กและผู้หญิงหลายรายไม่เคยผ่านกระบวนการเยียวยา เช่นเดียวกับผู้ชายที่รอดชีวิตบาดแผลทางใจและความรู้สึกอับยศนั้นลึกกว่าบาดแผลทางกาย

“ผมไม่อยากจะพูดถึงเรื่องนี้อีก มันเศร้านะ เขาทำเหมือนเราไม่ใช่คน เขาอยากทำอะไรก็ได้”

(อดีตผู้ต้องหาคดีความมั่นคง อายุ 53 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

ความรุนแรงที่จะไม่มีวันสงบ

ข้อสังเกตของชุมชนถึงความหวาดกลัวของรัฐต่อผู้คนในภูมิภาค และการตั้งข้อสังเกตถึงความไม่จริงใจของรัฐในการแก้ปัญหา นำไปสู่ความเห็นที่ว่า ความรุนแรงในพื้นที่ได้เกิดและจะเกิดขึ้นทุกช่วงอายุคน

“รุ่นปู่ย่าตายายก็เกิด รุ่นพ่อแม่ก็เกิด รุ่นเราก็คงเกิดอีก” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนหญิงมุสลิม

ต.ป่าไหม้อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

พวกเขาสะท้อนว่า เชื่อไฟจะยังคุกรุ่นอยู่และหากรัฐไม่สามารถแก้ปัญหาได้ถูกวิธี ปัญหาความไม่สงบ ความรุนแรงก็จะเกิดขึ้นอีกในรุ่นลูกและรุ่นหลาน

“หากสังเกตในเชิงสถิติ ความรุนแรงจะเกิดขึ้นในช่วงเจนเนอเรชันหนึ่ง จะเกิดขึ้น แสดงว่า

เชื่อไฟจะยังคุอยู่ ดังนั้น การแก้ปัญหาแบบนี้ ก็จะเกิดขึ้นในรุ่นหลานอีก” (นักวิชาการด้าน

วัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

3.1.4 ความหวัง

พื้นที่สาธารณะ

เยาวชนในหมู่บ้านมีความภูมิใจที่จะบอกเล่าเรื่องราวของพวกเขาในพื้นที่สาธารณะในแบบที่เข

ต้องการ

“ผมอยากเล่าประวัติความเป็นมาที่เป็นจริงของหมู่บ้าน แสดงให้เห็นความเป็นอยู่ที่เราอยู่กันอย่างไร ความจริงไม่แก่นไม้ได้น่ากลัว และมีของดีหลายอย่าง เช่น บูดู” (เยาวชนชายมุสลิม อายุประมาณ 19 ปี ต.ป่าใหม่ อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

และหาช่องทางการสื่อสารกับโลกข้างนอก

“อยากให้คนนอกรับรู้ถึงวัฒนธรรมบ้านเราเป็นอย่างไร” (เยาวชนชายมุสลิม อายุประมาณ 19 ปี ต.ป่าใหม่ อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

“อยากให้รู้ว่าพื้นที่สามจังหวัด ไม้ได้น่ากลัวเหมือนที่ข่าวออกมาเลย” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนหญิงมุสลิม ต.ป่าใหม่ อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

ปฏิสัมพันธ์กับ โลกนอกพื้นที่

ด้วยพื้นที่ชายแดน โลกของผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ พวกเขามีโอกาสเดินทางข้ามพรมแดนไปประเทศเพื่อนบ้านหรือไกลออกไปถึงอินโดนีเซีย บางคนมีโอกาสไกลถึงตะวันออกกลางหรือแอฟริกา นอกเหนือไปจากการเคลื่อนย้ายมากรุงเทพฯหรือเมืองใหญ่อื่นๆ หลายคนไปทำงานค้าขาย เยาวชนบางคนไปเรียนหนังสือ ด้วยทักษะภาษา หลายคนสามารถฟังเพลง ดูละคร ฟังข่าวสารและอ่านหนังสือทั้งในภาษาไทย มลายูและภาษาอารบิก การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและสมาร์ตโฟนราคาถูกลงของเยาวชนหรือแม้แต่ชาวบ้านในวัยกลางคนหลายรายนำโลกใหม่ๆ มาให้ ทั้งข้อมูลข่าวสาร ความเป็นไปในที่อื่นๆ คลิปวิดีโอ นิยายวัยรุ่น แฟชั่น การใช้ชีวิตและสถานที่ที่น่าสนใจ การมีโอกาสนำตัวเองออกไปสู่พื้นที่อื่นทั้งการเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ค้าขายหรือการศึกษา หรือด้วยภาษาและผ่านโลกออนไลน์ พวกเขาสามารถเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวก ค่าแรง ความปลอดภัย การเห็นความเป็นไปของพื้นที่อื่นกระตุ้นความรู้สึกหลากหลาย ทั้งความคับข้องใจ น้อยเนื้อต่ำใจ ความโกรธ ความภาคภูมิใจเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ที่เข้ามา ขณะเดียวกันก็ช่วยให้พวกเขาสามารถจินตนาการ ได้ถึงความเปลี่ยนแปลง ความสงบ ความเป็นอิสระ การพัฒนาหรือความเท่าเทียมที่พวกเขาต้องการ

“เราก็อยากให้บ้านเราสงบ ทำอะไร ไปไหนก็ได้เหมือนที่กรุงเทพฯบ้าง” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ที่มาเรียนและทำงานในกรุงเทพฯ)

ข้าราชการ

ชุมชนเริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในระบบราชการ โดยเฉพาะชาวมุสลิม เขาเห็นชาวมุสลิม มีตำแหน่งแห่งที่ในหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตอิสลามมากขึ้น

“คนอิสลามไม่ได้เรียนสูง คังนั้น ราชการไทย คนราชการทำชื่อเสียงไปเยอะ เพราะว่า ความไม่เข้าใจกัน ตอนนีราชการไทย ก็พยายามเข้าใจ มีอิสลามที่ไปทำงานในหน่วยงาน ภาครัฐมากขึ้น ก็เห็นว่ามิดัวแทนของเรา คนที่เป็นครูก็เยอะ” (นักการเมืองท้องถิ่น ต.ศาลา ใหม่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส)

3.2 สรุป

นักมานุษยวิทยาที่มีพื้นที่ทำงานสนามและมีถิ่นพำนักในจังหวัดนราธิวาสคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า “สิ่งที่ ชาวบ้านเห็นอันดับแรก คืออารมณ์ ไม่ใช่เหตุผล ความรู้สึกมาก่อนเหตุผล แต่รัฐบริหารความรู้สึกไม่เป็น ไม่ว่า เหตุการณ์ใด หากสนใจเรื่องการบริหารอารมณ์ ปัญหาจะเบาลง” คำถามตามมาก็คือ ความรู้สึกและอารมณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่จะนำมาใช้ในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่และการออกแบบพิพิธภัณฑสถานชาติภาพอย่างไร

การศึกษานี้ให้ความสำคัญว่า อะไรคือปัญหาที่นำมาสู่อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ทั้งความโกรธ ความคับ ข้องใจ ความไม่แน่นอน ความวิตกกังวลหรือความหวัง ซึ่งมีต้นเหตุและปัจจัยหลายอย่าง แล้วพิจารณาว่า ปัจจัย สำคัญที่สุดคืออะไร จะเริ่มต้นที่ตรงไหน อะไรที่เป็นคอขวดของปัญหา จะสามารถเริ่มต้นจากจุดไหนที่ทำให้ การแก้ปัญหาสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

การหาคำตอบเริ่มต้นจากการสถานการณ์และความเป็นไปในพื้นที่มาจัดลงแผนที่ความคิดและร่วมกับ ชุมชนวิเคราะห์ว่า ในอารมณ์ความรู้สึกของชุมชนนั้น พวกเขาต้องการจัดการปัญหาอย่างไร มีข้อจำกัดอะไรบ้าง และใครควรเข้ามามีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้ชุมชนสามารถสื่อสารความรู้สึกในพื้นที่สาธารณะ อันจะนำไปสู่ การสร้างความรู้สึกร่วมและแปรเปลี่ยนความรู้สึกด้านลบไปสู่การดำเนินการเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ ชุมชนมองว่า สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ รัฐ ซึ่งประกอบด้วยฝ่ายความมั่นคง ข้าราชการ ความไม่เข้าใจและอคติของผู้คนนอกพื้นที่ กรอบความมั่นคงที่ส่งผลต่อนโยบายและปฏิบัติการใน พื้นที่ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถกำหนดชะตากรรมหรืออนาคตของตนเองได้ และหาก พิพิธภัณฑสถานชาติภาพเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหา พวกเขาต้องการสื่อสารถึงผู้มีอำนาจทั้งในพื้นที่และนอก พื้นที่ รวมทั้งสื่อสารกับผู้คนที่อยู่นอกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถึงสถานการณ์ที่พวกเขาเผชิญในช่วง ศตวรรษและในช่วงสิบห้าปีที่ผ่านมา

บทที่ 4: เรื่องที่อยากพูด คนที่อยากให้อ่าน: ความต้องการของชุมชนกับพิพิธภัณฑสถานศึกษา

สถานศึกษาเกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตยอย่างแนบแน่น เพราะประชาธิปไตยไม่ได้เป็นเรื่องการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การเคารพสิทธิและการสร้างพื้นที่ทางอำนาจให้กลุ่มคนชายขอบและกลุ่มผู้มีความเปราะบางสามารถสื่อสารเพื่อเรียกร้องสิทธิและความเป็นธรรม การประเมินประชาธิปไตยผ่านพื้นที่สาธารณะเช่น พิพิธภัณฑสถาน จึงสามารถพิจารณาได้จากการสื่อสารประเด็นอ่อนไหว ระดับการนับรวมและการมีส่วนร่วมของคนกลุ่มน้อยหรือผู้ที่ไม่มีอำนาจ

การรับฟังเสียงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องและประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑสถานจะนำเสนอและเป็นกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานมากที่สุดสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้กิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตพวกเขาได้จริง ซึ่งในการดำเนินการลักษณะนี้ พิพิธภัณฑสถานไม่ได้เป็นสถาบันผู้สถาปนาองค์ความรู้อีกต่อไป แต่ความรู้ประกอบด้วยพลวัติของข้อมูลและการสร้างความหมายใหม่ๆ ของผู้คนจากหลายภูมิหลัง (McLean, 2011)

กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากความขัดแย้ง เช่น ผู้หญิง เด็กและคนยากจนคิดอย่างไรกับพิพิธภัณฑสถาน การหาคำตอบถึงความต้องการของชุมชนและสิ่งที่ชุมชนต้องการสื่อสารในการศึกษานี้คือการใช้เวลาในพื้นที่เพื่อสังเกต สนทนา สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเขียนบันทึก การอธิบายคำต่างๆ และทำความเข้าใจสิ่งที่ชุมชนกำลังเผชิญ คิด รู้สึก อีกทั้งความไม่สะดวกสบาย ความยากจน ความหวาดกลัว ความหวาดระแวง ความต้องการต่างๆ ในชีวิต เพื่อหาคำตอบว่า ในช่วงเวลาของความคลุมเครือ ความคับข้องใจ การสูญเสียความเชื่อมั่นต่อรัฐ ความหวาดระแวงต่อฝ่ายผู้คิดต่าง และความหวังอันน้อยนิดนั้น ชุมชนต้องการพิพิธภัณฑสถานหรือไม่ ต้องการแบบไหนและอย่างไร ต้องการให้มีวาระทางการเมืองและมีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมอะไรบ้างและพวกเขาจะ “ออกแบบและสร้าง” พิพิธภัณฑสถานอย่างไร

4.1 ชุมชน พิพิธภัณฑสถานและพื้นที่สาธารณะ

ในการเก็บข้อมูลระยะแรก มุมมองของชุมชนที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานคือการเสนอ “สิ่งดีๆ” “ความภาคภูมิใจ” “คุณค่า” ของอดีต หากชุมชนรู้สึกถึงความห่างเหินระหว่างตัวเขากับพิพิธภัณฑสถานทั้งด้านกายภาพและการใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่แล้ว พวกเขาไม่ได้มีประสบการณ์ร่วมหรือรู้สึกเชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑสถานใดๆ และไม่ได้เห็นว่า พิพิธภัณฑสถานเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การมีอยู่หรือไม่มีพิพิธภัณฑสถานไม่ได้ส่งผลต่อวิถีชีวิต

ระหว่างการสนทนาและสัมภาษณ์กับชุมชนมุสลิมซึ่งส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูถิ่นนั้น คำว่า “พิพิธภัณฑ์” ถูกนำมาใช้แทนคำว่า “ตึ่ปะดาโระบาแฆยาแมคูลู” หรือ “เซอเยาระออแฆยาแมคูลู” ในภาษามลายูถิ่นซึ่งเป็นที่เข้าใจในนิยามความหมายเดียวกับคำว่าพิพิธภัณฑ์ ซึ่งต่างจากภาษามลายูกลางที่ใช้คำว่า มิวเซียม (Museum)

ตามความเข้าใจของชุมชนทั้งชุมชนพุทธและมุสลิม สามารถรวบรวมความหมายของ “พิพิธภัณฑ์” ได้ว่า “สถานที่ที่เก็บสะสมสิ่งของเก่า ๆ โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ จัณนิทรรศการเรื่องต่าง ๆ ของพื้นที่ อยู่ในรูปแบบอาคาร สถานที่ สิ่งก่อสร้าง มีระบบจัดเก็บ มีการจัดแสดงโชว์ มีคนบรรยาย”

กว่าครึ่งของผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้เคยไปพิพิธภัณฑ์ แต่พวกเขาไม่ได้เป็นกลุ่มผู้ไปพิพิธภัณฑ์ (museumgoer) หรือเป็นผู้เข้าร่วมในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่การเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ หอศิลป์ ยกเว้นข้าราชการครูที่พาเด็กไปทัศนศึกษาเป็นครั้งคราว ซึ่งกลุ่มนี้มองว่า พวกเขาเป็นเพียง “ผู้ชม” พิพิธภัณฑ์เท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่เคยไปพิพิธภัณฑ์พอนึกภาพออกว่า พิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร

ชุมชนให้คุณค่าพิพิธภัณฑ์ในแง่การอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ทั้งเรื่องราวและวัตถุ และหน้าที่ด้านการศึกษา สำหรับชุมชน พิพิธภัณฑ์เป็นจุดหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยว เป็นที่ที่พวกเขาอาจไม่ไปซ้ำแม้ว่าเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ “น่าสนใจ” และแปลกใหม่

“เคยไปที่ภูเก็ตเป็นสถานที่ที่เขารวบรวมเกี่ยวกับเหตุการณ์สึนามิ แต่ตอนนี้กะลิมไปหมดแล้วว่าตอนนั้นที่ไปพิพิธภัณฑ์มันมีอะไรบ้าง” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

สิ่งที่ใกล้เคียงกับพิพิธภัณฑ์มากที่สุดซึ่งสร้างความตื่นเต้นให้ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนมุสลิมจนถึงทุกวันนี้คือ นิทรรศการพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ ศิลปะวัตถุประวัติศาสตร์อิสลามและศาสดามูฮัมหมัด (ซล.) ที่จัดขึ้นในปี 2560 การแสดงสิ่งของเครื่องใช้ประจำกายของศาสดามูฮัมหมัดและสหายที่มีอายุยาวนานนับพันปี

ความห่างระหว่างพิพิธภัณฑ์และชุมชนมีเหตุผลหลายข้อ เช่น ท่าเลที่ตั้งของชุมชนซึ่งห่างไกล การใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการประกอบอาชีพ การดูแลครอบครัวหรือเดินทางทำให้ผู้คนจัดลำดับความสำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนั้น เนื้อหา เรื่องราวและลักษณะของกิจกรรม สถานะหรือภาพลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ มุมมองต่อตัวเองของชาวบ้าน หรือการถูกทำให้รู้สึกว่ พื้นที่นั้นไม่ใช่พื้นที่ของพวกเขาจึงสร้างระยะห่างระหว่างชุมชนกับพิพิธภัณฑ์

ขณะที่โครงการหรือกิจกรรมเชิงสังคมการเมืองรูปใหม่นำการเคลื่อนไหว ความหวังและมุมมองใหม่ๆ เข้ามาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงสิบห้าปีที่ผ่านมานี้ แต่ชุมชนที่อยู่รอบนอกและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษายังมีที่ทางจำกัด พวกเขาไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษา มีต้นทุน

ทางสังคมอยู่แล้วในภูมิภาคจัดตั้งขึ้น เช่น Patani Art Space, Malayu Living, หอศิลป์ เดอะ ลาเปอร์ อาร์ต สเปซ หรือ Saiburi Looker ร้านหนังสือบูคหรืองานเทศกาล Patani Decode หรือพื้นที่วิชาการ เช่น งานเสวนา สัมมนา ต่างๆ แม้เรื่องของพวกเขบางคนถูกเล่าในพื้นที่เหล่านี้ก็ตาม ชุมชนไม่ค่อยเห็นที่ทางของตัวเองในพื้นที่และ กิจกรรมดังกล่าว หลายรายไม่รู้จักกลุ่มหรือพื้นที่เหล่านี้ พื้นที่ใหม่จึงค่อนข้างจำกัดเฉพาะชุมชนเมือง โดยเฉพาะ กลุ่มคนชั้นกลาง มีการศึกษาและมีสถานะทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม ชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนมีความรู้สึกที่แตกต่างออกไปเกี่ยวกับ TK Park พวกเขามีความ ตื่นเต้น เห็นความเชื่อมโยงระหว่างตัวเองกับพื้นที่และค่อนข้าง “มั่นใจ” ที่จะเข้าไปใช้พื้นที่

“เข้าไปแล้ว เห็นพวกเด็กๆ เห็นวัยรุ่นธรรมดาๆ อย่างเราๆ ไปนั่งอ่านหนังสือ ก็ไม่ค่อยกลัว”
(เยาวชนหญิง อายุ 16 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

ที่ทางของพวกเขาอยู่ในงานเทศกาลสาธารณะที่เปิดพื้นที่กว้างสำหรับทุกคน เช่น งานของดีเมืองนรา งานสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว งานมหกรรมแข่งขันนกเขาชาวเสียงอาเซียนและงานเทศกาลฟื้นฟูประเพณีและ ของดีเมืองยะลา งานกาชาด เป็นต้น พวกเขารู้สึกว่า งานเทศกาลเหล่านี้ไม่ได้กีดกันพวกเขา ไม่ได้แบ่งแยก เป็น งานมวลชนซึ่งเปิดพื้นที่ให้คนที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษาหรือต้นทุนทางสังคมเข้าร่วม

4.2 พิพธิภัณฑ์สันติภาพที่ชุมชนต้องการ

การมองเห็นตำแหน่งแห่งหนของตัวเองในพิพธิภัณฑ์หรือในพื้นที่สาธารณะอื่นๆ ขึ้นอยู่กับความเข้าใจ จุดประสงค์และบทบาทของพื้นที่นั้น ขณะเดียวกัน หากพื้นที่เปิดกว้างและให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้ที่ไม่ได้เข้ามาใช้พื้นที่ด้วยเหตุผลหนึ่งเหตุผลใด หรือผู้ที่ไม่เคยคิดจะเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่มาก่อน การดำเนินงานของ พื้นที่ที่ยังมีความครอบคลุมและสามารถสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ด้วยการร่วมออกแบบพื้นที่และกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของทั้งชุมชนและพื้นที่

แล้วคำถามที่ว่า ชุมชนต้องการ “พิพธิภัณฑ์สันติภาพ” หรือไม่ สามารถเริ่มต้นจากการอ่านเรื่องราวใน ชีวิตของคน “ธรรมดา” ที่ไม่ได้เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง

อับดุลรอเฮง อายุ 19 ปี จบชั้นมัธยมปีที่ห้า

“ช่วงนี้ ผมไม่ค่อยมีเวลาทำ งานเยอะมาก ลองกองกำลังสุก มีคนมารับซื้อถึงสวนเลย แต่เราก็ ต้องคอยเฝ้า บางทีก็ขับ โชเล่ไปส่งที่เขารับซื้อที่ตลาดนั้น ราคาไม่ดี ของเราก็น้อย สวนอื่นก็ สุกพร้อมกันหมด...นี่ผมว่าจะไปกรุงเทพ หากไปก็มีงานเลยนะ เป็นยามที่หอหรือโรงงานนี้ แหละ รายได้ดีกว่า ถึงหมื่นห้าเลยหากทำโอทีด้วย แม่ก็บอกว่า ดึกว่าซีร็ดไปมา แยกแล้วผม

ไปอยู่พวกคดียา เขาก็คอยดูๆ อยู่ แม่แก่แล้วผมถูกเขาเรียกไป กลัวเขาขัดข้อหา กลัวทั้งฝ่าย โนนฝ่ายนี้... ไปฝึกงานกับแรงงาน ผู้ใหญ่บ้านก็เคยบอก แต่ไม่อยากไป ผมไม่ชอบงาน แบบนั้น”

น้ำฝน อายุ 16 ปี กำลังศึกษาชั้นมัธยมปีที่สี่

“หนูเรียนที่พิมานวิทย์ มีรถรับส่ง บางทีพ่อไปตลาดก็แวะรับบ้าง ที่โรงเรียนเจ้าของเป็นแขก นะ แต่เด็กก็มีป็นๆ กัน ทั้งพุทธ มุสลิม ก็เป็นเพื่อนกัน บางคนก็สนิท บางคนก็ไม่สนิท แล้วแต่... วันธรรมดาไปเรียน วันเสาร์อาทิตย์ก็อยู่บ้าน ช่วยแม่ทำงานบ้าง ไม่ได้เข้าไปตลาด ไม่ค่อยสะดวก... ไปทำงานกลุ่ม พ่อก็ไปส่ง แถวนี่ก็มีรถเมล์นะ แต่นานๆ มาที ไม่แน่นอน... หนูก็กลัวๆ ไปตลาด ไม่ชอบที่คนเยอะๆ คนแถวนี่ แม่ก็รู้จักเขาเคยโดนระเบิดที่ ตลาด อยู่โรงพยาบาลตั้งนาน... เรียนจบแล้ว หนูอยากไปเรียนที่ ม. วลัยลักษณ์ อยากไปอยู่ที่อื่นดูบ้าง อยากไปทำงานที่อื่น บ้านเราจบมาไม่มีงาน ที่นี้คนเรียนสูงจบปริญญากันหมด แต่ไม่มีงานทำ หางานยากมาก ส่วนมากพอจบแล้วก็กลับมาทำงานกรีดยางที่บ้าน งานใน แถวตลาดเองก็ยิ่งหายาก”

ป้าน้อย อายุ 73 ปี เป็นแม่บ้านและทำสวนมะพร้าว

“ตอนนี้ก็ทำงานบ้าน เก็บขา ไม่ค่อยได้ไปไหน บางทีก็เข้าสวนบ้าง ไปดูเขาเก็บมะพร้าวบ้าง ป้ามีสวนมะพร้าว ราคาไม่ค่อยดีหรอก แต่ก็ต้องทำ ป้าชอบเข้าสวน มันสบายใจดี หนูๆ รกๆ ก็เอาเมล็ดพันธุ์บ้าง... ไม่กลัวหรอกลูก แถวนี่เขาอยู่กันแต่ตั้งแต่เดิม รู้จักกันทั้งเพแหละ ไม่มีอะไร สมัยก่อน เวลาว่าง คนแขกเขาก็มาช่วย เดี่ยวนี้ก็ห่างๆ กันบ้าง แต่อบต. ก็คนแขกนะ มีงานเขาก็มา เอาขนมมาให้ พวกข้าวเหนียว ต้มกล้วย... ไม่ได้คิดย้ายไปไหน ลูกก็ชวนว่า ไปอยู่กรุงเทพฯ ใหม แต่อยู่ที่นี่สบายใจกว่า ได้เข้าสวน ปลูกของบ้าง อยู่กรุงเทพฯ มีที่นิดเดียว อึดอัดจริง แต่บ้านเรานี้ ค่ำมืดแล้วก็ไม่ออกไปไหนแล้ว อยู่แต่ในบ้านดูข่าวกัน ไปข้างนอก ไม่รู้ไปทำอะไร ก็กลัวเหมือนกันนะ มีเรื่องมีราวกันบ่อยๆ”

กะนี อายุ 48 ปี ขายอาหารและของชำ

“กะนีเช้า บางวันตีสามก็ตื่นแล้ว เตรียมของขาย พวกข้าวต้ม เครื่องข้าวยานี้ขายตอนบ่ายๆ ลูกขึ้นทอด บางวันมีขนมจีน บ้านนี้อยู่กันสี่ห้าคน ผู้หญิงหมด ก็ต้องช่วยกันทำงาน ทำของขาย ขายของชำด้วย ผู้ชายคนเดียวก็คนนี้ หลาน ไม่มีพ่อไม่มีแม่ สงสารก็เอามาเลี้ยง วันๆ ไม่ได้ไปไหน ทำแต่งงาน เลี้ยงหลาน มีหลานเล็กๆ สองคน... ทำไมใช้แฟมเพิร์สหรือ ก็

สะดวกดี ไม่มีเวลาซักผ้าอ้อมหรือก ไม่มีคนทำด้วย ไม่สะดวก... หลานโตอีกสามคน
ตอนนี้ยังดี คึกคักกว่าแต่ก่อน ตอนที่เกิดเรื่องใหม่ๆ บ้านเราพอมีดแล้วก็เงียบ คนไม่ออก
จากบ้าน ไม่มีรถผ่านสักคัน...บ้านใครอยู่คนเดียว ก็ต้องไปนอนบ้านคนอื่น นอนรวมๆ กัน
เอาเตียงเอาที่นอนมาถักัน เต็มๆ นี่เอาให้นอนได้เตียง เพื่อใครยังเข้ามา ฐูใหม่ จะซื้อรถเครื่อง
ซื้อไรนี่เขาไม่ให้ผ่อนเลยนะ บ้านเราพื้นที่สีแดง เขาก็กลัว คนก็เป็นหนี้กันเยอะ... กะก็ตั้ง
ของขายหน้าบ้าน หลานกลับจากโรงเรียนก็มาช่วย ตอนเย็นๆ ก็ขายของหมด ไม่ได้ทำของ
ขายเยอะ ก็พอมีรายได้”

วิถีธรรมดาสามัญของคนทั้งสี่ซ่อนคำตอบอย่างเงียบเชียบถึงการให้คุณค่าและความต้องการที่จะได้อยู่
ในที่ที่ความปลอดภัย มีโอกาสทางเศรษฐกิจ มีโอกาสทางการศึกษา ชีวิตของบางคนยิ่งทวีความซับซ้อนเมื่อ
ครอบครัวของพวกเขาได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์โดยตรง เช่น เสียชีวิตหรือถูกจับกุม พวกเขาต้องการเข้าถึง
ความยุติธรรม มีชีวิตที่ปราศจากความกลัวและสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี

สา อายุ 26 ปี เป็นแม่บ้านและรับจ้างเล็กๆน้อยๆ

“พี่ชายแท้ๆของกะเองก็หนีคดีเหมือนกัน โคนจับคดีกราดยิงโรงพยาบาล...ตอนนี้เขาหนี
ออกมาแล้วแต่ไม่รู้ว่าจะอยู่ไหน... น้องคนนั้นเสียชีวิตน้องอีกคนก็ต้องมาโดนคดีอีก ตอนนี้
แม่ที่บ้านก็ทำใจ เพราะพี่น้องที่เป็นผู้ชายโดนคดีกันหมดเหลือแค่พี่ชายอีกคนหนึ่งทำงาน
เป็น อ.บ.ต. ครอบครัวต้องสูญเสียหัวหน้าครอบครัวไปหลายคน วุ่นวายยุ่งยากกันหมด
เพราะลูกๆ ของพี่ชายกะก็ต้องเป็นคนดูแล ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปเยี่ยมพี่ชายในแต่ละ
ครั้งก็ต้องใช้ กะเองก็ไม่ได้ทำงานอะไรเป็นแม่บ้านธรรมดาๆ จะมีเงินสักกี่บาท เวลา
เดินทางไปไหนมาไหนก็รู้สึกระแวง จนตอนนี้ก็ยังคงรู้สึกระแวงอีกเพราะเจ้าหน้าที่เคยบอก
ไว้ว่า หากเกิดเหตุไม่สงบที่ใด พี่ชายกะอาจจะเป็นผู้ต้องสงสัยอันดับแรกเลย ทั้งสามีและ
ครอบครัวตอนนี้ก็อยู่อย่างหวาดระแวง ไม่รู้ว่าเจ้าหน้าที่จะเข้ามาจับกุมตัวเมื่อไหร่อีก”

บังยี อายุ 32 ปี ทำสวนยางและรับจ้าง

“...อยากเข้าไปอยู่ในคุกแทนแม่ เพราะตอนนั้นแม่เดินไม่ค่อยได้ เจ็บหัวเข่า พ่อก็ไม่ค่อย
สบายเท่าไร ไม่มีคนดูแล หมดความหวัง ไม่มีกำลังใจเพราะคิดถึงแม่ ตั้งแต่อยู่ด้วยกันมาก็
ไม่เคยแยกกันอยู่เลย ผมเองก็เสียใจมากช่วงนั้น และคับแค้นใจมาก ก่อนหน้านั้นคนใน
หมู่บ้านเสียชีวิต ไม่เห็นเจ้าหน้าที่ตามหาคนร้ายเลย แต่พอนาวิกโยธินเสียชีวิต ชาวบ้านต้อง
มากมายเป็นผู้ต้องหา เรื่องความยุติธรรมนั้น ไม่ต้องพูดถึงเลย มันไม่มีอยู่จริงหรือ”

กะเมาะ อายุ 49 ปี ทำสวนยาง

“กะไม่เคยมากรุงเทพฯเลย ไม่รู้ไปอย่างไร ตอนแรกก็มากับพวกเขา มาอนที่บ้านน้องที่มา จากหมู่บ้านเดียวกันที่หน้าราม มาหลายครั้งจนมาถูก นั่งรถไฟมาลงที่บางซื่อแล้วนั่งรถเม็ต ต่อไปหน้าราม ก็มาคนเดียว อย่างไรก็ตามก็ต้องมาเยี่ยมลูก สงสารเขา เดือนสองเดือนมาครั้งหนึ่ง เขาน่าจะพ้นโทษเดือนมีนาคมปีหน้าแน่ละ...ตอนแรกจะย้ายไปเรือนจำที่ยะลา แต่เขาไม่ ยากสู้อะไรต่อ แล่นี่ก็เหนื่อยเต็มทีแล้ว เขาก็ส่งสารแม่ ที่บ้านเรายากจน มีน้องชายอีกคนที่ ช่วยกะ เราทำสวนยาง มีสวนผลไม้ชนิดหน้อย ก็พยายามเก็บเงิน มากรุงเทพฯที่หนึ่งก็ใช้เงิน เยอะนะ เราไม่ยากขอใคร คนอื่นๆ ก็ลำบากเหมือนกัน”

แล้วพิพิธภัณฑ์จะดำเนินการอย่างไรกับความต้องการของชุมชนที่ปรารถนาให้ชีวิตประจำวันของพวกเขา มีความ “ปกติ” และได้รับการ “พัฒนา” เหมือนผู้คนในภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งสำหรับชุมชนแล้ว พิพิธภัณฑ์ไม่ได้ เป็นทางออกของพวกเขาในแง่ที่จะช่วยแก้ปัญหาที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของพวกเขาได้อย่างตรงไปตรงมา หรือ สร้างความเปลี่ยนแปลงได้ทันทั่วถึง ซึ่งคำตอบแรกๆ ของชุมชนคือ

“ก็ไม่ว่า พิพิธภัณฑ์จะให้ความยุติธรรมได้อย่างไร หรือช่วยให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น”

(สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนชาย ต.ป่าไผ่ อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

“ผมไม่เห็นความจำเป็น ชาวบ้านก็ไม่เห็นความจำเป็น เพราะว่าไม่เคยมีมาก่อน และไม่เคยมี เราก็ก่อนไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อนว่าจะแก้ปัญหายังไง มันไม่เหมือนมีโรงเรียน มีมัสยิด”

(นักวิชาการวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

พิพิธภัณฑ์ในแบบที่พวกเขาต้องการ คือ พิพิธภัณฑ์ที่จะเป็นกระบอกเสียงแทนพวกเขาที่จะสื่อสารไป ยังผู้มีอำนาจ ชุมชนเห็นว่าพิพิธภัณฑ์ควรส่งเสียงไปที่รัฐ หรือนักศึกษามหาลัยในฐานะที่กลุ่มคนเหล่านี้จะไป เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ และสื่อสารกับสาธารณะถึงปัญหาและสถานการณ์ของพวกเขา รวมทั้งสื่อสารกับผู้คนที่อยู่ใน พื้นที่อื่นๆ นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

“เอาเข้าจริงๆ ใครคือปัญหา ประชาชนหรือรัฐ พิพิธภัณฑ์ควรอยู่ในหมู่คนที่ไม่รู้” (สนทนา กลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

คำพูดของชุมชนที่ว่า “พิพิธภัณฑ์ควรอยู่ในหมู่คนที่ไม่รู้” สะท้อนชัดเจนว่า พิพิธภัณฑ์ที่พวกเขา ต้องการไม่ได้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน เพราะสำหรับชุมชนแล้ว พวกเขาคิดว่า ตัวเองไม่ใช่ กลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ ไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะเรียนรู้ถึงพหุวัฒนธรรม ความแตกต่าง

ระหว่างวิถีชีวิตและความเชื่อหรือประสบการณ์ของคนอื่นๆ เพราะหลายๆ คนในชุมชนเดียวกันมีประสบการณ์แบบเดียวกัน

“ตั้งอยู่ที่นี้ ใครจะดู มันก็เป็นชีวิตเราเอง” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ชุมชนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเขากับพิพธิภคณ์ในแง่ที่ว่า พวกเขาเป็นผู้ออกแบบเรื่องเล่าและประสบการณ์ชีวิตในพิพธิภคณ์เสียเองแทนที่จะเป็นผู้ชมหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ขณะเดียวกัน พวกเขาเห็นว่า ชีวิตที่สูญเสียไปนั้นควรค่าแก่การระลึกถึงและจดจำ แม้ฝ่ายรัฐพยายามทำให้ลืม ซึ่งการรำลึกเหล่านี้ไม่ได้เพียงแค่คืนศักดิ์ศรีให้แก่ผู้เสียหายหรือครอบครัว แต่ยังเป็นการปะทะและต่อรองกับอำนาจรัฐซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

4.3 เนื้อหาที่ชุมชนต้องการสื่อสาร

ความคับข้องใจ คำถามถึงความคลุมเครือ ความหวาดกลัว การสูญเสียความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล ความหวาดระแวงหรือแม้แต่การสนับสนุนกลุ่มผู้คิดต่างเป็นอารมณ์ความรู้สึกและเรื่องราวที่ชุมชนอยากเล่ามากที่สุด พวกเขาต้องการให้รัฐและสังคมนอกพื้นที่ “เห็น” ความเป็นมนุษย์ของพวกเขา พวกเขาอยากให้คนภายนอกรับรู้ถึงปัญหาว่า สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาของประเทศไม่ใช่ปัญหาเฉพาะพื้นที่ และต้องการให้เรื่องเล่าของพวกเขาสามารถสร้างกลุ่มผู้สนับสนุน และผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

4.3.1 ความเป็นมนุษย์

การทำความรู้จักพวกเขาในแง่ความเป็นมนุษย์ คือสิ่งที่ชุมชนต้องการนำเสนอมากที่สุดในพิพธิภคณ์ ถ้อยคำที่ปรากฏในพื้นที่สื่อ เช่น “มัน” “โจรได้” “มุสลิมหัวรุนแรง” กัดกร่อนความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งนำมาสู่ความต้องการสื่อสารถึงความเจ็บปวด ความคับข้องใจ ความเศร้า ความหวาดกลัวในฐานะที่พวกเขาเป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึกคนหนึ่ง

ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของตำบลตันหยงลิมอ จังหวัดนราธิวาส ผู้หญิงในชุมชนต้องการเล่าถึงช่วงชีวิตหลังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนช่วงปี 2548 ว่า

“มีแต่คนแก่เท่านั้นที่กล้าออกไปละหมาดที่มัสยิดในเวลากลางคืน บางคนทีกลัวมากๆ ก็ไปรวมตัวกันไปนอนบ้านคนอื่น จะออกไปหาของกินก็กลัว จะออกไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านก็

ไม่ได้ ห้ามอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน หรือตั้งวงพูดคุยกัน ห้ามไปหมกมุ่นทุกอย่าง” (สนทนากลุ่มย่อย ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

“เวลานอนเราต้องเอาเด็กเล็กๆ ไล่ไว้ในเมาะ แล้วเอาไว้ใต้เตียง พวกเราก็เอาที่นอน เอาเตียง มากั้นตามฝาบ้าน เพื่อใครยังไม่เข้ามา” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

โดยเฉพาะชาวมุสลิม พวกเขามองว่า สิ่งที่เป็นปัญหาคือรัฐ ที่มองคู่ตรงข้ามเป็นศัตรู หากรัฐมองคู่ตรงข้ามอย่างเป็นมนุษย์ เห็นมุมอื่นของเขา

“มองด้านที่เป็นมนุษย์ ครอบคลุม อะไรที่ทำให้เขาเป็นอย่างนั้น” (ผู้นำศาสนาอิสลาม ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

การแก้ปัญหาจะเปลี่ยนไป สำหรับชุมชนแล้ว องค์กรของรัฐมีโครงสร้างใหญ่และไม่มีคามยืดหยุ่น ไม่มีความสามารถจะมองเห็นความเป็นมนุษย์ของผู้คน มองทุกอย่างเป็นภาพรวม ไม่ใส่ใจความรู้สึกคนมากพอ

“ควรเห็นความเป็นมนุษย์ของคนอื่นบ้าง อย่ามองคนในด้านเดียว” (นักวิชาการวัฒนธรรม และสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

การนำเสนอถึงความเป็นมนุษย์นั้น สำหรับชุมชนแล้ว มองไกลไปถึงความยุติธรรม นั่นคือ เมื่อเห็นความยากลำบากหรือวิถีชีวิตจริงของผู้สูญเสียหรือผู้ที่ถูกมองว่า “คิดต่าง” แล้ว ความเข้าใจเหล่านี้อาจนำมาสู่ความยุติธรรม

“อยากให้ทางการสร้างความยุติธรรมให้กับครอบครัวบ้าง ฝ่ายเราต้องกลายเป็นคนผิดตลอด ทำอะไรไม่ได้เลย ครอบครัวเราไม่เคยได้รับความยุติธรรมเลย” (ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

4.3.2 ข้อเท็จจริง

สำหรับชุมชนแล้ว หลายเหตุการณ์เป็นเรื่องที่พูดไม่ได้ โดยเฉพาะกรณีที่มีความคลุมเครือบางประการ ด้วยข้อจำกัดของข้อเท็จจริง เช่น กรือชะหรือตากใบ เพราะ

“ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร มีหลายกลุ่มหลายฝ่าย พูดไปเราเองจะเดือดร้อน เขาก็ไม่ให้พูด” (ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ไพรวัน อ.ตากใบ จ.นราธิวาส)

แต่ในความ “เป็นเรื่องที่พูดไม่ได้” หลายคนต้องการข้อเท็จจริง พวกเขาเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานสามารถเป็นช่องทางหนึ่งที่ค่อยๆ นำเสนอข้อเท็จจริงและพวกเขาคาดหวังถึงการเห็นข้อเท็จจริงจากหลายฝ่าย ไม่ใช่จากทางการฝ่ายเดียวเท่านั้น

“เราพูดในชุมชนนี้ไม่ได้ แต่ที่อื่นน่าจะพูดได้ ก็อยากรู้เหมือนกัน มันก็มั่วไปหมด ตอนแรกชาวบ้านได้ยินว่า เขาจะแจกอินทผลาลัมกับเงินสามร้อยบาทตอนออกบวช ก็ไปกัน...บางคนก็เสียชีวิตที่นั่น ถูกเขาเอาขึ้นรถบรรทุก” (ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

อย่างไรก็ตาม ชุมชนเองมีความระวังเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นอ่อนไหวของกลุ่มขัดแย้ง ซึ่งในการพูดในที่สาธารณะนั้น ต้องพิจารณาว่า ประเด็นนั้นเป็นประเด็นสาธารณะหรือยัง

นอกจากนี้ ข้อจำกัดทิศทางและนโยบายด้านการจัดการความทรงจำของรัฐ ส่งผลให้ชุมชนสงสัยและมีความคำถามถึงความจริงใจของรัฐในการจัดการความทรงจำต่อเนื่อง พวกเขาต้องการข้อเท็จจริงและความจริง ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะการแถลงข่าว การออกเอกสาร การให้รูปภาพ แต่ยังรวมไปถึงวัตถุพยานหรือวัตถุที่มีความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ด้วย

“ปืนใหญ่ปลอม ชาวบ้านไม่เอา” (เยาวชนชาย อายุประมาณ 18 ปี ต.มายอ อ.มายอ จ.ปัตตานี)

4.3.3 สันติภาพ

แม้ว่าชุมชนรู้สึกว่ “สันติภาพ” มีความเป็นนามธรรม เป็นความคลุมเครือ มีขอบเขตการพูดหากเป็นสันติภาพที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างหรือวัฒนธรรม

“สันติภาพยังมีขอบเขต อะไรพูดได้ อะไรพูดไม่ได้” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

แต่ถึงอย่างนั้น ชุมชนยังต้องการสื่อสารถึงภาพของ “สันติภาพ” ในความหมายและความรู้สึกของพวกเขา โดยเฉพาะสำหรับเยาวชนที่เกิดภายในช่วงเวลาสิบห้าปีของความรุนแรงระลอกใหม่

“เด็กคนหนึ่ง เดินเข้าไปในพิพิธภัณฑสถาน เด็กเกิดปี 2547 ไม่รู้เลยว่าสันติภาพคืออะไร” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

พวกเขามองว่า พิพิธภัณฑสถานสามารถเป็นพื้นที่จำลองที่บอกให้รู้ว่า สันติภาพเป็นอย่างไร

“แต่อย่างน้อยคุณได้บอกว่า มันมีอะไร แต่หากบอกได้ว่า สันติภาพเป็นไง ลูกหลานได้รู้ เปรียบเหมือนนิยายหรือสารอย่างหนึ่ง สัญลักษณ์อย่างหนึ่ง หากมีการมาจัดแสดงในพื้นที่ สิ่งนี้น่าพูดได้” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

4.3.4 ความสูญเสีย

ชุมชนเห็นว่า การนำเสนอความสูญเสียควรมีความหลากหลาย ควรนำเสนอความสูญเสียของทุกฝ่ายไม่ว่าฝ่ายไหน

“เอาไปใส่ให้หมดว่าเจ็บปวดจากใคร จากสงครามไหน ให้คนรุ่นหลังได้รู้” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จ.นราธิวาส)

เพราะว่า “ตัวละคร” ในความขัดแย้งและความรุนแรงมีหลายกลุ่ม หลายฝ่าย และถึงที่สุด ล้วนเป็นผู้สูญเสียเช่นเดียวกัน

4.3.5 คุณค่าของชีวิต

สำหรับชุมชนแล้ว พื้นที่ที่พูดถึงบุคคลที่จากไปและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีความหมายมากกว่าการเป็นสถานที่แห่งความทรงจำและการระลึกถึง แต่เป็นสถานที่แห่งการเคารพ ให้เกียรติ ให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ของบุคคลเหล่านั้น ขณะเดียวกัน ยังเป็นการสะท้อนให้สาธารณะรู้ถึงความคับแค้น ความไม่เห็นด้วย ความไม่ยอมรับความรุนแรงของเหตุการณ์ เป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้กับอำนาจของรัฐในการพยายามทำให้ลืม

“การสร้างพิพิธภัณฑ์ที่มีหลายๆ เหตุการณ์มารวมกัน และอนุสรณ์สถานจะเอาเหตุการณ์ใหญ่ๆ เช่น เหตุการณ์ตากใบ ที่มีความสูญเสียมากพอสมควร จะเป็นการเตือนใจเจ้าหน้าที่และผู้คนได้ และการชุมนุมที่มีสยิดกลาง” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

เยาวชนมีมุมมองต่อการจัดการพื้นที่ความทรงจำต่างไปจากกระแสหลักที่เน้นความทรงจำในเหตุการณ์ใหญ่ที่ผู้เข้าร่วมหรือได้รับผลกระทบจำนวนมาก³² พวกเขาเห็นว่า ความตายของคนทุกคนอันเป็นผลมาจากเหตุการณ์รุนแรงในพื้นที่ล้วนมีความสำคัญและต้องพูดถึงเหมือนกัน

³² สามารถดูได้จากกรณีของการจัดการความทรงจำกรณี 6 ตุลา โครงการที่ทำงานด้านการจัดการความทรงจำ เช่น โครงการบันทึก 6 ตุลา ยังมีข้อจำกัดในการพูดถึงผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนและหลัง 6 ตุลาซึ่งต่างเป็นชนวนของ

“เราวัดไม่ได้ว่าเหตุการณ์อะไรใหญ่ หรือเล็ก เอาอะไรมาวัด เราไม่สามารถแบ่งเหตุการณ์
ได้ อันไหนสูญเสียมากสูญเสียน้อย เราวัดไม่ได้ ชีวิตคนหนึ่งคนก็สำคัญพอที่ต้องระลึกถึง”
(สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

พวกเขาเห็นว่า การสูญเสียจากเหตุการณ์รุนแรงนั้น ไม่ว่าจะผู้เสียชีวิตคนนั้นจะเป็นใคร ชีวิตของคนคน
หนึ่งส่วนมีคุณค่าให้พูดถึงและระลึกถึง

“ในการทำอนุสรณ์สถาน การเป็นแลนมาร์ก อนุสรณ์จะเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ต่างๆ ดังนั้น
พอมีเหตุการณ์ใหม่ เราก็ต้องสร้างใหม่ไม่ใช่หรือ เช่น ในพิพิธภัณฑ์ หากมีเหตุการณ์ใหม่ ก็
ต้องมีนิทรรศการใหม่ หรือกิจกรรมใหม่ใช่ไหม โดยรวม จะต้องมียุทธศาสตร์สถานถึงจะ
พอ” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

“อยากมีพิพิธภัณฑ์ความสูญเสีย พอคนตายเราก็อัปเดตไปเรื่อยๆ” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชน
จากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

นอกจากนั้นยังมีประเด็นปลีกย่อยและความกังวลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ ที่จะต้อง
คำนึงถึงมิติทางศาสนา

“ในหลักการศาสนาอิสลาม ไม่อนุญาตให้สร้างหน้าคน ซึ่งปกติในวัฒนธรรมมุสลิม ไม่ได้
มีรูปปั้นหน้าคน แต่จะเป็นรูปปั้นในลักษณะนามธรรม” (นักวิชาการศาสนาอิสลาม จ.
นราธิวาส)

4.3.6 ประวัติศาสตร์ปัตตานี

ความต้องการในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนอยู่บนฐานคิดของการไม่นำไปสู่ความขัดแย้ง แม้
ความขัดแย้งทางความคิดก็ตาม

“การที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์ จะต้องพูดถึงรากเหง้าประวัติศาสตร์ รัฐไม่ชอบแน่นอน จะทำให้
เกิดความขัดแย้งมากขึ้น แต่พอเหตุการณ์สงบ คนฝ่ายหนึ่งก็แพ้ไปแล้วก็พูดได้” (สนทนา
กลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

เหตุการณ์และเป็นผลกระทบจากเหตุการณ์ เช่น ผู้ที่เสียชีวิตในเขตงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หรืองานรำลึก 6
ตุลาที่จัดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ความสำคัญเฉพาะผู้ที่เสียชีวิตในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เท่านั้น

ทางออกของพวกเขามีตั้งแต่การนำเสนอประวัติศาสตร์ชุมชนแต่ละแห่ง เช่น ประวัติของผู้นำศาสนากับการพัฒนาชุมชน ไปจนถึง การนำเสนอประวัติศาสตร์จากหลายฝ่ายในพื้นที่และเวลาเดียวกันในลักษณะของประวัติศาสตร์ศึกษาโดยไม่ตัดสินว่า ประวัติศาสตร์ฉบับของใครมีความถูกต้องหรือเป็นความจริงมากที่สุด

“ก็เอา [ประวัติศาสตร์] ของหลายๆ ฝ่ายมาวางดูเลย เทียบกันเลย ใครพูดว่าอะไร แบบนี้คนที่เห็นว่า ไม่ว่าจะฉบับไหนก็มีทั้งเรื่องจริงและไม่จริง” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

4.3.7 ไม่มีแพ้ ไม่มีชนะ

ชุมชนเห็นว่า สถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ควรมุ่งการนำเสนอที่การแพ้หรือชนะ

“การต่อสู้ในสามจังหวัดไม่ควรมองไปที่แพ้ หรือ ชนะ ผมคิดว่า เรามองที่ชนะหรือแพ้ ควรพูดถึงการยอมรับความจริง เพราะว่าการได้มาซึ่งสันติภาพไม่ใช่การแพ้หรือชนะ แต่เป็นการยอมรับความจริงในแง่ประวัติศาสตร์ของรัฐและประชาชน ในความต้องการของประชาชนในพื้นที่” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ในแง่นี้ ชุมชนมองว่า พิพธิภัณฑ์สามารถสร้างความเข้าใจและธรรมาภิบาลไม่แทรกแซงจากรัฐ

“การทำประชามติที่ไม่มีแทรกแซงทั้งสิ้น ที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเสรี อย่างเป็นกลาง เป็นความต้องการของประชาชนจริง เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างสันติภาพ” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ สิทธิในการกำหนดชะตากรรมตนเอง เช่น ความเห็นหรือความต้องการเกี่ยวกับเอกราชนั้น เป็นประเด็นที่ชุมชนมองว่าพิพธิภัณฑ์สามารถสื่อสารและสร้างความเข้าใจถึงประเด็นดังกล่าวโดยไม่มีประเด็นผู้แพ้หรือผู้ชนะในการนำเสนอ

“เรื่องเอกราชเป็นเรื่องขั้วต้นมากๆ เป็นเรื่องที่น่าสื่อสารกัน ได้ผ่านพิพธิภัณฑ์ ควรทำประชามติ แต่ว่าต้องเป็นประชามติที่บริสุทธิ์ คนข้างนอกควรรับรู้” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

4.4 พิพิธภัณฑสถานภาพท่ามกลางความขัดแย้ง

ท่ามกลางความขัดแย้งและความรุนแรงที่ยังดำเนินอยู่ แล้วเรื่องราว เหตุการณ์ ความทรงจำ หรือแม้แต่อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่ชุมชนต้องการสื่อสารกับผู้ที่มิอำนาจหรือสาธารณะจะทำได้ผ่านพื้นที่พิพิธภัณฑสถานภาพหรือไม่ท่ามกลางความกังวลของชุมชนถึงความปลอดภัย ความเป็นอิสระ การตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายต่างๆ และความสามารถของพิพิธภัณฑสถานภาพในการจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่

“ควรมีพิพิธภัณฑสถานหรือไม่ตอนนี้ คิดว่าหากมีควรมีตอนมีสันติภาพแล้ว แต่หากมีในช่วงความรุนแรง จะต้องมัดข้อคิดข้อเสียว่าคุ้มไหม” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนหญิง ต.ท่ากำชำ อ.หนองจิก จ.ปัตตานี)

ทั้งนี้ หากชุมชนมองว่า หากมีพิพิธภัณฑสถานภาพตั้งขึ้นในพื้นที่และมีข้อจำกัดในการบริการ การบริหารจัดการหรือการดำเนินกิจกรรมนั้นอาจส่งผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่

“ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่อย่างร้ายแรง” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

เนื่องจาก

“มันมีเรื่องของ การถกถว้ยโอกาสจากสถานการณ์ไม่สงบ ประเด็นคือ การสร้างพิพิธภัณฑสถานภาพไม่ต้องรอให้เหตุการณ์สงบ แต่สร้างได้ แต่ต้องมีเงื่อนไข” (สนทนากลุ่มย่อย เยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

เสียงของชุมชนจึงแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ นั่นคือ ส่วนใหญ่มองว่า พิพิธภัณฑสถานภาพควรตั้งอยู่นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบต่างๆ ที่จะตามมา และกลุ่มเล็กมองว่า พิพิธภัณฑสถานภาพ “อาจจะพอดังในพื้นที่ได้” หากมีการนำเสนอและการจัดการที่ดี

4.4.1 พิพิธภัณฑสถานภาพควรอยู่นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

เสียงส่วนใหญ่จากชุมชน โดยเฉพาะชุมชนมุสลิมมองว่า พิพิธภัณฑสถานภาพควรอยู่นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยเหตุผลหลักที่ว่า พวกเขาไม่ได้เป็นผู้สร้างขัดแย้ง ระดับความปลอดภัย ความเป็นอิสระและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายโดยตรง

1. เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการนำเสนอข้อเท็จจริงและประสบการณ์หลายฝ่ายในพื้นที่ ชุมชนมองว่า ด้วยสถานการณ์ยังไม่นิ่ง การนำเสนอข้อเท็จจริงหรือเรื่องราวของหลายฝ่ายนั้นในแง่หนึ่งสามารถถูกมองว่า

พิพิธภัณฑสถานกลายเป็นเครื่องมือในการ โจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือให้คุณค่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษ ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้เกิดความโกรธ ขุ่นเคืองใจแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้

“หากมี จะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของเหตุการณ์ต่างๆ แต่พิพิธภัณฑสถานก็ต้องบอกความจริงจริงๆ เช่น กรณีขุนพันธ์ จำเพียรปราบคนร้าย หากมีอะไรลักษณะนี้ก็จะถูกระเบิดเลย” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ชุมชนมองว่า ชุมชนเองยังมีความไม่ลงรอยในการนำเสนอประวัติศาสตร์ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งต่อเนื่อง

“เกิดการขัดแย้งของคนในชุมชน บางคนก็บอกว่าสวยดี บางคนก็บอกประวัติศาสตร์แบบนี้ไม่ควรเล่า” (สนทนากลุ่มย่อยกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

หรือมีความระแวงว่า ผลจากการมีพิพิธภัณฑสถานจะทำให้ชุมชนไม่ปลอดภัยเนื่องจากเป็นเป้าหมายของการ โจมตี หรือในบางชุมชนเองมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับพิพิธภัณฑสถาน

“ทำให้เกิดความหวาดระแวง มาสร้างตรงนี้ทำไม มาสร้างบ้านกูทำไม” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ชุมชนยังมองด้วยว่า การมีพิพิธภัณฑสถานสถาปนาซึ่งตั้งอยู่นอกพื้นที่จะช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล

“หากมีขึ้นมาจริงๆ มันก็เสี่ยงเกินไป หากจะพุดอะไรออกไปแล้วอาจจะเกิดความผิดได้ กลัวว่าเขาจะเอาคำพุดของเราไปดำเนินคดีหรือไม่ก็เพิ่มข้อหาให้กับญาติพี่น้องเราอีก ตอนนั้นก็โดนข้อหาหมากพ้อแล้ว” (ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

2. เพื่อสื่อสารถึงกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ขณะที่ชุมชนเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานสถาปนาเป็นสิ่งจำเป็นในฐานะเครื่องมือสื่อสารถึงผู้มีอำนาจและสาธารณะ แต่ส่วนใหญ่แล้ว พวกเขาเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานควรตั้งอยู่นอกพื้นที่ความขัดแย้ง เพื่อเอื้ออำนวยให้มีการสื่อสารและทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรงและไม่มี ความกดดันจากพื้นที่ เช่น ในการสื่อสารกับฝ่ายความมั่นคง ข้าราชการหรือสาธารณะชนในวงกว้าง

สำหรับชุมชนแล้ว พวกเขาไม่รู้สึกรู้หาหรือเห็นว่าตัวเองเป็นกลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากพวกเขาอยู่กับเหตุการณ์จริงทุกเมื่อเชื่อวันอยู่แล้ว

“เรื่องเกิดขึ้นอยู่แล้วในชุมชน ทำไมต้องไปคูในพิพิธภัณฑ” (ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบ
จากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

“ควรตั้งอยู่ในที่อื่น ควรมีรูปภาพ วีดิโอสัมภาษณ์ต่างๆ มีเอกสารต่างๆ อยากให้คนอื่นๆ ก็
ได้ดูเหมือนกัน หากสร้างในชุมชนแล้วจะให้ใครมาดู” (ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจาก
ความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส)

ที่สำคัญกว่านั้น ชุมชนมองว่า พวกเขาไม่ใช่ต้นเหตุของปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้นกิจกรรมเชิงสันติ
ศึกษาควรดำเนินการกับผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างปัญหา

“หากพิพิธภัณฑต้องการลดความขัดแย้งก็ต้องไปทำกับคนที่สร้างความขัดแย้ง” (สนทนา
กลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ขณะเดียวกัน ชุมชนมองว่า กลุ่มที่คิดต่างก็ควรเป็นเป้าหมายของการสื่อสารเช่นกัน

“สื่อสารไปถึงกลุ่มที่ใช้ความรุนแรง ไม่ว่าฝ่ายไหน” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัด
ชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

“ไม่ได้พูดถึงความรุนแรงจากรัฐอย่างเดียว ฝ่ายขบวนการก็มีความรุนแรงด้วยก็เช่นกัน ไม่
ว่าฝ่ายไหนก็มีส่วนผิด ส่วนรับผิดชอบ ทุกฝ่ายต้องปรับหมด” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจาก
จังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

3. เป็นพื้นที่กลางที่ไม่จำเป็นต้องเป็นกลาง นิทรรศการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นนอกพื้นที่ยังสามารถเป็น
พื้นที่กลางในการสื่อสารถึงประเด็นละเอียดอ่อน เช่น การทำความเข้าใจกับความต้อการมีเขตปกครอง
พิเศษหรือการเป็นเอกราช

“เรื่องนี้จริงๆ มันก็ควรพูดได้ใช่ไหม แต่จริงๆ ไม่ได้ นี่หากชุมชนเรา เอาที่มีสยิดก็ได้ หรือที่
ร้านน้ำชามาคุยกันเรื่องนี้ ตายลูกเดียว” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้
กรุงเทพฯ)

ซึ่งการสื่อสารประเด็นเหล่านี้ในพื้นที่นำมาสู่ความไม่ปลอดภัยและเป็นที่จับตามองจากฝ่าย
ความมั่นคง แต่หากนำเสนอในส่วนกลางหรือพื้นที่อื่น ผู้นำเสนอ เช่นพิพิธภัณฑที่มีความเป็นสถาบัน
วิชาการหรือมีวิธีการนำเสนอที่แยบยลกว่า จะสามารถลดทอนความไม่พอใจ ความกลัว ความ
หวาดระแวง และแปรให้การสื่อสารนำไปสู่การตั้งคำถาม การสร้างเข้าใจหรือแลกเปลี่ยนด้วยเหตุผล
มากกว่า

4. ที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้คน ชุมชนมองว่า สถานการณ์ ประเด็น หรือ เหตุการณ์บางอย่างที่ยังคงความคลุมเครือ เป็นคับข้องใจ เช่น ความสงสัยในกระบวนการยุติธรรม หรือการไม่ได้รับข้อเท็จจริงนำไปสู่การสร้างอารมณ์โกรธของผู้คนให้เพิ่มขึ้นและยิ่งหล่อเลี้ยงความโกรธให้ดำรงอยู่

นิทรรศการหรือกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ไม่ได้สื่อสารเฉพาะกับสายตาหรือบทสนทนาของผู้เข้าร่วมกิจกรรม แต่ยังสื่อสารกับความเชื่อ อุดมการณ์และประสบการณ์ของบุคคลนั้นๆ อีกด้วย ซึ่งนิทรรศการหรือการนำเสนอบางประเด็น หากจัดแสดงในพื้นที่อาจนำไปสู่ความเกลียดชังและความขัดแย้งระหว่างชุมชนและฝ่ายที่ชุมชนเห็นว่าเป็นคู่ขัดแย้ง เช่น ข้าราชการ ฝ่ายความมั่นคง ฝ่ายปกครอง และสามารถนำไปสู่ความรุนแรงต่อเนื่องได้

“หากเล่าถึงสามจังหวัด หากมีเรื่องสะท้อนความรุนแรงของรัฐ คนก็เกลียดรัฐมากกว่าเดิม ย้อนแย้งกับคำว่าสันติภาพ” (นักวิชาการวัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

แต่หากนิทรรศการไปจัดในพื้นที่อื่นนอกชุมชน เน้นอนว่า นิทรรศการควรและสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ชม แต่ด้วยผู้ชมข้างนอกเป็น “คนนอก” ของเหตุการณ์ ความรู้สึกจะแตกต่างจาก “คนใน” ซึ่งอารมณ์เช่นนี้ จะนำไปสู่การตั้งคำถามต่อรัฐ และการเข้าใจ เห็นอกเห็นใจชุมชนเพิ่มขึ้น อันจะนำไปสู่การเคลื่อนไหว เช่น การวิพากษ์รัฐ การเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์ หรือวิพากษ์งบประมาณของทหาร เป็นต้น

5. เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายในหลายพื้นที่ เนื่องจากชุมชนไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการที่จัดขึ้นนอกพื้นที่ และเคลื่อนย้ายไปในที่ต่างๆ นั้นสามารถสื่อสารและชวนผู้คนธรรมดาที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในพื้นที่ภาคใต้ตั้งคำถามและพิจารณาถึงเหตุการณ์ด้วยเหตุผลและตามข้อเท็จจริงจากพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ภาคเหนือและอีสานที่มีการต่อต้านการสร้างมัสยิด ด้วยการมองว่าชาวมุสลิมจะเข้า “กลืน” ความเป็นพุทธหรือนำความรุนแรงมาให้ หรือเปลี่ยนแปลงความเข้าใจที่ว่า คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ “เกลียด” คนภาคอีสาน เพราะว่ามีทหารเกณฑ์จากภาคอีสานไปประจำการในพื้นที่มากกว่าพื้นที่อื่นๆ

“คำถาม ทำไมคนปัตตานีเกลียดคนอีสาน พวกทหารเกณฑ์จริงๆ คนปัตตานี ไม่ได้ขัดแย้งกับคนอีสาน แต่ขัดแย้งกับรัฐ” (ผู้หญิงมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 52 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

พวกเขามองว่า การมีพิพิธภัณฑสถานฯ ไปที่ภาคอีสาน เป็นโอกาสที่จะอธิบายข้อเท็จจริงเหล่านี้ เพราะว่าภาคส่วนที่พยายามสร้างคู่มือคือ ส่วนกลางไม่ใช่ผู้คนในพื้นที่

“คือเอาคนในพื้นที่อื่นเข้ามาในพื้นที่ความขัดแย้ง การที่ส่วนกลางเอาคนจากภาคอื่นเข้ามาในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง และคนที่อยู่นอกพื้นที่ได้รับผลกระทบ ก็คิดว่า คนปัตตานีเป็นคนสร้างความขัดแย้ง” (ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อายุประมาณ 71 ปี ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

6. *ความเป็นอิสระของพิพิธภัณฑสถานฯ* ชุมชนมีความกังวลถึงความเป็นอิสระของพิพิธภัณฑสถานฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพิพิธภัณฑสถานฯตั้งอยู่ในพื้นที่นั้น มีความเป็นไปได้ที่จะถูกควบคุมสูงมาก

“มีการคุม คือ เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาคุม มาบริหาร” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

หรือจะมีการติดตามจากภาครัฐอย่างใกล้ชิดตามที่เคยขึ้นมาแล้ว

“ก่อนหน้านี้ชาวบ้านก็ได้สร้างพิพิธภัณฑสถานฯ ชุมชน รัฐเข้ามาแทรกแซง ก่อนหน้านี้ พิพิธภัณฑสถานฯ ชุมชนบางแห่งก็ถูกทหารเข้ามาแทรกแซง โดนตรง ทหารเข้ามาคุม ข้อเสีย คือการที่เจ้าหน้าที่มาแทรกแซง” (นักวิชาการวัฒนธรรม จ.ปัตตานี)

ทั้งนี้ ชุมชนตระหนักดีว่า พวกเขาไม่สามารถต้านทานอำนาจรัฐและฝ่ายความมั่นคงได้ แม้ตระหนักเช่นกันว่า บทบาทของทหารไม่ควรเข้ามาแทรกแซงกิจการของพลเมือง

“เราห้ามเจ้าหน้าที่ ทหารเข้ามาแทรกแซงไม่ได้ เช่น มาลาดตระเวนได้ แต่ว่า มาควบคุมไม่ได้ พิพิธภัณฑสถานฯควรให้ชุมชนเข้ามาบริหารเอง ซึ่งทางการไม่ยอมรับอยู่แล้ว ตามเงื่อนไข” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ละหาร อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส)

7. *ความปลอดภัยของพิพิธภัณฑสถานฯและเจ้าหน้าที่*

“พิพิธภัณฑสถานฯเป็นเรื่องที่เสี่ยง เพราะว่าคนในพื้นที่อาจไม่ยอมรับ เพราะว่าคนภายนอกอาจจะไม่เข้าใจ แม้แต่คนของรัฐก็ไม่เข้าใจ เพราะว่าคนมีอำนาจจะเป็นคนตัดสินใจ” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ชุมชนเห็นว่า เรื่องที่พวกเขาต้องการนำเสนอในพิพิธภัณฑสถานศึกษาส่วนใหญ่แล้ว แม้เป็นข้อเท็จจริง เป็นสถานการณ์จริง เป็นอารมณ์ความรู้สึกและความเห็นของพวกเขา แต่ฝ่ายรัฐและความมั่นคงมองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นอ่อนไหวที่จะเป็นอันตรายต่อความมั่นคง

“หากมีพิพิธภัณฑสถานศึกษา ค่ายทหารก็ต้องมาตั้งเพื่อมารักษาความปลอดภัย” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

หรือ

“รัฐมองว่า คนที่ศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานี หรือคนสนใจจะเป็นคนทิ้งปลุกระดมและถูกปลุกระดม” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

ขณะเดียวกัน ความเห็นหรือกิจกรรมที่เป็นการสนับสนุนนโยบายที่ดีของฝ่ายรัฐหรือความมั่นคงก็อาจถูกฝ่ายผู้คิดต่างมองว่า เข้าข้างรัฐได้

“ชาวบ้านหวาดระแวง และอาจจะเป็นแดนมาร์คของการถูกระเบิด” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

8. เพื่อขยายขอบเขตการรับรู้ปัญหาของประเทศ ชุมชนมองว่า ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ได้เป็นประเด็นเฉพาะพื้นที่แต่เป็นปัญหาของประเทศ เป็นปัญหาที่มีรากมาจากโครงสร้างและมีกรอบคิดที่วางบนกรอบความมั่นคงมากเกินไปทำให้ไม่สามารถจะเข้าใจกรอบด้านสังคมวัฒนธรรมได้

“หลักสูตรไม่ได้ตอบสนองคนในพื้นที่ ตอนนี้ พอรัฐโยนตุ้มมาให้สามัญ คนก็เริ่มสร้างโรงเรียนของตัวเอง รัฐก็เริ่มระแวงว่าคนกำลังบ่มเพาะผู้ก่อการความไม่สงบ” (ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ต.กะลุวอเหนือ อ.เมือง จ.นราธิวาส)

เช่นเดียวกัน ประวัติศาสตร์หรือความทรงจำของพื้นที่ควรถูกทำให้เป็นประเด็นสาธารณะ

“คนภาคใต้ เขาเป็นคนที่ควรมีสิทธิ มีศักดิ์ศรี และโครงสร้างการเรียนการสอนไม่มีเรื่องของเหยื่อเข้าไปอยู่ และการเรียนการสอน ถูกบีบให้เป็นแบบนั้น” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

4.4.2 พิพิธภัณฑสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่

ประมาณร้อยละสี่สิบของผู้ให้ข้อมูล โดยเฉพาะจากชุมชนพุทธ เห็นว่า พิพิธภัณฑสถานศึกษาสามารถสร้างในพื้นที่ได้ แต่ต้องไม่ละทิ้งประเด็นละเอียดอ่อน เช่น ความรุนแรง ประวัติศาสตร์ หรือความต้องการ

ของผู้คนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง เช่น เขตปกครองพิเศษ และบริหารจัดการให้พิพิธภัณฑที่มีลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยว ในแง่นี้ ชุมชนพิจารณาที่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การเป็นแหล่งเรียนที่จะบ่มเพาะจิตสำนึกที่ดีมากกว่าการเป็นพื้นที่สื่อสารเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง เป็นหลัก

1. การมีพิพิธภัณฑทำให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น โรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยมทุกโรงเรียนมีนโยบายทัศนศึกษา โรงเรียนตากดิกาในปีละครั้งจะมีการอบรมภาคฤดูร้อน ต้องมีการท่องเที่ยวนอกสถานที่ พิพิธภัณฑจะเป็นจุดแรกที่เขาไป เป็นที่เรียนรู้ไปด้วย

ชุมชนมองด้วยว่า พิพิธภัณฑสันติภาพสามารถบอกล่ามั่งมั่งคั่งของพื้นที่ได้ โดยเฉพาะหากมีพิพิธภัณฑตั้งอยู่ในชุมชนจริงๆ เช่น การนำเสนอเกี่ยวกับความสวยงามของธรรมชาติ วิถีชีวิตของชุมชน

“เราน่าจะใส่เรื่องชุมชน วิถีชีวิต อย่างการออกเรือ หาลปลา การทำน้ำบูดู พวกเราสามารถพาเขาเข้ามาใช้ชีวิตแบบเราได้ เรียนการสานกระจูด หรือลองหมักบูดู เป็นต้น” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนชาย ต.ป่าไม้ อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี)

2. เกิดการจ้างงาน พิพิธภัณฑนำไปสู่การจ้างงานในพื้นที่ เช่น จ้างคนท้องถิ่นเป็นเจ้าหน้าที่ อย่างน้อยคนก็เป็นยาม เป็นแม่บ้านได้ หรือคนแต่คนแก่สามารถไปบรรยายประวัติศาสตร์ชุมชนได้

3. เพื่อเป็นพื้นที่แห่งความรำลึกและความทรงจำร่วมในพื้นที่

“หากมีอนุสรณ์สถาน หรือพิพิธภัณฑหลายๆ แห่ง จะเกิดการสร้างสันติภาพ เช่น ให้อัยกรุ่นมาศึกษาพื้นที่ เพื่อนำไปศึกษาและบอกกับคนนอกพื้นที่ หรือการแลกเปลี่ยนต่างๆ”

(สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ต.กะลุวอเหนือ อ.เมือง จ.นราธิวาส)

“เขาอยากให้เราลืม แต่เราควรต้องพยายามให้ไม่ลืม” (สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษาจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

“การทำสร้างพิพิธภัณฑที่มีหลายๆ เหตุการณ์มารวมกัน และอนุสรณ์สถานจะเอาเหตุการณ์ใหญ่ๆ เช่น เหตุการณ์ตากใบ ที่มีความสูญเสียมากพอสมควร จะเป็นการเตือนใจเจ้าหน้าที่และผู้คนได้ และการชุมนุมที่มีสัญลักษณ์” (สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษาจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

“เราวัดไม่ได้ว่าเหตุการณ์อะไรใหญ่ หรือเล็ก เอาอะไรมาวัด เราไม่สามารถแบ่งเหตุการณ์
ได้ อันไหนสูญเสียมากสูญเสียน้อย เราวัดไม่ได้ ชีวิตคนหนึ่งคนก็สำคัญพอที่ต้องระลึกถึง”
(สนทนากลุ่มย่อย นักศึกษาจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

“อยากมีพิพิธภัณฑสถานสูญเสีย พอคนตายเราก็อัพเดทไปเรื่อยๆ” (สนทนากลุ่มย่อย
นักศึกษจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

“อนุสรณ์สถาน จะรวมตั้งแต่เหตุการณ์เล็กๆ ไปตั้งที่พิพิธภัณฑสถาน เหตุการณ์ที่มีคนมามีส่วน
ร่วมมากที่สุด เช่น ที่มีสยิดกลางมีคนมาร่วมเยอะมาก และนำทำอนุสรณ์สถาน” (สนทนา
กลุ่มย่อย นักศึกษาจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

4.4.3 รูปแบบและกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานศึกษา

เมื่อเสียงส่วนใหญ่เสนอให้พิพิธภัณฑสถานศึกษาตั้งอยู่นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และมีกิจกรรม
เช่น นิทรรศการเคลื่อนที่ไปยังจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคต่างๆ และบางกรณี อาจกลับมาจัดแสดงหรือ
จัดกิจกรรมในพื้นที่ แต่ยังคงมีการดำเนินการบางอย่างที่สามารถทำได้ในพื้นที่ เช่น อนุสรณ์สถานหรือหมุด
หมายที่แสดงถึงความทรงจำร่วมหรือการรำลึกถึงผู้คนและเหตุการณ์เพื่อเป้าหมายของการต่อสู้กับการทำให้ลืม
ของรัฐ สิ่งที่ตามมาคือ การที่ชุมชนสามารถมองเห็นบทบาทของพวกเขาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานศึกษา ซึ่งข้อเสนอของ
ชุมชน คือ พิพิธภัณฑสถานศึกษาสามารถแบ่งการทำงานออกเป็นสองส่วน

การทำงานกับพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

ชุมชนมองว่า พวกเขาไม่ได้เป็นกลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑสถาน แต่เป็นคนทำงานให้พิพิธภัณฑสถาน ในส่วน
การทำงานด้านข้อมูล การเสนอเนื้อหา การออกแบบกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังต่อไปนี้

- 1) พิพิธภัณฑสถานจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพให้ชุมชนทำหน้าที่เหมือนนักประวัติศาสตร์ นักจดหมายเหตุ
หรือนักข้อมูล
- 2) พิพิธภัณฑสถานทำงานเชิงจดหมายเหตุ โดยร่วมมือกับภาคประชาสังคมและชุมชนในการเก็บข้อมูล รวบรวม
เอกสารหลักฐานเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การมีจดหมายเหตุในฐานะส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานศึกษา
- 3) ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ชุมชนเป็นผู้เสนอเนื้อหา และตัดสินใจรูปแบบการนำเสนอร่วมกับ
พิพิธภัณฑสถาน และชุมชนมีส่วนร่วมในการเสนอและออกแบบกิจกรรม โดยตัดสินใจร่วมกับพิพิธภัณฑสถาน
- 4) ในขณะที่สถานการณ์รุนแรงยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่อง พิพิธภัณฑสถานนอกพื้นที่ทำหน้าที่สื่อสารแทนผู้คนใน
พื้นที่ แต่เมื่อเหตุการณ์สงบลง พิพิธภัณฑสถานสามารถย้ายกลับมาในพื้นที่และทำหน้าที่ในแง่การเป็นแหล่ง

เรียน ซึ่งในแง่นี้ เอกสารหลักฐานต่างๆ ควรจัดทำสำเนาไว้สองที่ เช่น เก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานนอกพื้นที่ และส่วนหนึ่งส่งกลับมายังพื้นที่ด้วยเช่นกัน

- 5) พิพิธภัณฑสถานทำหน้าที่ในฐานะพื้นที่แห่งความทรงจำร่วมเหตุการณ์และการรำลึกถึงผู้สูญเสีย เพื่อปะทะกับความพยายามทำให้ลืมของฝ่ายรัฐและในแง่การทำหน้าที่ถอดบทเรียน
- 6) พิพิธภัณฑสถานสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี เช่น การมีพิพิธภัณฑสถานและกิจกรรมออนไลน์ การฝึกอบรมให้เยาวชนใช้โปรแกรมสำหรับบันทึกข้อมูลและการจัดทำเนื้อหา การถ่ายภาพ การบันทึกวิดีโอและตัดต่อ

การทำงานนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

- 1) พิพิธภัณฑสถานทำหน้าที่ในการนำเสนอ สื่อสาร และสร้างปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะประเด็นอ่อนไหวผ่านนิทรรศการชั่วคราวและนิทรรศการเคลื่อนที่ นิทรรศการออนไลน์ การฝึกอบรม การปฐมนิเทศ เช่น ปฐมนิเทศเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงหรือข้าราชการก่อนลงพื้นที่ หรือกิจกรรมพิเศษ เช่น เสวนา การจัดฉายภาพยนตร์ การนำลงพื้นที่
- 2) พิพิธภัณฑสถานทำหน้าที่สร้างเครือข่ายกับพันธมิตรที่หลากหลาย เพื่อให้ประเด็นจากพื้นที่สามารถสื่อสารกับกลุ่มและภาคส่วนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

4.5 สรุป

สำหรับชุมชนแล้ว พิพิธภัณฑสถานตีภาพเป็นเรื่องใหม่ เป็นเครื่องมือใหม่ๆ ในการสื่อสาร เมื่อเปรียบเทียบกับพิพิธภัณฑสถานตามแบบแผน

“ที่จะไม่นำเสนอความอัปลักษณ์ ไม่มีปัจจุบัน ไม่เห็นอนาคต เรื่องน่าเกลียด ความขัดแย้ง การเสียดสีซึ่งซึ่งไม่มี” (สนทนากลุ่มย่อยเยาวชนจากจังหวัดชายแดนใต้ กรุงเทพฯ)

พวกเขาต้องการให้พิพิธภัณฑสถานมุ่งความสำคัญที่ปัจจุบันและอนาคตของพวกเขามากกว่าอดีต

“เราต้องหาทางอยู่ให้ได้ คิดว่าเรื่องตอนนี้แหละสำคัญมากกว่า แล้วก็พรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร” (สนทนากลุ่มย่อยผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ จ. นราธิวาส)

คำตอบของชุมชนคือ ในฐานะที่พวกเขาไม่ได้เป็นผู้สร้างความรุนแรง พวกเขาจึงไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑสถานตีภาพ ในทางกลับกัน พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพิพิธภัณฑสถานตีภาพ พวกเขา

ต้องการมีส่วนร่วมในการออกแบบและกำหนดเนื้อหาและกิจกรรม เพื่อให้พิพิธภัณฑ์สามารถเป็นเครื่องมือของ
พวกเขาในการส่งเสริม การสื่อสารและการรณรงค์ สันติศึกษาและการสถาปนาความทรงจำร่วม

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สันติภาพจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่การสื่อสาร แต่ยังทำหน้าที่เสริมพลังชุมชนใน
ฐานะที่เป็นผู้มีบทบาท (agent) สำคัญในการกระบวนการสันติภาพ ซึ่งเป็นทั้งแนวทางและเป้าหมายสำคัญของ
พิพิธภัณฑ์สันติภาพ

บทที่ 5: ทรัพยากร: อุปสรรค ความท้าทายและปัจจัยสนับสนุน

ความต้องการส่งเสียง ความต้องการสื่อสาร ความต้องการพื้นที่ของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นพร้อมกับความรุนแรง ความไม่เป็นธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับอำนาจของฝ่ายความมั่นคงอย่างแนบแน่น ช่วงเวลาความรุนแรงที่ยืดเยื้อยาวนานไม่ได้สร้างความรู้สึกรื้อฟื้นให้เหนื่อยหน่ายหรือคับข้องใจเท่าที่ควร แต่ยังทำให้ผู้คน แม้คนธรรมดาสามัญ เช่น แม่บ้าน ผู้สูงอายุหรือเยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของโอกาสและสิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตัวเอง หลายคนไม่ได้เป็นพลเมืองที่อ่อนเปลี้ยหรือยอมจำนน แต่สามารถลุกขึ้นมาเป็นผู้เปลี่ยนแปลงได้หากมีโอกาสและได้รับการสนับสนุน

ชุมชนต้องการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑสถานศึกษาในแง่การเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ส่งเสียงของพวกเขาไปยังรัฐ ฝ่ายความมั่นคงและสาธารณะในวงกว้างถึงสิ่งที่พวกเขากำลังเผชิญ อารมณ์ความรู้สึกที่พวกเขามี ความหวังต่อการเปลี่ยนแปลง และตัวตนของพวกเขาในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและเรื่องราวเหล่านี้ไปสู่การให้ความสนใจ ความเข้าใจ การสนับสนุนเพื่อที่จะนำไปสู่การจัดการปัญหาที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งของประเทศ ซึ่งชุมชนเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานศึกษานอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อลดทอนผลกระทบด้านความปลอดภัย เพื่อบรรเทาอารมณ์ความรู้สึกที่จะไปเพิ่มความขัดแย้ง และเพื่อขยายพื้นที่การรับรู้ปัญหา และเพื่อที่จะสามารถสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรง

ควบคู่ไปกับการมีพิพิธภัณฑสถานศึกษาที่ตั้งและดำเนินการนอกพื้นที่ ชุมชนยังพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการมีพื้นที่ที่สะท้อนหรือสื่อสารถึงอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขา พื้นที่ที่เป็นความทรงจำร่วมหรือพื้นที่ของการระลึกถึง เช่น อนุสรณ์สถานที่มียารชื้อเสียชีวิตและมีที่ว่างสำหรับการเพิ่มชื่อผู้เสียชีวิตรายใหม่หรืออนุสรณ์สถานหรือพื้นที่แห่งการรำลึกในสถานที่เกิดเหตุ

ในขณะที่ประเทศไทยไม่ได้มีวัฒนธรรมพิพิธภัณฑสถานศึกษาที่เข้มแข็ง แนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาเป็นเรื่องใหม่จากการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานศึกษานั้น บทบาทของพิพิธภัณฑสถานศึกษาในการปะทะกับแนวคิดอำนาจนิยม การทำหน้าที่เป็นพื้นที่เปิดเพื่อให้ความทรงจำจากหลายฝ่ายสามารถปะทะสังสรรค์ และการต่อต้านและยื่นหยัดต่อสู้กับวัฒนธรรมลายนวลพื้นผิเป็นความท้าทายอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาสภาพสังคมการเมืองของสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานศึกษาหรือหอศิลป์ที่มีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพยังคงอยู่ในระดับที่การส่งเสริมโอกาสและความสามารถในการมองเห็นผู้เสียหายเท่านั้น

การวิเคราะห์ทรัพยากรทั้งที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคหรือความท้าทายสำหรับความเป็นได้ของพิพิธภัณฑสถานศึกษาจึงเลือกใช้แนวทางการวิเคราะห์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและ

เทคโนโลยี หรือ (Political, Economic, Socio-Cultural and Technological Analysis - PEST Analysis) เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมของโครงการหรือแนวคิดใหม่ และเพื่อกำหนดปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อตัดสินใจ ทั้งนี้ การทบทวนและวิเคราะห์ทรัพยากรและข้อจำกัดในที่นี้จึงให้ความสำคัญกับพื้นที่ภายนอกอาณาบริเวณพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหลัก

5.1 การวิเคราะห์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี

สิ่งสำคัญก่อนการวิเคราะห์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี คือการย้อนกลับไปทบทวนแนวคิดและการทำงานของพิพิธภัณฑสถานศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานในการ “อ่าน” ปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัดที่จะส่งผลให้แนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาสามารถตั้งต้นและดำเนินการได้ต่อเนื่องหรือไม่สามารถเริ่มต้นได้ ดังต่อไปนี้

แนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษา คือ การใช้พิพิธภัณฑสถานในการทำหน้าที่ 1) ต่อต้านแนวคิดอำนาจนิยม เช่น พิพิธภัณฑสถานทหารจะเน้นศักยภาพทางอาวุธ กำลังของกองทัพและชัยชนะ การสถาปนาความทรงจำโดยรัฐ ส่วนพิพิธภัณฑสถานศึกษาต้องการชี้ให้เห็นว่า มีทางเลือกใหม่ๆ แนวทางอื่นๆ ที่ไม่ใช่การใช้อาวุธหรืออำนาจทางอาวุธในการแก้ปัญหา 2) ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรุนแรงรูปแบบต่างๆ ทั้งความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของความรุนแรงทั้งสามแบบว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไร ทำงานด้วยกันอย่างไร 3) เปิดพื้นที่ และกระตุ้นให้สังคมรู้จักผู้เสียหาย ให้คุณค่า เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เสียหาย 4) ทำหน้าที่เปิดพื้นที่ให้ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และประสบการณ์จากหลายฝ่ายได้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้คนดูได้เห็นมุมมองและประสบการณ์ของผู้อื่น อันนำไปสู่ความเข้าใจกันและกัน 5) ต่อสู้กับวัฒนธรรมลายนวลพื้นผิวด การไม่ต้องรับผิดชอบ

การเมือง

สภาพแวดล้อมทางการเมืองส่งผลอย่างยิ่งต่อความเป็นอิสระของพิพิธภัณฑสถานในการนำเสนอและการดำเนินกิจกรรม หรือแม้แต่ความพยายามที่จะให้มีพิพิธภัณฑที่สื่อสารถึงสิทธิมนุษยชน กระบวนการประชาธิปไตยและประวัติศาสตร์การเมืองของสามัญชน อย่างไรก็ตาม ก่อนจะไปถึงขั้นการเมืององค์กรเชิงสถาบัน เช่นพิพิธภัณฑ สามารถพิจารณาข้อความที่สะท้อนถึงความเป็นอิสระในการพูดข้อเท็จจริงในที่สาธารณะดังต่อไปนี้

“หลังจากปิดล้อมตรวจค้นขนานใหญ่ที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่เดือนธันวาคม ข้อกังวลที่ว่าผู้ถูกควบคุมตัวจากปฏิบัติการเหล่านี้จะได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัยจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการซ้อมทรมาน ก็กลายเป็นประเด็นสำคัญขึ้นมาอีกครั้ง คุณเหมือนว่า

การหยิบยกประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้จะถูกเฟ้อระวังจาก กอ.รมน.ภาค 4 สน. มากเป็นพิเศษ กระทั่งถึงขั้นลงมือแจ้งความดำเนินคดีฐานหมิ่นประมาทต่อสำนักข่าว ผู้จัดการออนไลน์ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ จากกรณีที่เคยแพร่บทสัมภาษณ์หนึ่งในเหยื่อที่ถูก ซ้อมทรมาน 4 ครั้งในห้วงตั้งแต่ปี 2550 - 2560 หลังจากนั้นไม่นานในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ผู้แทนของ กอ.รมน.ภาค 4 สน. ก็เข้าแจ้งความเอาผิดฐานหมิ่นประมาทนายอิสมาแอ เต๊ะ ประธานองค์กรเครือข่ายสิทธิมนุษยชนปาตานี (HAP) หลังจากที่เขาเข้าร่วมรายการ โทรทัศน์ “นโยบาย by ประชาชน” ของสถานีไทยพีบีเอส เพื่อบอกเล่าภูมิหลังของคดีความ ที่เขาถูกซ้อมทรมาน เมื่อปี 2551 และเรียกค่าเสียหายจากกองทัพบก กระทั่งศาลปกครองสั่งให้กองทัพชดเชย ค่าเสียหายเป็นเงินประมาณ 3 ล้านบาทในปี 2559³³

การฟ้องร้องดำเนินคดีสองกรณีข้างต้นเป็น “แบบแผนที่พบเจอบ่อยครั้ง ของมาตรการในการฟ้องดำเนินคดีเพื่อปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นใน ระดับประเทศและในพื้นที่” (ฐานข้อมูลเหตุการณ์ชายแดนใต้ 2561) และยังสะท้อนถึงสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่สังคมไทยกำลังเผชิญ การวิเคราะห์ทางการเมืองในที่นี้จึงเริ่มต้นด้วยคำถามสำคัญสองข้อคือ มีนโยบายของรัฐหรือกลุ่มทางการเมืองใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์หรือเป็นข้อจำกัดต่อแนวคิดพิพริทัศน์สันติภาพ และสภาพแวดล้อมทางการเมืองมีแนวโน้มอย่างไร มีโอกาสเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร

โดยทั่วไปแล้ว พลเมืองไทยที่เป็นประชาชนธรรมดาสามัญสามารถบอกได้โดยไม่ต้องมีการอ้างอิงทางวิชาการว่า สังคมการเมืองไทยได้รับอิทธิพลและถูกกำหนดโดยทหารและสถาบัน ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การทำรัฐประหารซ้ำแล้วซ้ำเล่าทำให้ประเทศมีช่วงเวลาที่รัฐบาลพลเรือนจากการเลือกตั้งในเวลาสั้นๆ แม้ในการเลือกตั้งหลังรัฐประหารครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2557 นั้นนายกรัฐมนตรียังเป็นคนเดียวกันกับหัวหน้าคณะรัฐประหาร และเมื่อพิจารณาที่วุฒิสภา นายทหารอาวุโสเป็นสมาชิกวุฒิสภาเกือบถึง 40 เปอร์เซ็นต์

อำนาจนิยมและแนวทางความมั่นคงของกองทัพสะท้อนอยู่ในกฎหมาย งบประมาณ นโยบายและการดำเนินการหลังรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 ที่ “ผู้นำทหารได้แก้ไข พ.ร.บ. การรักษาความมั่นคงภายใน 2551 เพื่อให้เกิดการขยายอำนาจของทหารให้มากขึ้น โดยอาศัยคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 51/2560” ซึ่ง

³³ จากรายงานสถานการณ์ ความขัดแย้งรุนแรงในชายแดนใต้/ปาตานี [ไตรมาส1/2561] ฐานข้อมูลสถานการณ์ชายแดนใต้ ศูนย์เฟ้อระวังสถานการณ์ภาคใต้

การแก้ไขกฎหมายนี้ส่งผลให้ กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ. รমন.) มีสถานะเป็น “ผู้ควบคุมงานความมั่นคง” ของประเทศไว้ทั้งหมด (บำรุงสุข, 2562) ยุทธศาสตร์ของกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักรเป็นตัวอย่างชัดเจนของการขยายขอบเขตอำนาจของกองทัพไปยังภาคส่วนอื่นๆ นอกเหนือจากความมั่นคง เช่น ภัยพิบัติทางธรรมชาติ แรงงานต่างด้าว ยาเสพติด ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งควรอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานพลเรือน ตามที่ปรากฏในยุทธศาสตร์ของกองอำนาจรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ. รমন.) ปี พ.ศ. 2560-2564 (กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร, 2560)

ขณะเดียวกันกับที่กองทัพเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจสั่งพันจนยากที่บุคคลภายนอกหรือแม้แต่ภายในกองทัพเองตรวจสอบ สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองกลับถดถอย ซึ่งสะท้อนอยู่ในสถิติการเข้าควบคุม จับกุม และดำเนินคดีกับสื่อมวลชน นักกิจกรรม นักวิชาการทั่วประเทศไทย การควบคุมหรือกดดันให้ยกเลิกงานเสวนาของภาคประชาสังคมหรือสถาบันวิชาการตามที่องค์กรต่างๆ เช่น โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw) สำนักงานประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชนและแรงงาน สถานทูตสหรัฐฯและสถานกงสุลในประเทศไทย Freedom House รวบรวมและจัดทำรายงาน

กองทัพเองยังเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการออกคำสั่งที่ 14/2559 ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) กอ. รমন. กลับมามีบทบาทในการกำกับดูแลศูนย์อำนาจการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) อีกครั้งหนึ่งจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันกองทัพก็มีบทบาทในการแต่งตั้งคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ทหารอาวุโสคือ ผู้อำนวยการศูนย์สันติวิธี กอ.รমন.ภาค 4 สน. เป็นประธาน ซึ่งนำไปสู่ความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือของคณะกรรมการสิทธิฯ ชุดดังกล่าว

อำนาจที่ยืนยาวของกองทัพปฏิเสธไม่ได้ว่าหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมลายนวลพันผิทำให้มีที่ทางในสังคมไทย เหตุการณ์ความรุนแรงจากรัฐและทหารไม่มีการนำผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุรุนแรงมาลงโทษ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากตัวอย่าง กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์เมษายน-พฤษภาคม 2550 และกรณีของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งเหตุการณ์ตากใบ กรือเซะ การซ้อมทรมานและการเสียชีวิตของบุคคลในค่ายทหาร ซึ่งการเงินชดเชยและการเยียวยาไม่ได้นำไปสู่กระบวนการยุติธรรมใดๆ เหตุการณ์ดังกล่าวยังไม่ได้นำไปสู่การถอดบทเรียนและการเรียนรู้ในวงกว้าง

สังคมไทยยังมีพื้นที่จำกัดในการถกเถียงถึงประเด็นที่ได้ชื่อว่าเป็น “ประเด็นอ่อนไหว” ในพื้นที่สาธารณะแม้ในชุมชนวิชาการ ภายใต้กรอบความมั่นคง ความอ่อนไหวเชื่อมโยงกับ “สถานการณ์ใดที่เป็นภัย

หรืออาจเป็นภัย” ซึ่งยังคงมีคำถามถึงขอบเขตของการตีความ ซึ่งยังเป็นความท้าทายในการเปิดพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ถึงความต้องการของผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น สิทธิในการกำหนดชะตากรรมตนเอง เขตปกครองพิเศษ เอกราช เป็นต้น

ขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมืองไม่ได้มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลง องค์การอิสระและอำนาจฝ่ายตุลาการยังเป็นอุปสรรค องค์การด้านสิทธิมนุษยชน เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งประเทศไทยไม่ได้มีบทบาทเชิงรุกในการแก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศ ซึ่งในเดือนมกราคม 2559 คณะกรรมการประสานงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (International Coordinating Committee on National Human Rights Institutions: ICC) ลดสถานะของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจากสถานะ A เป็น B อย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุผลของขั้นตอนการคัดเลือกคณะกรรมการ ข้อจำกัดด้านความเป็นอิสระ และความล้มเหลวในการตอบสนองต่อสถานการณ์สิทธิมนุษยชนอย่างทันที่ (ประชาไท, 2559) หรือกรณีคณะกรรมการการเลือกตั้งส่งคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่ กรณีที่พรรคอนาคตใหม่กู้เงินหัวหน้าพรรค ทั้งนี้ นโยบายของพรรคอนาคตใหม่มีความชัดเจนในการต่อต้านรัฐประหาร การลดบทบาทและอำนาจของทหารผ่านการปฏิรูปกองทัพ โดยพรรคได้คะแนนเสียงเป็นอันดับสามรองจากพรรคเพื่อไทยและพรรคพลังประชารัฐ และเป็นพรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนมหาชนมากเป็นอันดับหนึ่งในกรุงเทพฯ

พื้นที่สิทธิทางการเมืองและพลเมืองที่หดแคบลงเช่นนี้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการนำเสนอ จัดแสดง จัดกิจกรรมตามแนวคิดของพิพิธภัณฑสถานศึกษา ขณะเดียวกันสภาพการเมืองเช่นนี้กลับเป็นช่วงเวลาจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการขยายพื้นที่และยกระดับเพดานการสื่อสารถึง “ประเด็นอ่อนไหว” และการเชิญชวนให้กลุ่มผู้ที่มีความคิดต่างได้ก้าวข้ามพรมแดนความคิดระหว่างกัน

เศรษฐกิจ

คำถามสำคัญในการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือ ความสามารถทางการเงิน การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจในที่นี้จึงพิจารณาแหล่งเงินทุนที่เป็นไปได้ในการสนับสนุนโครงการพิพิธภัณฑสถานเป็นหลัก

โครงการพิพิธภัณฑสถานเป็นโครงการระยะยาว การเริ่มโครงการพิพิธภัณฑสถานไม่ต่างจากการเริ่มต้นสร้างองค์กรขึ้นมาหนึ่งองค์กร ซึ่งหมายความว่า พิพิธภัณฑสถานหรือองค์กรจะต้องมีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอต่อการ

บริหารงานไม่น้อยกว่าสามปีเพื่อให้สามารถดำเนินโครงการได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องสามารถครอบคลุมถึงค่าใช้จ่ายด้านอาคารสถานที่ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ กิจกรรม การบำรุงรักษา เป็นต้น³⁴

จากฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ประเทศไทยมีพิพิธภัณฑ์ประมาณ 1,548 แห่ง โดยแยกประเภทเป็น พิพิธภัณฑ์ด้านศิลปะ/ การแสดง (69) ผ้า/สิ่งทอ (56) การทหาร (63) การแพทย์และสาธารณสุข (35) พระป้า (23)ชาติพันธุ์ (107) เงินตรา/การธนาคาร (13) โบราณคดี (101) บุคคลสำคัญ (133) กฎหมายและราชทัณฑ์ (9) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (21) วัด (223) ประวัติศาสตร์ (189) การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (51) เครื่องปั้นดินเผา (39) ธรรมชาติวิทยา (106) การสื่อสาร/ ไปรษณีย์ (10) บ้านประวัติศาสตร์ (80) วิถีชีวิต/ท้องถิ่น ภูมิปัญญา (595) อื่นๆ (103)

ส่วนใหญ่แล้ว พิพิธภัณฑ์ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานที่กำกับดูแล เช่น กระทรวงวัฒนธรรมที่ดูแลพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติทั่วประเทศ องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติซึ่งดำเนินงานในรูปแบบรัฐวิสาหกิจสังกัด กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ซึ่งดูแลพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ห้าแห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีสารสนเทศ พิพิธภัณฑ์พระรามเก้าและจัตุรัสวิทยาศาสตร์ อพวช. หรือสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ซึ่งทำหน้าที่กำกับดูแลสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ หรือ มิวเซียมสยาม กองทัพที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทหารและประวัติศาสตร์สงคราม นอกจากนี้สถานศึกษาหลายแห่งมีพิพิธภัณฑ์เป็นของตัวเอง ส่วนศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ให้การสนับสนุนด้านวิชาการและเครื่องมือแก่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทั่วประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์เอกชน ดำเนินการด้วยงบประมาณส่วนตัวของผู้เป็นเจ้าของและเงินบริจาค

ความเป็นไปได้ของทรัพยากรทางการเงินของพิพิธภัณฑ์สันติภาพซึ่งหากจัดหมวดหมู่ตามฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรแล้ว พิพิธภัณฑ์สันติภาพอยู่ในหมวด “อื่นๆ” ซึ่งยังมีข้อจำกัดสูงหากไม่ได้สังกัดหน่วยงานภาครัฐใดๆ แต่ขณะเดียวกัน การอยู่ภายใต้สังกัดหรือการกำกับดูแลของหน่วยงานรัฐมีคำถามถึงความเป็นอิสระในการดำเนินงาน ในแง่นี้ การขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐแทบเป็นไปได้

³⁴ การกำหนดระยะเวลาขั้นต่ำของเงินทุนมาจากตัวอย่างการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านฮอลันดา จังหวัดอยุธยาซึ่งตัวอย่างที่ดีของการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันในช่วงระยะเวลาสามปีนั้น ฝ่ายจัดหาทุนจะมีเวลาเพียงในการวางแผนระดมทุนจากแหล่งอื่นๆ เพื่อการดำเนินงานในระยะยาว

ปัจจุบัน แหล่งทุนใหญ่สำหรับการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมและสุขภาพในประเทศไทย ได้แก่ กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม แหล่งทุนทั้งสองไม่ได้สนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน แต่สนับสนุน

“กิจกรรมของโครงการพิพิธภัณฑสถานที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การเสริมสร้างสุขภาพที่ดี”
(ผู้รับทุนรายใหญ่ของ สสส.)

และ

“หากเข้าข่ายการผลิตสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์” (เจ้าหน้าที่ สสส.)

ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวโน้มการให้ทุนที่ผ่านมาจากโครงการที่ได้รับการสนับสนุน แหล่งทุนทั้งสองแห่งยังมีข้อจำกัดในการสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการการส่งเสริมประชาธิปไตยและสันติภาพเชิงวิพากษ์ เช่น การวิพากษ์ระบบ โดยเฉพาะสถาบันทหาร หรือนำเสนอด้านประวัติศาสตร์บาดแผล ความอัปยศและผิดเพี้ยนของระบบ ความสูญเสียของผู้คนธรรมดาสามัญ ความท้าทายของโครงการพิพิธภัณฑสถานภาพจึงไม่ได้จำกัดเฉพาะทุนสนับสนุนการจัดตั้งซึ่งเป็นการลงทุนที่มีมูลค่าสูงเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของพิพิธภัณฑสถานที่จะต้องมีการ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ กิจกรรม การบำรุงรักษา แต่การทำงานใน “ประเด็นอ่อนไหวและละเอียดอ่อน” ยิ่งเพิ่มความท้าทายในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในประเทศเมื่อพิจารณาสภาพการเมืองปัจจุบัน

แหล่งทุนต่างประเทศมีความเป็นไปได้สูงกว่าในกรณีนี้ องค์กรที่ส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการประชาธิปไตยและกระบวนการสันติภาพ เช่น Open Society Foundations, National Empowerment for Democracy, Nippon Foundation, Sasakawa Foundation รวมทั้ง Korean Democracy Foundation เป็นต้น รวมทั้งแหล่งทุนต่างประเทศที่มีสำนักงานในประเทศไทย เช่น สถานทูตเนเธอร์แลนด์ สถานทูตอังกฤษ สถานทูตออสเตรเลีย สถานทูตแคนาดา Asia Foundation องค์กร DAI ซึ่งเป็นผู้รับทุนจากแหล่งทุนขนาดใหญ่จาก USAID ในการดำเนินงานพัฒนาและเสริมสร้างประชาธิปไตยและสันติภาพในประเทศไทย ซึ่งล้วนเป็นหน่วยงานที่โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานภาพควรหาหรือถึงความเป็นไปได้ในการขอรับการสนับสนุน

นอกจากนี้ การบริจาคจากบุคคลเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการระดมทุน การขาดพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และถอดบทเรียนประวัติศาสตร์บาดแผล ความบกพร่องของระบบ ความสูญเสียของผู้คนธรรมดาสามัญคือโอกาส จากกรณีของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน 6 ตุลา ภายในช่วงเวลาสองสัปดาห์จากการเปิดตัวโครงการโครงการฯ ได้รับเงินบริจาคจากรายบุคคลเกือบสามแสนบาท ในจำนวนนี้มีภาคธุรกิจ เยาวชน แรงงานและคนทำงานทั่วไป และมีแนวโน้มจะได้รับบริจาคต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมหรือระดมทุนครั้งต่อไป

“จำนวนเงินบริจาคมีตั้งแต่ยี่สิบบาทไปถึงหกหมื่นบาทในการบริจาคแต่ละครั้ง ผู้บริจาคหลายรายเป็นนักเรียนชั้นมัธยมปลาย สำหรับเราเงินจำนวนเล็กน้อยนี้มีความหมายมากกว่าในข้อจำกัดของเขา พวกเขาเห็นความสำคัญของงานเราจริงๆ” (ขณะทำงาน โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ 6 ตุลาคม)

ผู้บริจากรายใหญ่หลายรายต้องการรักษาความเป็นส่วนตัว เพราะการสนับสนุนกิจกรรมที่ถูกจัดว่า “เป็นการเมือง” อาจส่งผลกระทบต่อธุรกิจหรือเครือข่าย การหาตัวผู้ต้องการบริจาคหรือสนับสนุนรายบุคคลจึงสำคัญอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ ที่มาของแหล่งเงินทุนสนับสนุนสำคัญอย่างยิ่งต่อความไว้วางใจจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและการสื่อสารกับพื้นที่อย่างสม่ำเสมอถึงแนวทางการระดมทุนและการร่วมตัดสินใจจะช่วยลดความหวาดระแวงและสร้างไว้วางใจ

สังคมวัฒนธรรม

แม้ข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ปรากฏในพื้นที่สื่อทุกเมื่อเชื่อวัน แต่ความรู้สึกเชื่อมโยงหรือตระหนักว่าเป็นปัญหาส่วนรวมของสาธารณะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสามารถสังเกตได้จากสังคมไทยยังมีข้อจำกัดในการวิพากษ์ ผลักดัน เรียกร้องให้เกิดการแก้ปัญหาโดยสันติหรือตรวจสอบการดำเนินการและงบประมาณของฝ่ายความมั่นคง การเคลื่อนไหวหรือการเรียกร้องที่เกิดขึ้นยังจำกัดเฉพาะในชุมชนวิชาการหรือภาคประชาสังคม ขณะเดียวกันที่ทัศนคติหรือความรู้สึกหวาดระแวงหรือควบคุมขามุสลิมมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ³⁵

ความรู้สึกห่างไกลหรือการขาดความรู้สึกเชื่อมโยงระหว่างผู้คนนอกพื้นที่ เช่น กรุงเทพฯ หรือที่อื่นๆ กับผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจ ซึ่งโครงการศึกษานี้พิจารณา การแก้ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ต้องการการหนุนเสริม ต้องการแนวร่วมจากสาธารณะชนในวงกว้าง เพื่อเข้ามาร่วมผลักดันและการเรียกร้องรัฐให้แก้ปัญหาด้วยแนวทางที่เคารพสิทธิมนุษยชนและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปฏิบัติขั้นสูงกว่าเพียงการบริจาคเงินช่วยเหลือ

³⁵ สามารถดูกรณีนี้ได้จากกรณีการคัดค้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลในจังหวัดเชียงใหม่ ปี 2559 การคัดค้านการสร้างมัสยิดในจังหวัดต่างๆ ในช่วงห้าปีมานี้จนถึงปัจจุบัน และนโยบายการเก็บประวัตินักศึกษามุสลิมของหน่วยข่าวกรองในปี 2562

เนื้อหาของข่าวสารที่ปรากฏบนพื้นที่สื่อต่างๆ สามารถสะท้อนถึงการรับรู้ ความตระหนักและความรู้สึก ร่วมของผู้คนนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การแข่งขันด้านความเร็วของการนำเสนอสถานการณ์ทำให้ เนื้อหาของข่าวลวดตอนเหลือเพียงการรายงานสถานการณ์ที่ประกอบด้วยเหตุการณ์ ตัวเลข รายชื่อ อีกทั้งข้อจำกัด ของการทำข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน หรือข้อจำกัดของนักข่าวที่ไม่สามารถใช้เวลาอยู่กับพื้นที่ได้มากพอ ทำให้ ผู้อ่านไม่สามารถเห็น “ชีวิต” หรือ “มุมมอง” ของผู้คนที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์เหล่านั้น

“การรายงานข่าวที่ผ่านมาเป็นการรายงานตัวเลข สะสมตัวเลขขึ้นมาเรื่อยๆ ซึ่งลักษณะนี้มัน เป็นอุตสาหกรรมข่าวในประเทศไทยด้วย มันยากที่จะมีนักข่าวลงไปประจำอยู่ในพื้นที่ เกาะติด เพื่อพัฒนาประเด็นต่างๆ ขึ้นมา แทนที่จะรายงานเป็นเชิงอาชญากรรม ซึ่งไม่ต่าง จากข่าวปล้น ฆ่า ข่มขืน ในที่สุดทำให้คนรู้สึกด้านชา” (บรรณาธิการข่าวออนไลน์ กรุงเทพฯ)

หรือรายงานข่าวที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงในพื้นที่

“นับจากปีสี่เจ็ดคือ นักข่าวที่มาทำข่าว ไม่ได้มาคลุกคลีในพื้นที่ บอกว่า คนพุทธมีการย้าย ออกจากพื้นที่จากความรุนแรง รายงานข่าวจากมุมมองของตัวเอง เพราะว่าธรรมชาติของ งานข่าวเร็วและหยาบ จริงๆ การย้ายถิ่นเป็นเรื่องถิ่น เป็นเรื่องเศรษฐกิจ” (นักวิชาการ วัฒนธรรมและสื่อมวลชน จ.นราธิวาส)

ยิ่งกว่านั้น กรอบของการสื่อสารสาธารณะขนาดใหญ่คือการมุ่งไปที่การสร้างเชื่อมโยงกับ สาธารณะชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งในสังคมไทยโดยภาพรวม ปฏิเสธไม่ได้ว่า การสื่อสารเป็นพื้นที่ของความเป็น ชาดินนิยม เนื่องจาก ส่วนใหญ่แล้ว การสื่อสาร “ส่ง” ไปยังผู้คนที่ถูกนับรวมว่าเป็น “คนไทย” แล้ว คนมุสลิม ชาวเขา ชาวอีสาน เป็นต้น ถูกนับรวมอยู่ในกลุ่ม “คนอื่น” ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ยังไม่สามารถช่วงชิงพื้นที่การ สื่อสารกับมวลชนกลุ่มใหญ่ได้

ขณะเดียวกัน ความเป็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ในการสื่อสารของสื่อจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลายเป็นข้อจำกัดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จริงอยู่ว่า ในกระแสประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น การชูอัตลักษณ์นำไปสู่ อำนาจต่อรอง แต่การเชิดชูอัตลักษณ์ก็เป็นปัญหาในตัวเองในการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับผู้อื่นซึ่งส่งผลไปสู่การ แบ่งแยกหรือความแปลกแยก และทำลายจุดเชื่อมต่อของความเชื่อมโยงกันที่สุดใน

ข้อจำกัดด้านการรับรู้และการมีความรู้สึกร่วมเป็นอุปสรรคของแนวคิดพิพิธภันท์สันติภาพ การขยาย พื้นที่ของการรับรู้หรือสร้างความตระหนักอาจได้รับความสนใจจากสาธารณะน้อย หรือมีพื้นที่ในสื่อน้อย

เช่นเดียวกับนิทรรศการ งานเสวนาที่จัดในพื้นที่อื่นๆ นอกจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะเดียวกันข้อจำกัด เช่นนี้สามารถเป็น โอกาสของพิพิธภัณฑ์ได้เช่นกัน ในแง่การสร้าง ความเชื่อมโยงให้ผู้คนทั่วไปได้เห็นว่า

“ตรงนั้นมีมนุษย์อยู่จริง มีคนที่ใช้ชีวิตอยู่ตรงนั้นจริง” (สื่อมวลชนอาวุโส บรรณาธิการสื่อออนไลน์ชายแดนใต้ กรุงเทพฯ - ปัตตานี)

เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการเห็นอารมณ์ ความรู้สึก ความปรารถนาและเป้าหมายของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

“ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา สิ่งที่ย้ายไปจริงๆ คือ การสื่อสารมาจากพื้นที่ภาคใต้ คือการมองเห็นคนที่อยู่ตรงนั้น ซึ่งอันนี้เป็นสิ่งที่เราคุยกับคนที่ภาคใต้เหมือนกันว่า เมื่อคุณทำงานสื่อสาร ต้องทำให้มันคอนเน็กกัน ก็คือคุณต้องทำอะไรที่มันใกล้กันมากกว่านี้ คือแทนที่เราจะพูดถึงความเจ็บความตายแล้วมันเกิดการแบ่งเขาแบ่งเรา ซึ่งทำมันทำไม่ได้ด้วยการโชว์อัตลักษณ์ตัวเอง” (บรรณาธิการข่าวออนไลน์ กรุงเทพฯ)

ท่ามกลางการขาดความเชื่อมโยงและรู้สึกร่วมของผู้คน โดยส่วนใหญ่ โครงการพิพิธภัณฑ์สันติภาพมีทรัพยากรสนับสนุนด้านสังคมวัฒนธรรมที่มูลค่ายิ่ง หากพิจารณาถึงงานศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่จำนวนมาก³⁶ ประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ที่มีผู้รวบรวมไว้ เรื่องราว วัตถุสิ่งของที่เป็นตัวแทนความทรงจำ ประจักษ์พยาน ตัวแทนความรู้สึกของพื้นที่ รวมทั้งองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญและการสนับสนุนที่ไม่ใช่ตัวเงินจากพันธมิตรต่างๆ ทั้งชุมชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติการ ภาคประชาสังคม ศิลปิน สื่อมวลชนซึ่งบุคคลเหล่านี้ทำงานในพื้นที่ยาวนาน

อย่างไรก็ตาม พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีข้อจำกัดในการทำงานเชิงจดหมายเหตุ เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย การทำงานเชิงจดหมายเหตุด้านสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตยหรือความรุนแรงยังคงมีจำกัด หอจดหมายเหตุที่มีในพื้นที่ เช่น หอจดหมายเหตุจังหวัดยะลา หอจังหวัดเหตุจังหวัดปัตตานีซึ่งสังกัดกรมศิลปากร หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานียังมีข้อจำกัดในการรวบรวมเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในอดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกัน สถาบันวิชาการและภาคประชาสังคมยังไม่ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับทำงานเชิงจดหมายเหตุอย่างเป็นระบบ

³⁶ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากฐานข้อมูลงานวิจัยเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ชื่อเดิม) ศูนย์ข่าวสารเพื่อสันติภาพ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เป็นต้น

“ความปลอดภัยและความหวาดระแวงเป็นเหตุผลหลัก” ของการทำงานเชิงจดหมายเหตุ เนื่องจากการทำงานเชิงจดหมายเหตุเกี่ยวข้องกับการบันทึก แลกเปลี่ยนและมอบข้อมูล แม้บุคคล หรือภาคประชาสังคมหลายกลุ่มได้คิด และเริ่มต้นทำงานข้อมูลและเห็นความสำคัญของงานจดหมายเหตุ แต่พวกเขายังขาดองค์ความรู้และพันธะสัญญาระหว่างกลุ่มในการเริ่มต้นการทำงานเชิงจดหมายเหตุอย่างจริงจัง ซึ่งข้อเสนอหนึ่งจากพื้นที่คือโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสามารถเริ่มต้นดำเนินงานเชิงจดหมายเหตุได้ด้วย

เทคโนโลยี

การเข้าถึงเทคโนโลยีในราคาที่จับต้องได้ เช่น สมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ตคือโอกาสของแนวคิดพิพิธภัณฑสถาน ในการเก็บข้อมูลสนาม ชาวชนในหมู่บ้านหลายรายเสนอให้มีพิพิธภัณฑออนไลน์ หรือกิจกรรมที่พวกเขาสามารถเข้าร่วมจากหมู่บ้าน เช่น การฝึกอบรมหรือชั้นเรียนออนไลน์ หรือการส่งข้อมูลจากพื้นที่ผ่านช่องทางสมาร์ทโฟน เช่น ภาพถ่าย ข้อเขียน อย่างไรก็ตาม พวกเขากังวลถึงความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย เช่น การดักฟังข้อมูลทางโทรศัพท์ รวมทั้งการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลตามที่ปรากฏในการกำหนดให้ลงทะเบียนซิมการ์ด โทรศัพท์มือถือในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งข้อกำหนดจาก กอ.รมน.ภาค 4 นี้ถูกวิพากษ์และคัดค้านอย่างกว้างขวางในแง่การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและความกังวลถึงการนำข้อมูลส่วนตัวไปใช้โดยไม่สุจริตและไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ การเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารควรได้

เป็นที่สังเกตได้ว่า ข้อเสนอเช่นนี้ถูกหยิบยกขึ้นมาหลังจากที่เยาวชนในพื้นที่ได้เห็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาต่อชุมชนออนไลน์ผ่านเครื่องมือสื่อสาร ซึ่งนำไปสู่ความคาดหวังต่อการนำเสนออิทธิพลหรือกิจกรรมในรูปแบบที่พวกเขาสามารถเข้าร่วมได้ ยิ่งไปกว่านั้น การเป็นผู้ใช้เทคโนโลยียังส่งผลให้พวกเขาตระหนักถึงความสามารถหรือความเป็นไปได้ของตัวเองในการสร้างเนื้อหาหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑขึ้นได้เอง นอกจากนี้ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารช่วยให้เขาสามารถตรวจสอบความถูกต้องหรือความน่าเชื่อถือของข้อมูล และเห็นตำแหน่งแห่งหนของตัวเองท่ามกลางข้อมูลนั้น เช่น การเชื่อมโยงตัวเองกับประวัติศาสตร์ การตรวจสอบในแง่นี้ ช่วยสร้างสมดุล และความระมัดระวังให้กับแนวคิดพิพิธภัณฑในการนำเสนอหรือจัดกิจกรรมมากยิ่งขึ้น

5.2 สรุป

จากการวิเคราะห์ PEST Analysis ในเบื้องต้น เห็นได้ถึงอุปสรรคและโอกาสของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน สภาพการเมืองการปกครองเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อแนวคิด ทั้งแง่ในโอกาสการนำเสนอประวัติศาสตร์ ประสพการณ์ที่หลากหลาย ประเด็นที่ถูกพิจารณาว่าละเอียดอ่อน รวมทั้งการเข้าถึงแหล่ง

ทุนในประเทศ นอกจากนี้ยังมีประเด็นของการขาดความรู้สึกร่วมและการขาดความเชื่อมโยงของผู้คนนอกพื้นที่กับสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนใต้

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคข้างต้นกลับย้ำเน้นถึงความสำคัญและความเร่งด่วนในการเริ่มต้นแนวคิดพิพิธภัณฑสถานศึกษาให้เกิดขึ้นจริง เพื่อให้การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานเป็นพื้นที่ทางเลือกในการสร้างแนวร่วมและเป็นพันธมิตรสนับสนุนการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี เพื่อนำไปสู่การขยายพื้นที่ที่จะส่งเสียงถึงความต้องการและความคาดหวังจากพื้นที่ เพื่อต่อต้านระบบอำนาจนิยมและวัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิด ซึ่งการศึกษานี้มีข้อเสนอถึงการบรรเทาอุปสรรคและเสริมความแข็งแกร่งของจุดแข็งและโอกาสในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

1. สร้างความร่วมมือและความไว้วางใจจากชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสร้างศักยภาพให้ผู้คนในชุมชน เช่น การแปรเปลี่ยนความรู้สึกกับข้อใจ ความรู้สึกถูกกดทับเรื่องภาษาไปสู่การเป็นผู้รวบรวมข้อมูล เช่น ตำราเรียนที่ใช้ตัวหนังสือยาวีที่กระจายตามโรงเรียนปอเนาะต่างๆ
2. จัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นที่ปรึกษาในการเข้าถึงแหล่งทุน เพื่อการระดมทุนอย่างต่อเนื่อง
3. จัดตั้งคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วยฝ่ายระดมทุน นักวิจัย ภัณฑารักษ์และผู้ประสานในพื้นที่ เพื่อดำเนินการให้โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษาสามารถเกิดขึ้นได้จริง
4. สร้างความร่วมมือกับสถาบันวิชาการ เพื่อให้นิทรรศการ กิจกรรมได้รับการพิจารณาว่า มาจากการดำเนินงานเชิงวิชาการที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อบรรเทาอคติจากบางกลุ่ม
5. การหาแนวทางที่เป็นทางเลือกในการนำเสนอประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑสถาน เช่น ใช้แนวทางประวัติศาสตร์ศึกษา แทนที่จะเป็น การนำเสนอประวัติศาสตร์อย่างเดียว
6. สร้างความร่วมมือกับสถาบันในต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เชิงวิชาการ การสนับสนุนเครื่องมือในการดำเนินงาน หรือการให้พื้นที่ในการจัดเก็บเอกสารหลักฐานตัวจริงหรือฉบับสำเนา เช่น Documentation Center of Cambodia, International Institute of Social Histories
7. สร้างความร่วมมือกับพันธมิตรจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะ สื่อมวลชน เจ้าของหรือผู้บริหารหอศิลป์ นักพิพิธภัณฑสถานมืออาชีพ เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์กระแสต่างๆ เช่น ประเด็นที่อยู่ในความสนใจที่จะสามารถเชื่อมโยงความสนใจของผู้คนกับความเป็นไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ และเพื่อหาช่องทาง

แนวทาง เครือข่ายที่ถูกต้องที่ทำให้กิจกรรมและแผนงานต่างๆ สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ใช่เป็น
ผู้คนที่อยู่ในแวดวงของโครงการพิพิธภัณฑ์แต่ถึงผู้คนที่วงกว้างออกไปได้

8. ทำงานข้ามสาขาความรู้ เช่น ร่วมมือกับนักจิตวิทยา นักบำบัด ศิลปิน ผู้ผลิตภาพยนตร์สารคดี เป็นต้น
เพื่อให้เจ้าของเรื่องมีความสะดวกใจและรู้สึกปลอดภัยในการถ่ายทอดเรื่องราว
9. แม้ว่าโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพมีเป้าหมายสูงสุดในการลดบทบาทของทหารและส่งเสริมการ
แก้ปัญหาชายแดนได้โดยไม่ใช่อาวุธ โครงการเห็นความสำคัญของการร่วมมือกับนายทหารอาชีพที่มี
แนวคิดก้าวหน้า เช่น ผู้ที่เห็นด้วยกับการรับฟังความคิดของผู้เห็นต่างเป็นวาระ โดยหารือกับผู้มีส่วนได้
ส่วนเสียในพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ
10. สร้างกลุ่มหรือเครือข่ายนำร่องในการทำงานเชิงจดหมายเหตุในพื้นที่ เพื่อให้มีการจัดเก็บเอกสาร
หลักฐานต่างๆ อย่างเป็นระบบ ซึ่งเอกสารเหล่านี้ไม่เพียงนำไปสู่การจัดแสดงหรือกิจกรรม หากสามารถ
นำไปสู่การจัดตั้งหอจดหมายเหตุสิทธิมนุษยชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป
11. ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารให้เป็นประโยชน์มากขึ้น ศึกษาซอฟต์แวร์ที่ป้องกันการดักฟัง การเข้าถึงข้อมูล
และความปลอดภัยของข้อมูล ขณะเดียวกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการจัดนิทรรศการในรูปแบบ
virtual museum หรือการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องออนไลน์
12. ทุกกิจกรรมของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน ใครคือกลุ่มเป้าหมาย อยาก
ให้ไปถึงใคร ทำไม่ต้องกลุ่มนี้ ข้อมูลที่นำเสนอจะส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงอย่างไร

บทที่ 6: บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การพิสูจน์ความต้องการของผู้คนในพื้นที่และประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ในการสนับสนุนกระบวนการสันติภาพในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษาความเป็นไปได้ในแง่ทรัพยากรสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ซึ่งผลการศึกษา มีดังต่อไปนี้

6.1 ข้อค้นพบสำคัญ

อารมณ์ความรู้สึกของพื้นที่

ท่ามกลางอารมณ์ความรู้สึกเชิงลบ ทั้งไม่แน่นอน ความหวาดระแวง ความกลัว ความคับข้องใจ ความโกรธ ความเกลียดและความเพิกเฉยนั้น ชุมชนส่วนใหญ่มองว่า รัฐเป็นปัญหาหลัก รัฐในที่นี้ คือ ฝ่ายความมั่นคง ข้าราชการ รวมทั้งฐานคิด นโยบายและการปฏิบัติการ พวกเขาเห็นความไม่ลงรอยและโครงสร้างอันเทอะทะ รวมศูนย์ของรัฐที่อยู่บนฐานคิดความมั่นคง ซึ่งส่งผลให้ พวกเขาไม่ได้ถูกพิจารณา ได้รับการปฏิบัติหรือได้รับการเคารพในแง่ความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิตั้งแต่สิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การรับรู้ข้อเท็จจริง ไปจนถึงสิทธิในการกำหนดชะตากรรมของตัวเอง

การแก้ปัญหาในแง่นี้ พวกเขาต้องการพื้นที่ในการส่งเสียง สื่อสาร ไปยังผู้มีอำนาจทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ รวมทั้งสื่อสารกับผู้คนที่อยู่นอกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถึงสถานการณ์ที่พวกเขาเผชิญในช่วงศตวรรษ และในช่วงสิบห้าปีที่ผ่านมา

พิพิธภัณฑ์สันติภาพที่ชุมชนต้องการ

ชุมชนมีคำตอบชัดเจนว่า เนื่องจากพวกเขาไม่ได้เป็นผู้สร้างความรุนแรง พวกเขาจึงไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์สันติภาพ ในทางกลับกัน พวกเขาต้องการเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อมูล กำหนดเนื้อหาและออกแบบกิจกรรม เพื่อที่พวกเขาจะสามารถใช้พิพิธภัณฑ์ในฐานะเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการสันติภาพ

ชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้พิพิธภัณฑ์สันติภาพจัดตั้งขึ้นนอกพื้นที่เพื่อลดทอนผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัย เพื่อคงความเป็นอิสระของพิพิธภัณฑ์และเพื่อที่จะสามารถสื่อสารได้โดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น กองทัพ ข้าราชการ และสังคมในวงกว้าง ขณะเดียวกัน พวกเขาต้องการให้มีพื้นที่แห่งความทรงจำร่วม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ในรูปแบบอนุสรณ์สถานหรือหมุดหมายเพื่อรำลึกถึงและให้เกียรติผู้สูญเสีย และที่สำคัญ เพื่อปะทะกับความพยายามทำให้ล้มของรัฐ รวมทั้งต้องการการดำเนินการในลักษณะจดหมายเหตุ

พวกเขาต้องการสื่อสารถึงอารมณ์ความรู้สึก ความต้องการและเป้าหมายในชีวิต เพื่อให้รัฐและสังคม นอกพื้นที่ “เห็น” ความเป็นมนุษย์ของพวกเขา อันจะนำไปสู่การขยายพื้นที่รับรู้สถานการณ์จังหวัดชายแดน ภาคใต้ว่าเป็นประเด็นร่วมไม่ใช่ปัญหาเฉพาะพื้นที่ พวกเขาต้องการให้เรื่องเล่าของพวกเขาสามารถสร้างกลุ่ม ผู้สนับสนุน และผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

พวกเขาต้องการการเสริมสร้างศักยภาพ เพื่อให้พวกเขาสามารถเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสันติภาพ ผ่านการดำเนินการพิพธิภัณฑ์สันติภาพ

ทรัพยากรสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคความท้าทาย

สภาพการเมืองการปกครองปัจจุบันในประเทศเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุด ระดับความเป็น ประชาธิปไตยของประเทศสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับระดับสิทธิและเสรีภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิทางการเมืองและพลเมือง ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการวิพากษ์ ตั้งคำถามหรือเรียกร้องจากรัฐ ขณะเดียวกัน ทรัพยากรทางการเงินเป็นอุปสรรคและท้าทายอีกประการหนึ่ง ซึ่งความท้าทายเหล่านี้สามารถบรรเทาด้วยการ สร้างความร่วมมือกับชุมชนวิชาการ สื่อมวลชน และภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่นๆ และพยายามเข้าถึง แหล่งทุนจากต่างประเทศ

ขณะเดียวกัน ผู้คนในพื้นที่คือทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการผลิตและถ่ายทอดประสบการณ์ของพวกเขา ทั้งนี้ การสร้างพันธมิตรและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนับสนุนให้แนวคิด พิพธิภัณฑ์สันติภาพเกิดขึ้นได้จริง

6.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาสรุปว่า พิพธิภัณฑ์สันติภาพควรจัดตั้งนอกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ในกรุงเทพฯ โดยมีจัดทำนิทรรศการและกิจกรรมเคลื่อนที่ไปในภูมิภาคอื่นๆ เพื่อสื่อสารโดยตรงกับผู้ตัดสินใจด้านนโยบาย ผู้มีอำนาจฝ่ายความมั่นคง ผู้นำทางการเมืองและประชาชนผู้สนับสนุนบุคคลเหล่านี้ เพื่อขยายพื้นที่การรับรู้และ เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่จะทำให้ผู้คนอีกฟากฝั่งของทัศนคติหรือความคิดได้ก้าวข้ามพรมแดนเข้ามาทำความเข้าใจ เรียนรู้ และสร้างความเข้าใจถึงปัญหาชายแดนใต้ ความเป็นมนุษย์ของผู้คนในพื้นที่ อำนาจนิยม วัฒนธรรมการ ลอยนวลพื้นผิ ด รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่ต่างหล่อเลี้ยงให้อุดมการณ์ของกลุ่มคิดต่างและความรุนแรง ของรัฐยังคงดำรงอยู่

ขณะเดียวกัน เพื่อผู้คนในพื้นที่ได้มีจุดหมายหรือพื้นที่แห่งความทรงจำร่วมหรือมีจุดหมายแห่งการรำลึกถึงและคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ผู้ที่ถูกพรากชีวิตไปและผู้สูญเสีย ควรมีพื้นที่ในลักษณะอนุสรณ์สถานหรือจุดหมายของเหตุการณ์ เช่น ในพื้นที่ บริเวณจุดเกิดเหตุ เช่นการปักหมุดบนพื้นถนน และเมื่อสถานการณ์คลี่คลาย อาจพิจารณาถึงอนุสรณ์สถานขนาดใหญ่ขึ้นที่เป็นพื้นที่ความทรงจำร่วมของเหตุการณ์ทั้งหมด

ควบคู่ไปกับพื้นที่พิพิธภัณฑสถาน การทำงานเชิงจดหมายเหตุในขณะที่ความขัดแย้งและความรุนแรงยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดการรวบรวมเอกสารหลักฐาน ทำข้อมูลประจักษ์พยาน เพื่อให้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เอกสารหลักฐาน วัตถุพยานต่างๆ ได้มีการจัดเก็บรักษาอย่างเป็นระบบและเพื่อการเตรียมนำไปใช้ใน ช่วงความยุติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่าน

โดยข้อเสนอทั้งสามข้อเบื้องต้นอยู่บนแนวทางและหลักการ ซึ่งจะ เป็นนโยบายด้านเนื้อหา (content policy) และการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน ดังต่อไปนี้

- 1) สร้างความเข้าใจในวงกว้างว่า ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ใช่ปัญหาเฉพาะพื้นที่ แต่เป็นปัญหาของประเทศ
- 2) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐรวมศูนย์ที่เป็นรากเหง้าปัญหาของวิกฤติทางการเมืองไทย
- 3) ความขัดแย้งและความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้มี “ผู้เล่น” หรือ actor หรือผู้มีบทบาทหลายฝ่าย การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานจะต้องคัดกรองผู้เล่นว่าใคร หรือกลุ่มไหนคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก หรือผู้เกี่ยวข้องระดับต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถานศึกษาเพื่อแสวงหาความร่วมมือและขจัดความท้าทายที่จะเกิดขึ้น
- 4) สร้างตัวตนพื้นที่ระดับมหภาคของคนมลายูปัตตานี ชาวไทยพุทธและกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่ ไปพร้อมกับการฟื้นฟูสายสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ เช่น สายสัมพันธ์ของเพื่อนบ้าน ชุมชน วิถีชีวิต
- 5) เปิดพื้นที่เชิงวิพากษ์ในวงกว้างระดับมหภาค
- 6) กิจกรรมด้านประวัติศาสตร์จะต้องอยู่บนหลักการของประวัติศาสตร์ศึกษา
- 7) ทำหน้าที่เป็นพื้นที่รณรงค์การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย เช่น นโยบาย การรวมศูนย์ นโยบายทางทหาร
- 8) ทำหน้าที่เป็นพื้นที่รณรงค์ด้านเสรีภาพทางวิชาการและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

- 9) หลีกเลี่ยงผลกระทบเชิงความรู้สึกละแฉงและอคติ เป็นพื้นที่ปลอดภัยในการสื่อสารนอกพื้นที่ในประเด็นละเอียดอ่อน
- 10) เคารพความต้องการของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูญเสีย
- 11) ดำเนินการบนหลักการของการปะทะกับแนวคิดอำนาจนิยม สร้างความรู้เข้าใจต่อความสัมพันธ์และการทำงานระหว่างความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ส่งเสริมโอกาสและความสามารถในการมองเห็นผู้เสียหาย ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เปิดเพื่อให้ความทรงจำจากหลายฝ่ายสามารถปะทะสังสรรค์ และต่อต้านและยืนหยัดต่อสู้กับวัฒนธรรมลายนวลพื้นผิ

พิพิธภัณฑสถานศึกษาไม่มีนิทรรศการถาวร นิทรรศการและกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานศึกษาควรเปลี่ยนแปลงในแต่ละปี เนื่องจากประวัติศาสตร์ ความจริงและเรื่องราวของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีหลายชุด และเพื่อให้ประวัติศาสตร์ได้ประวัติศาสตร์หนึ่งหรือชุดความจริงชุดใดหรือของใครมีอำนาจเหนือกว่า และเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ความเป็นไปและพลวัตของพื้นที่

พิพิธภัณฑสถานศึกษาควรเป็นองค์กรอิสระ ผู้เป็นเจ้าของในระยะเริ่มต้นอาจจะเป็นกลุ่มหรือองค์กรภาคประชาสังคม ก่อนดูความเป็นไปได้ในการเป็นองค์กรอิสระภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ เช่น โมเดลของมิวเซียมสยาม ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ แม้จะได้รับงบประมาณสนับสนุนหรือในกรณีที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานรัฐ ซึ่งในระยะยาว พิพิธภัณฑสถานศึกษามีข้อกำหนดหรือข้อบังคับตามกฎหมายเพื่อรับประกันถึงสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความเห็น และความเป็นอิสระในการดำเนินงานอย่างแท้จริง คณะทำงานหรือคณะกรรมการที่ปรึกษาควรมาจากหลายภาคส่วน

เพื่อให้โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษามีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นได้จริง การดำเนินงานสามารถแบ่งออกเป็นสามระยะ ดังต่อไปนี้

- 1) *ระยะที่ 1 (ระยะเวลา 3 ปี) ดำเนินการในรูปแบบโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานศึกษาหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑสถานศึกษาขนาดเล็ก (action research)* โดยโครงการทดลองมีโครงสร้างการทำงานเหมือนพิพิธภัณฑสถานศึกษาจริงแม้ไม่มีอาคารพิพิธภัณฑสถานศึกษา มีกิจกรรมเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานศึกษา เช่น 1) นิทรรศการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การหาแนวร่วม พันธมิตรและการสร้างเครือข่ายการทำงาน เช่น การเริ่มกิจกรรมเชิงจดหมายเหตุจังหวัดชายแดนใต้ กิจกรรมนิทรรศการออนไลน์ 2) กิจกรรมนำร่องเพื่อการสื่อสารกับฝ่ายความมั่นคง เช่น การจัดปฐมนิเทศนายทหารก่อนเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ การจัดเสวนากลุ่มเล็กถึงการรับ

ฟังผู้ที่มีความเห็นต่อเขตการปกครองพิเศษ 3) การจัดนิทรรศการควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูล เช่น นิทรรศการเคลื่อนที่ในภาคอีสานพร้อมกับการเก็บข้อมูลความเห็นจากผู้คนในภูมิภาคเกี่ยวกับสถานการณ์ชายแดนใต้ ในฐานะที่ทหารเกณฑ์ในพื้นที่มาจากภูมิภาคอีสานมากที่สุด เป็นต้น 4) การเสริมสร้างศักยภาพผู้คนในพื้นที่ในการเก็บข้อมูล จัดทำเนื้อหา ออกแบบกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ ตัวอย่างกิจกรรมเหล่านี้เพื่อทดสอบว่า แนวทางหักข้อข้างต้นมีความเป็นไปได้จริงหรือไม่ท่ามกลางความรุนแรงที่ดำเนินการอยู่และท่ามกลางข้อจำกัดทางสังคมการเมือง ได้รับการสนับสนุนหรือต่อต้านอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคหรือข้อปฏิบัติที่คืออะไร เพื่อนำบทเรียนมาวางแผนการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในระยะที่สอง เมื่อสิ้นสุดระยะที่หนึ่ง โครงการทดลองจะตัดสินใจได้ว่า แนวคิดพิพิธภัณฑ์สันติภาพสามารถเป็นเครื่องมือในกระบวนการสันติภาพได้หรือไม่ ควรปรับปรุงและพัฒนาอย่างไร เพื่อให้พิพิธภัณฑ์สามารถเกิดขึ้นได้จริง โดยผลผลิตของโครงการประกอบด้วย 1) ข้อกำหนดสำคัญของพิพิธภัณฑ์ เช่น การเป็นพื้นที่กลางและพื้นที่เสรีภาพทางวิชาการ 2) รูปแบบหรือโมเดลของพิพิธภัณฑ์ที่สามารถดำเนินการอย่างเป็นอิสระจากอิทธิพลทางสังคมการเมืองใดๆ 3) รายชื่อเครือข่ายและองค์กรพันธมิตร รวมทั้งแหล่งเงินทุน (potential funding) 4) แผนการเงินระยะยาว 5) รายงานถอดบทเรียน ซึ่งประกอบด้วย อุปสรรค ความท้าทาย แนวทางแก้ปัญหา และข้อปฏิบัติที่ดี 6) แผนกิจกรรมในระยะต่อไป ซึ่งงบประมาณสนับสนุนในระยะนี้อาจมาจากสถาบันวิจัยในประเทศหรือต่างประเทศและแหล่งทุนที่สนับสนุนกระบวนการประชาธิปไตยและสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

- 2) *ระยะที่ 2 (ระยะเวลา 3-5 ปี) ดำเนินการในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กหรือขนาดกลาง โดยใช้โมเดลการทำงานที่ถอดบทเรียนมาจากการทดลองในระยะที่หนึ่ง ซึ่งผลสัมฤทธิ์จากการดำเนินโครงการในระยะที่สองนี้ ประกอบด้วย 1) แผนการเงินระยะยาว 2) รูปแบบหรือโมเดลของพิพิธภัณฑ์ที่สามารถดำเนินการอย่างเป็นอิสระจากอิทธิพลทางสังคมการเมืองใดๆ ที่ปรับปรุงใหม่ 3) ข้อมูลด้านค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาคารและสถานที่ของพิพิธภัณฑ์ 4) โครงการด้านจดหมายเหตุที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น 5) โครงการด้านหาคู่*

หมายและอนุสรณ์สถานที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น 6) แผนการผลักดันเชิงนโยบายเพื่อให้
พิพิธภัณฑสถานมีสถานะตามกฎหมาย 7) รายงานและแผนงานเชิงยุทธศาสตร์ที่
สามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมได้ เช่น การทำงานรณรงค์ผ่านนิทรรศการ
และกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถาน การร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ในการแก้ไขกฎหมาย หรือ
ผลักดันให้มีกฎหมายที่เป็นธรรมกับพื้นที่ ซึ่งงบประมาณสนับสนุนในระยะนี้หลังจากผ่าน
พ้นช่วงทดลองแล้ว คือ แหล่งทุนที่สนับสนุนกระบวนการประชาธิปไตยและสันติภาพใน
พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ในต่างประเทศ รวมทั้งการสนับสนุนผ่านการบริจาค

- 3) ระยะเวลา 3 (ระยะเวลา 3-5 ปี) ในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ โดยใช้
โมเดลการทำงานที่ถอดบทเรียนมาจากการทดลองในระยะที่สาม ซึ่งในระยะนี้ พิพิธภัณฑ
สถานควรมีสถานที่ถาวร มีสถานะตามกฎหมาย มีโครงสร้างการบริหาร มีแผนความยั่งยืนทาง
การเงิน เช่น แผนการระดมทุนและลงทุน หรือการสร้างรายได้ด้วยตัวเอง และมีแนว
ทางการดำเนินที่ชัดเจนจากการถอดบทเรียนระยะที่หนึ่งและระยะที่สอง ซึ่งงบประมาณ
สนับสนุนในระยะนี้ คือ แหล่งทุนที่สนับสนุนกระบวนการประชาธิปไตยและสันติภาพใน
พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ในต่างประเทศ การลงทุนและการหารายได้ของพิพิธภัณฑ

งานศึกษาในขั้นนี้ การทดลองโมเดลพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็กและขนาดกลางจะช่วยกำหนดทิศทางของการ
ดำเนินการด้านความยุติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่านและการจัดการความทรงจำในอนาคต ทั้งนี้ เมื่อผ่านระยะที่สาม
คณะกรรมการหรือผู้เกี่ยวข้องสามารถพิจารณาสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่อีกครั้ง เพื่อวิเคราะห์ความ
เป็นไปได้ในการย้ายพิพิธภัณฑสถานกลับไปอยู่ในพื้นที่ในฐานะที่เป็นสถาบันการเรียนรู้สันติศึกษา พื้นที่
ความทรงจำร่วมและเพื่อทำหน้าที่เป็นหอจดหมายเหตุสิทธิมนุษยชนในพื้นที่

บรรณานุกรม

- (ed), Kazuyo Yamane. 2008. *Museums for Peace Worldwide*. Kyoto: Kyoto Museum for World Peace.
- (eds), Association of History Educators. 2000. *Peace and War Museum Guidebook*. Tokyo: Aoki shoten.
- (บรรณาธิการ), ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. *แผ่นดินจินตนาการ : รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงภาคใต้*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- (บรรณาธิการ), สุรศักดิ์ พันธเศรษฐ. 2549. *ยุทธศาสตร์ศึกษา 2007 เล่ม 1 แนวคิดหลักนิยามตะวันตก: การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง.
- (บรรณาธิการ), สุริชัย หวันแก้ว. 2549. *2 ปี ตกใบ : ชีวิตที่ต้องการคำตอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Apsen, Joyce. 2016. *Introduce Peace Museum*. London: Routledge.
- Dungel, Peter van den. 1999. "Peace Education: Peace Museums." In *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, 690-703. California: Academic Press.
- . n.d. "Preventing Catastrophe: The World's First Peace Museum." *International Collage Bullentin, Ritsumeikan University*. Accessed December 2, 2018. <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/ir/college/bulletin/vol18-3/DUNGEN.pdf>.
- Fullbrook, Marry. 1999. *Gernan National Identity after the Holocaust*. Cambridge: Policy Press.
- Galtung, Johan. 1964. "An Editorial." *Journal of Peace Research* 1-4.
- . 1999. "The Theory of Peace and the Practice of Peace Museums." *The 3rd International Conference of Peace Museum, Osaka and Kyoto, Japan, 6th-10th November 1998*. Osaka and Kyoto: Kyoto Museum for World Peace. 8.
- Group, Glassgow University Media. 1985. *War and Peace News*. Milton Keynes: Open Univrsity Press .
- Hein, Gorge E. 1998. *Learning in the Museum*. London : Routledge.

- Information, International Society for Education. 1994. *Japan in Modern History: junior high school*. Tokyo: ISEI.
- M.Evans and Lunn, K (eds). 1997. *War and Memory in the Twentieth Century*. Oxford: Berg.
- Met, Paula. 2003. "Entries and Omissions: Using Solicited Diaries in Geographical Research." *Royal Geographical Society* 195-205.
- Moïsi, Dominique. 2009. *The Geopolitics of Emotion: How Cultures of Fear, Humiliation, and Hope are Reshaping the World*. New York : Doubleday.
- Murakami, Toshifumi. 2003. "The Influences of War Remembrance on Education: A Comparison of Peace Museums and Military Museums." *The 4th International Conference of Peace Museums*. Osten.
- Museum, Hiroshima Peace Memorials. 2018. *Hiroshima Peace Memorials Museum*. Accessed December 4, 2018. <http://hpmmuseum.jp/?lang=eng>.
- Museum, Pasos Peace. 2014. *Pasos Peace Museum*. Accessed December 21, 2018. <http://www.pasospeacemuseum.org/>.
- Museum, United States Holocaust Memorial. n.d. *Museum Press Kit : facts and figures*. Accessed December 1, 2018. <https://www.ushmm.org/information/press/press-kits/united-states-holocaust-memorial-museum-press-kit/>.
- Office, Anzai' Science and Peace. 2017. *List of Peace Museums Worldwide*. Accessed December 1, 2018. <http://asap-anzai.com/2017/05/museums-for-peace-worldwide/>.
- Peace, Intenational Network of Museums for. n.d. *Peace Museums around the World*. Accessed December 2, 2018. http://peace.maripo.com/p_museums.htm.
- Peace, International Network of Museum for. n.d. *International Network of Museum for Peace*. Accessed Marcg 1, 2019. <https://sites.google.com/view/inmp-museums-for-peace/home/about-us?authuser=0>.
- Peter van den Dungel and Kazuyo Yamane . 2015. "Peace Education through Peace Museums." *Journal of Peace Education* 213-222.

- Peter van den, Dungen. 1999. "Peace Education: Peace Museum." In *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, 690-703. San Diago: Academic Press.
- Phasuk, Sunai. 2006. *It was like Suddenly My Son No Longer Existed": Enforced Disappearance in Thailand's Southern Border Provinces*. Research report, Human Rights Watch.
- Pitsuwan, surin. 1985. *Islam and Malay nationalism : a case study of Malay-Muslims of Southern Thailand*. Bangkok: Thai Khadi Research Center.
- Seaton, Philip A. July 27, 2015. "The Nationalist Assault on Japan's Local Peace Museum: The Conversion of Peace Osaka." *The Asia-Pacific Journal* July 1-21.
- Seaton, Phillip A. 2007. *Japan's Contested War Memories: The Memory Rifts'in Histocial Consciousness of World War II*. New York: Routledge.
- Seminar, Salzburg Global. 2012. *Learning from the Past on Holocaust Education*. Seminar Report, Salzburg Global Seminar.
- Simona Bodo, Kisten Gibbs, Margherity Sani (eds). 2009. *Museums as places for intercultural dialogue: selected practices from Europe*. The MAP for ID Group.
- Yamane, Kazuyo. 2009. *Grassroots Museums for Peace in Japan: Unknown Efforts for Peace and Reconciliation*. Bradford: VDM Verlag Dr. Muller Aktiengesellschaft & Co. KG.
- และคณะ, จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. 2549. *การดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข*. รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ.
- และคณะ, มัทนี จีอนารา. 2550. *ตาคใบในอากาศ : ความทรงจำที่ปลิดปลิวจากความรู้*. นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- แสงศรี, สถิตย์. 2513. *ปัญหาและอุปสรรคในการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ บทศึกษาเฉพาะชาวไทยอิสลาม*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โรจนอุดมศาสตร์, นกคณ. 2523. *อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการจัดการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์
แห่งชาติ (กอส.) เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์. รายงานศึกษา, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนัก
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

จามจุรี, โชรยา. 2549. *เหยี่ยวบาดแผลคืนวันอันโหดร้าย ด้วยศรัทธา อาหาร และห่วงใย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมล
กิมทอง.

จิตรภัทรยศศรี, ศรีสมภพ. 2550. การศึกษาการปกครองท้องถิ่นของจังหวัดที่มีหลายชาติพันธุ์ : กรณีศึกษาจังหวัด
ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม. 2552. *ความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัด
ชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ สุรินทร์ พิศสุวรรณ. 2527. *สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ:
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฐานข้อมูลเหตุการณ์ชายแดนใต้, ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. 2561. “รายงานสถานการณ์ ความขัดแย้ง
รุนแรงในชายแดนใต้ ปัตตานี [ไตรมาส 1] 2561 .” ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ฐานข้อมูล
เหตุการณ์ชายแดนใต้. 2 มิถุนายน. Accessed 10 1, 2562. <https://deepsouthwatch.org/th/node/11896>.

บุญนาถ, ปิยนาด. 2534. *นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.
2475-2516)*. รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญเกียรติ, ชีวสิทธิ์. 2556. “พิพธิภักษ์สงคราม บาดแผลและการเยียวยา: สองเรื่องเล่าที่แตกต่างว่าด้วยทหาร
ญี่ปุ่นในประเทศไทย สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง .” *วารสารสังคมมานุษยวิทยา* 32(1) 56-86.

ประจันปัจฉินัก, ประกิจ. 2532. *การแก้ไขปัญหาความมั่นคงของจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้บังเกิดอย่างถาวร*.
รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการทัพบก.

พิศสุวรรณ, สุรินทร์. 2525. *นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตน โกสินทร์*.
กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กวนารณนุรักษ์, ปานเทพ. 2530. *การยุติสถานการณ์การก่อการร้ายของโจรคอมมิวนิสต์มาลายาให้เสร็จสิ้นลง
โดยเร็ว*. รายงานวิจัย, กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการทัพบก.

รังสิโยกฤษณ์, เกษม. 2519. *อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการจัดการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้*.
วิทยานิพนธ์, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัฒนานิกร, อนันต์. 2531. *ประวัติศาสตร์เมืองลังกาสูกะ-เมืองปัตตานี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม.

ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี, วัฒนา สุกันสีล, อาคม โสวงษา. 2553. *โครงการพัฒนาตัวแบบการวิเคราะห์นโยบายเพื่อ
แก้ปัญหาความรุนแรงจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยฐานข้อมูล สังคม เศรษฐกิจ ประชากรและภูมิศาสตร์*.
รายงานวิจัย, ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ, ยุทธนันท์ ขวัญทองยิ้ม, บรรณาธิการ. 2543. *สถานภาพและทิศทางการวิจัยเกี่ยวกับ
พลวัตการปรับตัวของสังคมไทย : ภาคใต้*. เอกสารสัมมนาวิชาการ, สงขลา:
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สถาอานันท์, ชัยวัฒน์. 2547. “ความเจียมของอนุสาวรีย์ลูกปืน: ชุขงญอ- นราธิวาส, 2491.” *ศิลปวัฒนธรรม* 132-
148.

สถาอานันท์, ชัยวัฒน์. 2545. *ความรุนแรงและการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ*. รายงานการ
วิจัย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

—. 2527. *อิสลามกับความรุนแรง”: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้, ประเทศ
ไทย 2519-2524*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวรรณกิจบริหาร, อำนวย. 2520. “คำบรรยายต่อประชาชนภาคใต้ ในการอบรมประชาชน จังหวัดยะลา ปัตตานี
ของ กอรมน.ระหว่างปี 2515-2520.”

หัตถา, ครองชัย. 2549. *ประวัติศาสตร์ปัตตานี สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาคม ใจแก้ว, กอบพร พสุนธราธรรม, จรัสศรี สุวักษ์ณ. 2551. *รูปแบบบริหารพื้นที่3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้*.
รายงานวิจัย, สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อาจคุ้มวงษ์, วิศิษย์. 2530. *ปัญหา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. รายงานวิจัยส่วนบุคคล, กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกัน
ราชอาณาจักร.

ภาคผนวก

1. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

พื้นที่การเก็บข้อมูล

1. จังหวัดปัตตานี

ต.สะบารัง อ.เมือง

ต.ตะโละการโปร์ อ.ยะหริ่ง

ต.ป่าไผ่ อ.ไม้แก่น

ต.ท่ากำชำ อ.หนองจิก

ต.มายอ อ.มายอ

2. จังหวัดยะลา

ต.ยะหา อ.ยะหา

ต.บาโจ อ.ยะหา

ต.กะบัง อ.กะบัง

3. จังหวัดนราธิวาส

ต. กะลุวอเหนือ อ.เมือง

ต.ละหาร อ.ยี่งอ

ต.ตันหยงลิมอ อ.ระแงะ

ต. เจ๊ะเห อ.ตากใบ

ต. ไพรวัน อ.ตากใบ

ต. ศาลาใหม่ อ.ตากใบ

ต. สุไหงปาดี อ.สุไหงปาดี

4.กรุงเทพฯ

แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก*

1. นักข่าวอาวุโสที่เชี่ยวชาญพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้
2. นักข่าวอาวุโสด้านการสังคมการเมือง
3. นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษาที่เชี่ยวชาญด้านจังหวัดชายแดนใต้
4. นักวิชาการด้านสันติศึกษา
5. นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์
6. นักวิชาการด้านความมั่นคง
7. นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑสถานศึกษา
8. ผู้เชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑ
9. เจ้าหน้าที่ความมั่นคง
10. อดีตทหารเกณฑ์
11. ผู้นำศาสนา
12. เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคมและองค์กรระหว่างประเทศ
13. ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรผู้ให้ทุน โครงการในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้
14. ผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง
15. ชาวบ้านในชุมชน
16. ข้าราชการตำแหน่งระดับปฏิบัติการ
17. แกนนำเยาวชน
18. นักเรียน/นักศึกษา
19. เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์สงครามในประเทศญี่ปุ่น
20. เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์สงครามในประเทศเกาหลีใต้
21. เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์สงครามในประเทศบอสเนียและเฮอร์เซวีนา

22. เจ้าหน้าที่ในองค์กรหอจดหมายเหตุสังคมและการเมือง ประเทศเนเธอร์แลนด์
23. เจ้าของ/ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์และหอจดหมายเหตุ
24. เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุ
25. นักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและจังหวัด
26. นักธุรกิจและเจ้าของกิจการในพื้นที่

*หมายเหตุ ทั้งการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การสนทนากลุ่มย่อย (24 ครั้ง)

1. นักศึกษาและเยาวชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มาเรียนหรือทำงานในกรุงเทพฯ
2. ผู้นำศาสนา
3. เจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาเอกชน
4. นักเรียน/นักศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้
5. กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง
6. กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง
7. กลุ่มผู้หญิงในพื้นที่
8. กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่

3.การเขียนบันทึก

มีผู้ให้ข้อมูลในรูปแบบบันทึกประจำวัน 12 ราย ได้แก่ เยาวชน แม่บ้าน ข้าราชการตำแหน่งระดับปฏิบัติการและชาวบ้านทั่วไป

2. รายนามพิพิธภัณฑ์สันติภาพ

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
1	The International Museum of War and Peace	1902-1919	Lucerne, Switzerland	ความโหดร้ายของสงคราม/สันติวิธี	เอกชน
2	The Norwegian Nobel Institute	1904	Oslo, Norway	ส่งเสริมสันติวิธี	มูลนิธิ
3	Peace Palace and Library	1913	The Hague, Netherlands	ห้องสมุดกฎหมาย	องค์กรอิสระ
4	Imperial War Museum	1917	London, U.K.	การทำความเข้าใจสงครามในประวัติศาสตร์และสมัยใหม่	รัฐบาล
5	Comenius Museum	1922	Naarden, Netherlands	ชีวิตและผลงานของ Jan Amos Comenius นักการศึกษาซึ่งดำเนินการสร้างสันติภาพในหลายประเทศผ่านการทำงานศาสนา	เอกชน
6	International Esperanto Museum	1927	Vienna, Austria	ให้บริการหนังสือเกี่ยวกับภาษาเอสเปรันโตและภาษาอื่นๆ	รัฐบาล
7	The Ijzer Tower	1930	Diksmuide, Belgium	ความทรงจำและประสบการณ์สงครามโลกครั้งที่หนึ่งและการต่อต้านสงคราม	รัฐบาลท้องถิ่น
8	The State Museum at Majdanek	1944	Majdanek, Poland	ค่ายกักกัน	รัฐบาล
9	Netherlands Institutes for War Documentation	1945	Amsterdam, Netherlands	สงครามโลกครั้งที่สอง	รัฐบาล
10	League of Nations Museum	1946	Geneva, Switzerland	ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	UNOG
11	The National War and Resistance Museum	1946	Overloon, Netherlands	สงครามโลกครั้งที่สอง	มูลนิธิ
12	Museum Auschwitz-Birkenau	1947	Auschwitz-Birkenau, Poland	ค่ายกักกัน Auschwitz-Birkenau	รัฐบาล
13	Memorial Terezín	1947	Terezín, Czech Republic	เหยื่อในค่ายกักกันของ	รัฐบาล

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				นาซี	
14	Yad Vashem: The Martyrs' and Heors' Remembrance Authority	1953	Jerusalem, Israel	โฮโลคอสต์	CSO
15	Hiroshima Peace Memorial Museum	1955	Hiroshima, Japan	ประสบการณ์ของฮิโรชิมา ก่อนและหลังระเบิดนิวเคลียร์	รัฐบาลท้องถิ่น
16	Nagasaki Atomic Bomb Museum	1955	Nagasaki, japan	ผลกระทบจากระเบิดนิวเคลียร์ต่อนางาซากิ	รัฐบาลท้องถิ่น
17	National Museum of Namibia	1957	Windhoek, Namibia	ประวัติศาสตร์การตกอยู่ภายใต้อาณานิคม	รัฐบาล
18	The anti-Fascist museum	1959	Životice, Czech Republic	การต่อต้านระบบฟาสซิสต์	CSO
19	Gandhi Memorial Museum	1959	Madurai, India	เผยแพร่แนวคิดของกานธี	ทรัสต์ (ภายใต้การดูแลของรัฐบาล)
20	International Museum of the Red Cross	1959	Mantova, Italy	ประวัติและผลงานของสภากาชาด	มูลนิธิ
21	National Gandhi Museum and Library	1960	New Delhi, India	ผลงานและประวัติของกานธี	มหาวิทยาลัย
22	Anne Frank House Amsterdam	1960	Amsterdam, Netherlands	ชีวิตของแอนน์ แฟรงค์	มูลนิธิ
23	State Museum Stutthof	1962	Sztutuwo, Poland	ค่ายกักกัน	รัฐบาลท้องถิ่น
24	Lidice memorial	1962	Lidice, Czech Republic	ผู้คนและหมู่บ้านที่ถูกทำลายโดยกองทัพนาซี	รัฐบาล
25	Arizona Memorial	1962	Honolulu, U.S.A.	การโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์	รัฐบาลท้องถิ่น
26	Woodrow Wilson House	1963	Washington, D.C., U.S.A.	ประวัติและผลงานของ Woodrow Wilson ผู้เสนอแนวคิดการแยกการเมืองออกจากการบริหาร	รัฐบาล
27	Berlin Wall Museum	1963	Berlin, Germany	การละเมิดสิทธิมนุษยชนในช่วงการแบ่งแยกประเทศ	เอกชน

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				เยอรมัน และในยุโรป ตะวันออก	
28	Gandhi Smarak Sangrahalaya	1963	Ahmedabad, India	ประวัติและแนวคิดของ กานธี	รัฐบาล
29	The Austrian Resistance Archives	1963	Vienna, Austria	หอดจดหมายเหตุ และ นิทรรศการนำเสนอ กิจกรรมต่างๆ ของ นำเสนอกิจกรรมการ ต่อต้านระบบฟาสซิสต์ ของออสเตรียช่วงปี 1934-38 และการต่อต้าน ความรุนแรงภายใต้ พรรคสังคมนิยม แห่งชาติออสเตรีย (1938-45)	รัฐบาล
30	The Museum of African American History	1965	Detroit, U.S.A.	ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมชาวแอฟริกัน อเมริกัน	ทรัสต์
31	Dachau Concentration Camp Memorial Site	1965	Dachau, Germany	ค่ายกักกันใน Dachau	รัฐบาลท้องถิ่น
32	Norway's Resistance Museum	1966	Oslo, Norway	การต่อต้านนาซี	มูลนิธิ
33	Albert Schweitzer House	1967	Gunsbach, France	ประวัติของนักเทววิทยา Albert Schweitzer ที่ ได้รับรางวัลโนเบลสาขา สันติภาพ	มูลนิธิ
34	Maruki Gallery	1967	Saitama, Japan	งานศิลปะเกี่ยวกับ ผลกระทบของระเบิด นิวเคลียร์	เอกชน
35	German Resistance Memorial Center	1968	Berlin, Germany	การต่อต้านนาซี	รัฐบาล
36	The King Center	1968	Atlanta, U.S.A.	ชีวิตและงานของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง	CSO
37	Henry-Dunant Museum	1969	Heiden, Switzerland	ประวัติและผลงานของ	มูลนิธิ

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				อังรี ดูนังต์	
38	Okinawa Prefectural Peace Memorial Museum	1975	Okinawa, Japan	ประวัติศาสตร์สงครามของโอกินาวา	รัฐบาลท้องถิ่น
39	The National Cultural Memorial of Ploština	1975	Drnovice, Czech Republic	เหยื่อของเหตุการณ์เผาหมู่บ้านโดยกองทัพเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่สอง	รัฐบาลท้องถิ่น
40	War Remnant Museum	1975	Ho Chi Minh, Vietnam	การบันทึกผลกระทบจากสงครามเวียดนาม	รัฐบาล
41	The Wilmington College Peace Resource Center	1975	Wilmington, U.S.A.	ข้อมูลระเบิดนิวเคลียร์ทั้งในญี่ปุ่นและที่อื่นๆ	วิทยาลัย
42	Daigo Fukuryu Maru (Lucky Dragon) Exhibition Hall	1976	Tokyo, Japan	ประวัติศาสตร์ของเรือประมง	รัฐบาลท้องถิ่น
43	Son My Vestige Museum	1976	Son My, Vietnam	การระลึกถึงการสังหารหมู่ในชนมาย	รัฐบาล
44	Florence Nightingale Museum	1976	London, U.K.	ประวัติและการดำเนินงานของฟลอเรนซ์ นิงดิงเกล	พิพิธภัณฑ์
45	Museum of Tolerance	1977	Los Angeles, U.S.A.	โฮโลคอสต์	องค์กร
46	The JEATH War Museum	1977	Kanchanaburi, Thailand	เชลยศึกสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง	วัด
47	Peace Museum for the People	1979	Fukuoka, Japan	สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO รากหญ้า
48	Soka Gakkai Toda Peace Memorial Hall	1979	Kanagawa, Japan	ประวัติและผลงานของ Soka Gakkai ในการประกาศยูตินิวเคลียร์	CSO รากหญ้า
49	The Tuol Sleng Genocide Museum	1980	Phnom Penh, Cambodia	ความรุนแรงของเขมรแดง	รัฐบาล
50	World War II memorial	1980	Ostrava- Hrabyně, Czech Republic	สงครามโลกครั้งที่สอง การต่อสู้ของพลเมืองและการเสียชีวิตของนายพล Pika	รัฐบาลท้องถิ่น

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
51	Peace Rooms Museum	1980	Lindau, Germany	ให้ข้อมูลนักสันติภาพที่ไม่มีชื่อเสียง พยายามสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้ชม	CSO
52	Bridge at Remagen Peace Museum	1980	Remagen, Germany	ข้อมูลนักสันติภาพ	รัฐบาลท้องถิ่น
53	Anti-War House Peace Centre	1981	Sievershausen, Germany	การต่อต้านสงคราม	องค์การศาสนา
54	Dallas Peace Center	1981	Dallas, U.S.A.	ทักษะกระบวนการสันติวิธีรูปแบบต่างๆ	CSO
55	Kobe City War Damage Exhibition Corner	1981	Hyogo, Japan	การโจมตีทางอากาศช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	สมาคม
56	Senai Sensai Hukkou Memorial	1981	Miyagi, Japan		CSO รากหญ้า
57	Sendai Sensai Hukkou Memorial	1981	Miyagi, Japan	การโจมตีทางอากาศ	CSO
58	The Peace Museum, Chicago	1981	Chicago, U.S.A.	ศิลปะเพื่อสันติภาพ	เอกชน
59	The Exhibition Hall of Crime Evidence of the Japanese 731 troop	1982	Harbin, China	เรื่องราวการทดลองทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์โดยไข่มุนุษย์ของหน่วย 731 ของกองทัพญี่ปุ่น	รัฐบาล
60	Anti-War Museum, Berlin	1982	Berlin, Germany	สงครามโลกครั้งที่หนึ่งและสอง	เอกชน
61	Peace Museum	1982	Meeder, Germany	วัฒนธรรมสันติภาพ ชีวิตและการทำงานของนักสันติวิธีต่างๆ	ไม่มีข้อมูล
62	The Pioneer of Singapore & Surrender Chambers Museum	1983	Sentosa Island Singapore	สงครามโลกครั้งที่สอง	รัฐบาล
63	Japan Peace Museum Project	1983	Tokyo, Japan	ประสบการณ์จากทั่วโลก	สมาคม
64	Life is Treasure House	1984	Okinawa, Japan	การต่อต้านกองทัพอเมริกันในโอกินาวา	เอกชน
65	The Central Museum of Prisoners of War	1984	Lambinowice-Opole, Poland	นักโทษสงครามในสงครามโลกครั้งที่สอง	รัฐบาลท้องถิ่น

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
66	Gandhi Smriti and Darshan Samiti	1984	New Delhi, India	ชีวิตและผลงานของ มหาตมะ คานธี	รัฐบาล
67	Peace Library and Anti War Museum	1984	Berlin, Germany	ต่อต้านสงครามและให้ ข้อมูลแนวทางสันติวิธี	องค์กรศาสนา
68	Memorial Hall of the Victims in the Nanjing Massacre by Japanese Invaders	1985	Nanjing, China	การระลึกถึงเหยื่อจาก การสังหารหมู่ในนานกิง	รัฐบาลท้องถิ่น
69	Käthe Kollwitz	1985	Berlin, Germany	ประวัติและผลงานของ Käthe Kollwitz ผู้อุทิศ ตัวให้ความช่วยเหลือ เหยื่อสงคราม	สมาคม
70	Peace Memorial Center	1985	Hokkaido, Japan	สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO รากหญ้า
71	Osaka Human Rights Museum (Liberty Osaka)	1985	Osaka, Japan	ประเด็นสิทธิมนุษยชน เช่น ความเหลื่อมล้ำ เพศ สภาพ สุขภาพและ สิ่งแวดล้อม	CSO รากหญ้า
72	Resistance Museum, Amsterdam	1985	Amsterdam, Netherlands	ประสบการณ์การต่อสู้ กองทัพนาซีของ ประชาชนใน สงครามโลกครั้งที่สอง	ไม่มีข้อมูล
73	Resistance Museum, Gouda	1985	Gouda, Netherlands	การเคลื่อนไหวต่อต้าน นาซี	ไม่มีข้อมูล
74	International Museum of Peace and Solidarity	1986	Samarkand, Uzbekistan	การสร้างสันติภาพโดย ประชาชน	NGO
75	The Peace and Justice Center Arlington	1986	Arlington, U.S.A.	สันติศึกษา	CSO
76	Sword into Plowshares Peace Center and Gallery	1986	Detroit, U.S.A.	การสร้างสันติภาพด้วย ความสร้างสรรค์	CSO
77	The Jimmy Carter Library and Museum	1986	Atlanta, U.S.A.	ชีวิตและผลงานของจิมมี คาร์เตอร์	รัฐบาล
78	The Independence Hall of Korea	1987	Seoul, Korea	การต่อสู้เพื่ออิสรภาพ จากอาณานิคมญี่ปุ่น	รัฐบาล
79	The Lion and Lamb Peace Arts Center	1987	Bluffton, U.S.A.	สันติวิธี	มหาวิทยาลัย

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
80	Seodaemun Perison History Hall	1987	Seoul, Korea	ประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่ออิสรภาพและประชาธิปไตยจากญี่ปุ่น	รัฐบาล
81	The Memorial Hall of China's War of Resistance Against Japan	1987	Beijing, China	การต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น	รัฐบาล
82	The Peace Center of the Province and the City of Antwerp	1987	Antwerp, Belgium	วัฒนธรรมสันติภาพและสันติวิธี (ทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลด้วย)	ไม่มีข้อมูล
83	Hamamatsu Revival Memorial Center	1988	Shizuoka, Japan	การโจมตีทางอากาศและการฟื้นฟูเมือง	CSO
84	Okunojima Poison Gas Museum	1988	Hiroshima, Japan	ประวัติศาสตร์ของโรงงานผลิตแก๊สพิษที่ใช้ในสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
85	Teranaka Art Museum	1988	Wakayama, Japan	การโจมตีทางอากาศ	CSO
86	Ten Boom Museum	1988	Haarlem, Netherlands	การหลบหนีของชาวยิวในสถานที่ที่เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์	มูลนิธิ
87	The Chinese No.8 Troop Memorial Hall	1988	Shanxi, China	ประสบการณ์ของทหาร No.8 ของจีน และกลุ่มต่อต้านทหารญี่ปุ่น	
88	Caen Memorial	1988	Caen, France	ประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่สอง สงครามเย็น และกระบวนสันติภาพ	
89	International Red Cross and Red Crescent Museum	1988	Geneva, Switzerland	ประวัติศาสตร์และการดำเนินงานของสภาชาดและสภาเสี้ยววงเดือน	
90	Himeyuri Peace Museum	1989	Okinawa, Japan	ชีวิตของนักเรียนมัธยมผู้หญิงที่ถูกเกณฑ์เป็น	มูลนิธิ

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				พยาบาลและเสียชีวิต ช่วงกองทัพสหรัฐโจมตี โอกินาวา	
91	Grassroots House	1989	Kochi, Japan	สันติศึกษาผ่าน ประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
92	Tanba Manganese Memorial Hall	1989- 2013	Kyoto, Japan	การบังคับแรงงานชาว เกาหลีในเหมือง แมงกานีส	เอกชน
93	Nakano Ward Peace Exhibition Hall	1989	Tokyo, Japan	ประสบการณ์ของผู้คน ในสงครามโลกครั้งที่ สอง	เอกชน
94	Erich Maria Remarque-Peace Center	1989	Osnabrück, Germany	ชีวิตและงานของ Erich Maria Remarque	รัฐบาลท้องถิ่น
95	Aomori Air Raid war Damages Exhibition Hall	1990	Aomori, Japan	การถูกโจมตีทางอากาศ ของเมืองในช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO รากหญ้า
96	Shoukokumin Museum (Museum of Children)	1990	Nagasaki, Japan	ผลกระทบจาก สงครามโลกครั้งที่สอง ต่อเด็ก	เอกชน
97	Kochi Liberty and People's Rights Museum	1990	Kochi, Japan	สิทธิมนุษยชนและ เสรีภาพในการ แสดงออก	รัฐบาลท้องถิ่น
98	Museum of Compassion	1990	New York, U.S.A.	ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น	บริษัท
99	Osaka International Peace Center (Peace Osaka)	1991	Osaka, Japan	สงครามโลกครั้งที่สอง (วิพากษ์บทบาทของ ญี่ปุ่น)	รัฐบาลท้องถิ่น
100	Taiji-cho Ishigaki Memorial Museum	1991	Wagayama, Japan	เรื่องราวของชาวญี่ปุ่น ในอเมริกาช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	เอกชน
101	Mirasaka Peace Museum of Art	1991	Hiroshima, Japan	ผลกระทบจากระเบิด	เอกชน

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				นิวเคลียร์	
102	National Civil Rights Museum	1991	Memphis, U.S.A.	ประวัติศาสตร์สิทธิพลเมืองของอเมริกา	รัฐบาล
103	Suita Peace Memorial Center	1992	Osaka, Japan	เรื่องราวของทหารและประชาชนช่วงสงคราม	CSO
104	Kyoto Museum for World Peace	1992	Kyoto, Japan	วิพากษ์สงครามโลกครั้งที่สอง	มหาวิทยาลัย
105	Kawasaki Peace Museum	1992	Kanagawa, Japan	เรื่องราวของนักสันติวิธีทั่วโลก	CSO
106	No More Hibakusha Hall	1992	Hokkaido, Japan	ผู้เสียหายและเหยื่อจากนิวเคลียร์	CSO
107	Memorial and Educational Site House of the Wannsee Conference	1992	Berlin, Germany	ข้อมูลเกี่ยวกับ Wannsee Conference ซึ่งนำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว	รัฐบาล
108	The House of Sharing	1992	Kwangju, Korea	“สตรีฟ่อนคลาย” สำหรับกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
109	Japanese American National Museum	1992	Los Angeles, U.S.A.	เรื่องราวของชนชาติต่างๆ ในอเมริกา	CSO
110	The Museum of Resistance	1992	Lyon, France	การต่อต้านกองทัพนาซี	ไม่มีข้อมูล
111	Franz Jägerstätter House	1993	St. Radegund, Austria	ชีวิตของ Franz Jägerstätter ผู้ถูกสังหารจากการต่อต้านการเกณฑ์ทหาร	ไม่มีข้อมูล
112	German Museum	1993	Tokushima, Japan	เชลยสงครามและคุกเขอร์มันบนเกาะ โตกุชิมะช่วงปี 1917-1920	ไม่มีข้อมูล
113	Peace Museum of Saitama	1993	Saitama, Japan	วิพากษ์สงครามโลกครั้งที่สอง (ซึ่งบางส่วนถูก	CSO

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				เอาออกไปจาก นิทรรศการ)	
114	Saitama Art Museum	1993	Saitama, Japan	ศิลปะเพื่อสันติภาพ	CSO
115	Shizuoka Peace Centre	1993	Shizuoka, Japan	สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
116	Sakima Art Museum	1993	Okinawa, Japan	ศิลปะเพื่อสันติภาพ	เอกชน
117	Topography of Terror	1993	Berlin, Germany	ข้อมูลเกี่ยวกับพรรค สังคมนิยมแห่งชาติและ อาชกรรม	เอกชน (มูลนิธิ)
118	Peace Museum Vienna	1993	Vienna, Austria	พื้นที่แลกเปลี่ยน/ กิจกรรมสันติศึกษา	CSO
119	The United States Holocaust Memorial Museum	1993	Washington D.C., U.S.A.	โฮโลคอสต์	รัฐบาล
120	Human Rights and Peace Museum Fukuyama City	1994	Hiroshima, Japan	การโจมตีทางอากาศช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
121	Sakai City Peace and Human Rights Museum	1994	Osaka, Japan	การโจมตีทางอากาศ	CSO
122	The World Centre for Peace, Freedom and Human Rights	1994	Verdun, France	ประวัติศาสตร์การมีส่วนร่วม ร่วมต่อการสร้าง สันติภาพ	ไม่มีข้อมูล
123	National Memorial of the Heroes of Heydrichiad	1994	Praha, Czech Republic	การต่อสู้ของผู้คนใน Heydrichiad ช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	รัฐบาล
124	Community Peace Museums Heritage Foundation	1994	Different regions, Kenya	ภายใต้การบริหารของ มูลนิธิมีพิพิธภัณฑ์ สันติภาพ 10 แห่งซึ่ง นำเสนอสถานที่ต่างๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับ กิจกรรมสันติภาพ ทั้ง ศาสนสถาน พื้นที่ ธรรมชาติ หรือพื้นที่ศักดิ์ สิทธิ์ของชุมชน	มูลนิธิ
125	Peace Memorial Museum	1994	Zanzibar, Tanzania	ประวัติศาสตร์การถูกยึด	รัฐบาล

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				ครองของเมือง	
126	Oka Masaharu Memorial Nagasaki Peace Museum	1995	Nagasaki, Japan	วิพากษ์ความรุนแรงของกองทัพญี่ปุ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
127	Takamatsu Civic Culture Centre: Peace Museum	1995	Kagawa, Japan	ผลกระทบต่อชีวิตชาวญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
128	Holocaust Education Center	1995	Hiroshima, Japan	ความรู้โฮโลคอสต์สำหรับเด็ก	CSO
129	Setagaya Peace Gallery	1995	Tokyo, Japan	ศิลปะเพื่อสันติภาพ	CSO รากหญ้า
130	Pacific War History Museum	1995	Iwate, Japan	การรุกรานนิว กินีของญี่ปุ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
131	Satagaya Peace Gallery	1995	Tokyo, Japan	มีการแสดงนิทรรศการศิลปะทุกฤดูร้อน	CSO
132	Pingdu Memorial Hall in Honor of the Anti-Japanese War Heroes	1995	Shandong, China	สงครามเหมืองแร่ และการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น	รัฐบาล
133	Zhi Jiang Chinese People's Victory against Japan Memorial Hall	1995	Hunan, China	การต่อต้านสงครามญี่ปุ่น	รัฐบาล
134	Peace Museum	1995	Nürnberg, Germany	กิจกรรมสันติศึกษา ประวัติของนักสันติวิธีของเยอรมันในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา	ไม่มีข้อมูล
135	Museum for Peace and Nonviolence	1995	Amsterdam, Netherland	สันติศึกษาและสันติวิธี	CSO
136	Yi Jun Peace Museum	1995	The Hague, Netherlands	ประวัติและผลงานของ Yi Jun นักต่อสู้เพื่ออิสรภาพคนสำคัญ	CSO
137	The National Museum of Denmark	1995	Copenhagen, Denmark	การต่อต้านกองทัพนาซีของชาวเดนมาร์ก	รัฐบาล
138	Himeji Historical Peace Center	1996	Hyogo, Japan	ผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				ต่อคนธรรมดาสามัญ	
139	Usui Peace Memorial Center	1996	Fukuoka, Japan	การบังคับใช้แรงงาน นักโทษเกาหลีในช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
140	Peace Museum	1996	Bradford, U.K.	ประวัติศาสตร์ กระบวนการสันติภาพ	สถานศึกษา
141	Liberation War Museum	1996	Dhaka, Bangladesh	ความทรงจำสงครามเพื่อ การประกาศอิสรภาพ	ชุมชน
142	Mugonkan Art Museum for Peace	1997	Nagano, Japan	งานศิลปะต่อต้าน สงคราม	เอกชน
143	The Peace, Human Rights and Children Centre	1997- 2006	Osaka, Japan	วิพากษ์แบบเรียน ประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น หลังสงครามโลกครั้งที่ สองและกิจกรรมกับ นักเรียนเพื่อความเข้าใจ ประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง	เอกชน
144	Yawaragi: Peace Memorial in Saiki	1997	Oita, Japan	ความขัดแย้งในพื้นที่ ต่างๆ และการรุกราน ของญี่ปุ่นช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
145	Pingbei Mountain Anti-Japanese War Memorial Hall	1997	Beijing, China	เอกสารหลักฐาน ช่วงเวลาการต่อต้าน สงครามญี่ปุ่น	รัฐบาล
146	The Park for Peace	1997	Santiago, Chile	ประวัติศาสตร์ของ Villa Grimaldi และพื้นที่คุม ขังและทรมานอื่นๆ	NGO
147	The Peace Center	1997	Texas, U.S.A.	ศูนย์ข้อมูล และการ ฝึกอบรมสันติภาพ	CSO
148	The Peace Center	1997	San Antonio, U.S.A.	สันติศึกษาผ่านศิลปะ	CSO
149	Canadian Centers for Teaching Peace	1997	Alberta, Canada	การนำสันติภาพมาสู่ หลักสูตร และกิจกรรม	NGO

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				ต่างๆ	
150	Robben Island Museum	1997	Bellville, South Africa	เนลสัน เมลคาลาและ สงครามโลกครั้งที่สอง	รัฐบาล
151	Taipei 228 Memorial Museum	1997	Taipei, Taiwan	เหตุการณ์ 2-28 และการ รำลึกถึงผู้เสียชีวิต	รัฐบาลท้องถิ่น
152	Kanagawa Plaza for Global Citizenship	1998	Kanagawa, Japan	สันติศึกษาสำหรับเด็ก	CSO
153	“In Flanders Fields” Museum	1998	Ieper, Belgium	ประสบการณ์ สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เพื่อเป้าหมายด้านสันติ ศึกษา	CSO
154	Dr. Chen Wen-Chen Memorial Foundation	1998	Taipei	ประวัติและผลงานของ ศาสตราจารย์ด้าน คณิตศาสตร์ Chen Wen ที่ถูกสังหารในปี 1981 เนื่องจากสงสัยว่าเป็น สายลับอเมริกัน	มูลนิธิ
155	Gernika Peace Museum	1998	Gernika, Spain	วัฒนธรรมสันติภาพ	มูลนิธิ
156	Art Museum of Picture Books	1999	Nagasaki, Japan	ข้อมูลเกี่ยวกับสันติภาพ สำหรับเด็ก	CSO
157	Pious Ground of Ležáky	1999	Ležáky, Czech Republic	ผู้คนและหมู่บ้านที่ถูก ทำลายโดยกองทัพนาซี	รัฐบาล
158	Deng Liberty Foundation	1999	Taipei	ชีวิตและผลงานของ Deng-jung นักต่อสู้ เรียกร้องอิสรภาพของ ไต้หวัน	มูลนิธิ
159	9.18 Historical Museum	1999	Shenyang, China	ประสบการณ์การตกอยู่ ใต้การยึดครองของญี่ปุ่น และการต่อต้านกองทัพ ญี่ปุ่น	รัฐบาล
160	Pusan Democracy Park	1999	Pusan, Korea	การรำลึกถึงการ เคลื่อนไหวเรียกร้อง	รัฐบาลท้องถิ่น

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				อิสราเอลและ ประชาธิปไตย	
161	Peace History Museum	1999	Hindelang, Germany	นักสันติภาพและ โครงการด้านสันติภาพ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	ไม่มีข้อมูล
162	Sugihara House	1999	Kaunas, Lithuania	ประวัติของนักการทูต Chiune Sugihara ที่ ช่วยชีวิตชาวยิวใน ประเทศลิทัวเนีย	เอกชน
163	Auschwitz Peace Museum Japan	2000	Fukushima	ค่ายกักกัน Auschwitz	เอกชน
164	Chiune Sugihara Memorial: Gifu	2000	Gifu, Japan	ประวัติของนักการทูต Chiune Sugihara ที่ ช่วยชีวิตชาวยิวใน ลิทัวเนีย	CSO
165	War Memorial Maritime Museum	2000	Hyogo, Japan	ระลึกถึงกะลาสีที่ เสียชีวิตในสงครามโลก ครั้งที่สอง	CSO
166	Korea Museum	2001	Tokyo, Japan	ชีวิตของชาวเกาหลี ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ สอง	CSO
167	Yukinoshima Peace Culture Museum	2001	Fukui, Japan	สงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
168	Bethlehem Peace Center	2000	Bethlehem, Palestine	สันติวิธีผ่านวัฒนธรรม ปาเลสไตน์	องค์กรชุมชน
169	Peace Museum	2000	La Vall d'Uixó, Spain	ผลกระทบของนิวเคลียร์ ในอิโรชิม่าและนางาซากิ	CSO
170	Sun Yat Sen Nanyang Memorial Hall	2001	Singapore	ชีวิตและผลงานของซุน ยัต เซน	รัฐบาล
171	The Changi Museum	2001	Singapore	การรำลึกถึงผู้คนที่ต่อสู้ และเสียชีวิตจากการ รุกรานของทหารญี่ปุ่น	รัฐบาล
172	AFRICOM International Council of African	2001	Nairobi, Kenya	เครือข่ายพิพธิภัณฑ์ใน	International

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
	Museums			แอฟริกา	Council of African Museums
173	Nobel Museum	2001	Stockholm, Sweden	แรงบันดาลใจในการสร้างสิ่งใหม่	มูลนิธิ
174	European Museum for Peace	2001	Schlaning, Austria	ให้ความรู้เรื่องความรุนแรง ความขัดแย้ง ความมั่นคงและสันติภาพเชิงโครงสร้าง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	NGO
175	The National Museum of Australia	2001	Canberra, Australia	พูดถึงประวัติศาสตร์คนธรรมดา เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามระบบนิเวศ	รัฐบาล
176	The Children's Museum for Peace and Human Rights	2001	Karachi, Pakistan	กิจกรรมสันติศึกษาสำหรับเด็ก	NGO
177	The Center of the Tokyo Raids and War Damages	2002	Tokyo, Japan	การโจมตีทางอากาศในกรุงโตเกียวช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	สมาคม
178	Gifu Peace Museum	2002	Gifu, Japan	การโจมตีทางอากาศช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
179	Hiroshima National Peace Memorial Hall	2002	Hiroshima, Japan	การรำลึกถึงผู้เสียชีวิตจากระเบิดนิวเคลียร์	รัฐบาล
180	Nishinomiya City Peace Center	2002	Hyogo, Japan	เรื่องราวสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
181	House of Terror Museum	2002	Budapest, Hungary	ระลึกถึงเหยื่อที่ถูกทำร้ายทรมานและสังหารในอาคารแห่งนี้กองทัพนาซี	มูลนิธิ
182	Green Island Human Rights Memorial Park	2002	Tai-Tung, Taiwan	ศูนย์การศึกษาสิทธิมนุษยชนผ่านประวัติศาสตร์	รัฐบาล
183	Nagasaki National Peace Memorial Hall	2003	Nagasaki, Japan	การระลึกถึงผู้เสียชีวิต	รัฐบาล

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				จากระเบิดนิวเคลียร์ใน นางาซากิ	
184	Nagasaki Peace Museum	2003	Nagasaki, Japan	ดนตรีและงานศิลปะที่ เกี่ยวข้องกับสันติภาพ สำหรับเด็ก	เอกชน
185	Nagaoka War Damages Center	2003	Niigata, Japan	การโจมตีทางอากาศ	CSO
186	The Thailand-Burma Railway Centre	2003	Kanchanaburi, Thailand	ชีวิตของเชลย สัมพันธมิตรที่ถูกบังคับ แรงงานสร้างทางรถไฟ สายมรณะ	เอกชน
187	Peace Museum (Museo de la Paz)	2003	San José, Costa Rica	Central American Peace Accords	รัฐบาล
188	Centre for Peace Museum	2003	Seoul, Korea	กระบวนการสันติภาพ ในประเทศต่างๆ	CSO
189	Bai Yang Dian Yan Ling Memorial Hall	2003	Hebei, China	ชัยชนะของทหารจีน ความรุนแรงของทหาร ญี่ปุ่นช่วงสงครามโลก ครั้งที่สอง และชัยชนะ ของกลุ่มต่อต้าน	รัฐบาล
190	Kitakami Peace Memorial Hall	2004	Iwate	นำเสนอจดหมายของ ทหารญี่ปุ่น รวมทั้งอาวุธ และเครื่องมือต่างๆ เพื่อให้ผู้ชมเห็น ผลกระทบจากสงคราม	CSO
191	Tsushima-maru Memorial Museum	2004	Okinawa, Japan	เรื่องราวการโจมตีเรือที่ อพยพเด็กๆ และครุออก จากโอกินาวา ซึ่งมี ผู้เสียชีวิต 1,484 คน	มูลนิธิ โดยได้รับ สนับสนุนการ ก่อสร้างจากรัฐบาล
192	Galicia Jewish Museum	2004	Kraków, Poland	การรำลึกถึงชาวยิวที่ เสียชีวิตจากโฮโลคอสต์	CSO
193	New York Tolerance Center	2004	New York, U.S.A.	ศูนย์ฝึกอบรมสันติวิธี	CSO

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
194	Peace Museum	2004	Rongelap, Marshall Islands	การรำลึกถึงการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ของอเมริกาบนเกาะ	CSO
195	Dayton International Peace Museum	2004	Dayton, U.S.A.	ทางเลือกในการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง	CSO
196	National Underground Railroad Freedom Center	2004	Cincinnati, U.S.A.	ประวัติศาสตร์การค้าทาสและทาสในอเมริกา	รัฐบาล
197	Women's Active Museum on War and Peace	2005	Tokyo, Japan	“สตรีพ่อนคลาย” สำหรับกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
198	Peace Museum of Air-raids on Okayama	2005	Okayama, Japan	การโจมตีทางอากาศ	CSO
199	Nobel Peace Center	2005	Oslo, Norway	ข้อมูลสันติภาพ	มูลนิธิ
200	European center on Resistance and Deportation	2005	Natzwiller, France	ค่ายกักกัน Natzwiller	รัฐบาล
201	Gang Xi Anti-Japanese War Memorial Hall	2005	Nan Ning, China	การต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในมณฑลกวางสี	รัฐบาล
202	Museum of the Memories of ANFASEP “IN ORDER IT DOES NOT HAPPEN AGAIN”	2005	Ayacuho, Peru	การละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น การลักพาตัวและสังหารหรือการทรมานอื่นๆ ใน Ayacuho	สมาคมญาติผู้เสียหาย
203	Chukkiren Peace Memorial	2006	Saitama, Japan	ความทรงจำสงครามและการสร้างความสัมพันธ์จีน-ญี่ปุ่น	สมาคมทหารผ่านศึก
204	Wadatsumino Koe Memorial Hall	2006	Tokyo, Japan	นักเรียนและประชาชนผู้เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่สองทั้งในญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน	สมาคม
205	Peace House	2006	Casalecchio di Reno, Italy		CSO

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
206	Jon Rabe and International Safety Zone Memorial Hall	2006	Nanjing, China	เรื่องราวของ Jon Rabe ผู้ช่วยชีวิตชาวจีนในนานกิง	สถานศึกษา
207	Kidsbridge Tolerance Museum	2006	Trenton, U.S.A.	การเคารพความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม	CSO
208	Yamanashi Peace Museum	2007	Yamanashi, Japan	สงครามโลกครั้งที่สองและการคัดค้านการเกณฑ์ทหารของชาวเมือง	CSO
209	Peace Aichi	2007	Aichi, Japan	การโจมตีทางอากาศและสงครามโลกครั้งที่สอง	CSO
210	Shinmari Museum for Peace	2007	Hiroshima, Japan	ผลกระทบของระเบิดนิวเคลียร์	CSO
211	The Sahajeevana Centre, Center for Coexistence	2007	Colombo, Sri Lanka	กิจกรรมสันติศึกษา	CSO
212	May 18 National Cemetery Memorial	2007	Gwangju, Korea	การรำลึกถึงผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ปีดล้อมเมืองในปี 1980	รัฐบาลท้องถิ่น
213	Cambodia Land Mine Museum, Prevention and Rehabilitation Centre	2007	Angkor, Cambodia	สร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากสงคราม	เอกชน
214	Taiwan Human Rights Jinmei Park	2007	Taipei, Taiwan	ประวัติศาสตร์การละเมิดสิทธิมนุษยชนผ่านเรื่องเล่าของนักโทษการเมืองในคุกที่เลขตั้ง ณ สวนแห่งนี้	รัฐบาลท้องถิ่น
215	Tehran Peace Museum	2007	Tehran, Iran	ความเสียหายจากสงครามต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	CSO
216	Museum to “Comfort Women” Archives	2007	Shanghai, China	เอกสารหลักฐาน	มหาวิทยาลัย

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
				เกี่ยวกับ"สตรีพ่อน คล้าย"สำหรับกองทัพ ญี่ปุ่นในช่วง สงครามโลกครั้งที่สอง	
217	Peacelab-Museum Project in Collegno	2008	Turin, Italy	กระบวนการสันติวิธีเพื่อ ต่อสู้กับเผด็จการ มาเฟีย และการละเมิดสิทธิ มนุษยชน	CSO
218	The Interfaith Peace Museum	2008	Islamabad, Pakistan	ศาสนสัมพันธ์	NGO
219	The Jeju April 3 rd Peace Memorial Park	2008	Jeju, Korea	การรำลึกถึงการสังหารหมู่ ประชาชนบนเกาะเจจูซึ่ง ต่อต้านการแยกประเทศ ในปี 1948	รัฐบาลท้องถิ่น
220	Iloilo Peace Museum	2009	Iloilo, Philippines	การรำลึกถึงพลเรือน ญี่ปุ่นในเมือง Iloilo ที่ถูก ฆ่าตัวตายและถูกสังหาร หมู่เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ใน สงครามโลกครั้งที่สอง	เอกชน
221	The No Gun Ri Peace Memorial	2011	Yongdong, Korea	การระลึกถึงการสังหาร หมู่พลเรือนเกาหลีเหนือ โดยทหารอเมริกันใน พื้นที่แห่งนี้	มูลนิธิ
222	Cambodia Peace Museum	2018	Battambang, Cambodia	สันติศึกษา	CSO
223	The Peace Museum of the 8th United Nations Secretary General Ban Ki-moon	2018	Korea	สันติศึกษา	CSO
223	Luo Fu Shan Dong Jiang Zong Dui Memorial Hall	ไม่มี ข้อมูล	Guangdong, China	ประวัติศาสตร์ของ กองทัพ Dong Jiang Zong Dui ซึ่งต่อต้าน กองทัพญี่ปุ่น	รัฐบาล
224	Lushun Japan-Chinese Prison Site	ไม่มี ข้อมูล	Liaoning, China	เพื่อการรำลึกถึงนักโทษ ที่ถูกขังที่นี่	รัฐบาล

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
225	Guangdong Dongjiang Zongdui Memorial Hall	ไม่มี ข้อมูล	Guangdong, China	สงครามต่อต้านระบบ ฟาสซิสต์และกองทัพ ญี่ปุ่น	รัฐบาล
226	Jian Chuan Museum Cluster	ไม่มี ข้อมูล	Sichuan, China	การต่อต้านสงครามใน ยุคต่างๆ	รัฐบาล
227	Shanghai Songhu Anti-war Memorial Hall	ไม่มี ข้อมูล	Shanghai, China	การต่อต้านสงคราม ญี่ปุ่น	รัฐบาล
228	The Wolf Teeth Mountain Anti-Japanese Memorial Hall	ไม่มี ข้อมูล	He Bei, China	การต่อต้านสงคราม ญี่ปุ่น	รัฐบาล
229	Yuzi Mountain Anti-Japanese War Memorial Hall	ไม่มี ข้อมูล	Beijing, China	การต่อต้านสงคราม ญี่ปุ่น	รัฐบาล
230	Danish Resistance Museum	ไม่มี ข้อมูล	København, Denmark	เรื่องราวของผู้คนที่ ต่อต้านการยึดครองของ กองทัพเยอรมัน ช่วง 1904-1945	CSO
231	Atomic Bomb Museum (Virtual Museum)	ไม่มี ข้อมูล	USA	ผลกระทบของนิวเคลียร์ ในฮิโรชิมา	CSO
232	The Cambodian Cultural Museum and Killing Fields Memorial	ไม่มี ข้อมูล	Seattle, U.S.A.	ประสบการณ์ช่วงเขมร แดงสำหรับเด็กๆ ชาว กัมพูชาในสหรัฐ	เอกชน
233	Children's Peace Center	ไม่มี ข้อมูล	Georgia, U.S.A.	ทักษะการสร้างสันติภาพ สำหรับเด็ก	CSO
234	National Peace Museum of Conscientious Objection and Anti-war activism (online museum)	ไม่มี ข้อมูล	U.S.A.	ข้อมูลบุคคลที่ร่วม คัดค้านการเกณฑ์ทหาร	CSO
235	Pasos	ไม่มี ข้อมูล	New York, U.S.A.	ศูนย์ข้อมูล และการ ฝึกอบรมสันติภาพจาก ผู้คนหลากหลายอาชีพ เช่น นักวิชาการ ศิลปิน นักเคลื่อนไหว	CSO
236	The Quaker Heritage Center	ไม่มี	Ohio, U.S.A.	ประวัติศาสตร์ของ	สถานศึกษา

No	Museum	Founded	Country	Focus	Owner/Founder
		ข้อมูล		กลุ่มดาวเกษร	